

P 365

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Szente 4

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1974

3

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtáriügyi
és Dokumentációs Tanács,
a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

20. ÉVFOLYAM
1974. 3. SZÁM

Szerkesztő bizottság:

Arató Attila, Arató Ferenc,
Dobos Piroska, Gallai Ervin,
Gerő Zsoltné, Héberger Károly,
Kertész Gyula, Kövendi Dénes,
Láng Imre, Lévai Tamásné,
Németh Zsófia, N. Rác Aranka,
Rejtő István, Ruzsás Lajosné,
Szurmay Ernő, Zircz Péter

Főszerkesztő

Sebestyén Géza

Szerkesztők

B. Nagy Ernő
Vajda Kornél

Szerkesztőség:

Budapest, VIII. Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj: 90,- Ft.
Egyes szám ára: 15,- Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI sokszorosító üzemében.
3930-74
Felelős vezető: Mátrai Emil
Példányszám: 600.
Terjedelem: 8,7 A/5 ív

TARTALOM

A személyre szóló tájékoztatás esélyei az "A" típusú közművelődési könyvtárban (NAGY Attila)	211
Az oktatási és az időleges értékű anyag gépi feldolgozása (MILTÉNYI Szilárdné)	217
A közművelődési könyvtárak kiadványai 1973-ban (BÉNYEI Miklós)	229
A Pécsi Tudományegyetem Ki sebbségi Intézetének Könyvtára és adattára. – A nemzeti ségi dokumentáció első hazai bázisa (FÉNYES Mik lós)	236

Hazai körkép

A könyvtárközi együttműködés eredményei Veszprémben (KOVÁTS Zoltán)	242
Közgazdasági jellegű tájékoztatás az élelmiszer gazdaságban (S. LEÖLKES Lajos)	245

Kitekintés

A könyv a modern társadalom fejlődésében	249
A könyv és az olvasás a szovjet kisvárosok életében (Beszámoló a Lenin Könyvtár kutatásáról)	259
Az új olasz címléirási szabványról (Carlo REVELLI)	268
A Deutscher Städtetag ajánlása a képgyűjtemény és a közművelődési könyvtár helyi együttműködéséről	271

Krónika

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1973. évi működése (N. RÁCZ Aranka)	274
Könyvtártechnikai ujdonságok (PÉTERVÁRI László Béla)	277

Szemle

Könyv és Könyvtár. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. 9. (ism. FUTALA Tibor)	280
NÉMETH Zsófia: A Természettudományi Kar hallgatói az Egyetemi Könyvtárban (ism. VÉGH Ferenc)	282
FONYÓ Istvánné – SIMON Zoltán: A zenei szolgáltatás megszervezése a közművelődési könyvtárakban (ism. CSOBOTH Attila)	284
Kaposvár bibliográfia (ism. POLGÁR Ernő)	286
Borsodi Könyvtáros (ism. BAGI János)	287

A személyre szóló tájékoztatás esélyei az „A„ típusú közművelődési könyvtárban

NAGY Attila

A könyvtáros közvéleményben újra meg újra felvetődik (többek között a kiskönyvtár – nagykönyvtár dilemmája kapcsán) az a kérdéskör, amelynek egy részletét, a könyvtár emberközelségét, a személyes tájékoztatást avagy a könyvtár és a könyvtáros nevelő hatását itt közelebről érinteni kívánjuk egy konkrét vizsgálatunk részeredményeinek bemutatása ürügyén. Természetesen nem gondoljuk, hogy a nevelő hatás csak a könyvtáros személyének közvetítésén keresztül alakul ki az olvasóban, hiszen maga az épület esztétikája, a bútorok, a berendezés szindinamikája, a tárgyi környezet összjellege is valamiféle benyomást kelt (különösen ha rendszeres látogatásról van szó), s ez valamilyen hangulatot, stílust, ha tetszik viselkedésmódot gerjeszthet, indukálhat az oda belépőkben. Csupán a személyes közvetítés szerepének elsődlegességét alapulvéve a téma pontos kijelölése miatt kötődtek oly szorosan egymás mellé a személyes tájékoztatás és a nevelő hatás fogalompárjai.

Röviden nyilvánvalóvá kell tenni egy másik előfeltevésünket is: a nagy ("A" típusu) közművelődési könyvtárak elterjedése és megerősödése kikerülhetetlen lépésnek látszik, s az igazi kérdést a működés hogyanjának részletes kidolgozásában véljük felfedezni. A tizezres olvasótáboru nagykönyvtárakban magától értetődően egészen másfajta olvasó – könyvtáros érintkezési formák alakulnak (és alakítandók!) ki, mint az egy-két könyvtárossal működő néhány száz olvasót ellátó kiskönyvtárakban szokásos.

Az érintkezések hogyanját szemrevételezve azonnal két kérdés merül fel. Egyrészt vizsgálandónak tartjuk az olvasószolgálatos könyvtárosok jelenlegi tevékenységét, képzettségüket, munkaidejük kihasználtságának minőségi jellemzőit, a kiválasztódás, a posztrakerülés mechanizmusait és ambícióikat, szociabilitásukat, egyszóval személyiségjegyeiket is. Másrészt természetesen vizsgálandó az olvasói igények strukturája, pontosabban az olvasótábor összetétele, az egyes rétegek tájékozottsága, alapvető és potenciális igényeik. Az elsőként jelzett kérdéskör fontosságának hangsúlyozása mellett itt és most csak a másodikként említett témáról esik majd szó.

A VIZSGÁLAT

Korábbi vizsgálatok már kétséget kizáróan bizonyították, hogy a könyvtárhasználat sajátos kulturális többlettel, fokozott igényességgel jár együtt. Kétséget tudunk viszont a többlet belső összetevőiről és szinte tanácsstalanná válnak, amikor a jelzett kulturális förlény keletkezésének, halmozódásának pontos

folyamatát kívánjuk leírni. Milyen mértékben mutathatók ki már az első könyvtárlátogatást megelőzően különbségek az izlésszerkezetben, a szabadidőfelhasználásban, az értékelismerési készségekben stb., a majdani könyvtári olvasók és a könyvtárat elkerülők között? Azután: a könyvtár rendszeres látogatása milyen mértékben gyorsítja fel az olvasók "értékfelhalmozási" tevékenységét? A könyvtárhasználat közvetlenül előidéző-e, s ha igen, milyen mértékben látható, kimutatható változásokat a személyiség épülésében, a kulturális javak fogyasztásának szerkezetében? Ezek voltak alapvető kérdéseink, amikor 1972 tavaszán két megyei könyvtárban közel 400 olvasót rendkívül részletesen kikérdeztünk, s velük párhuzamosan – demográfiai és szociológiai ismerveik tekintetében azonosnak tekinthető – csaknem kétszáz nem könyvtári olvasót is alaposan kifaggattunk (előre rögzített kérdőívek alapján) kulturális tevékenységeik jellemzőiről. Ugyanezeket az egyéneket két év elmúltával ismét megkeressük, s az első alkalommal használt vizsgálóeszközök újrafelvételével győződünk majd meg a feltételezett – vagy inkább csak óhajtott? – különböző mértékű, a könyvtári olvasók javára billenő változások, igényesebbé válások valóságáról.

Bár indító kérdéseinkre szabatos válaszokat csak a megismételt vizsgálat eredményeinek feldolgozása után adhatunk, néhány adalékkal már most is szorgálhatunk a könyvtár hatásának esélyeit illetően.

A két mérés közötti időszakban a két megyei könyvtár (Szombathelyen és Veszprémben) olvasószolgálatosai felkérésünk, illetve kísérleti stratégiánk alapján rendszeresen próbálkoztak a hagyományosnál intenzívebb és személyesebb kapcsolatokat kiépíteni a kísérletben résztvevő olvasókkal. Nem az erőszakosan irányító, rábeszélő olvasónevelést kívántuk feltámasztani, hanem a sokasodó információk nyomán egyre fontosabbá váló szelektív, értékelő, személyreszabott tájékoztatás az, amit megvalósítani szeretnénk. Tudva, hogy csupán a leginkább megfelelő információ kiválasztása és szolgáltatása maga az egyik legfontosabb pedagógiai effektus, ami a könyvtárban egyáltalában előállhat.

A kísérleti tevékenység megindításakor komoly vitáink voltak könyvtáros kollégáinkkal a személyes közvetítés hangsúlyozásáról. Ebben többen egy elavult "népnevelői" ideológia és gyakorlat feltámasztását látták. Mondván: "Mi büszkéek vagyunk olvasóink önállóságára, hosszú és fáradságos ut vezetett ideig. Ne vegyük el nehezen megszerzett önállóságukat." Durván sarkítva az ellenvetéseket: Hagyjuk az olvasót, ha akar valamit, majd szól. A könyvtáros ne kezdeményezzen és ne legyen kíváncsi.

Nos, első mérésünk egyik kérdéskörével éppen azt szerettük volna felderíteni, vajon milyen esélye van a könyvtáros személyes tájékoztatásának, milyen mértékben is önállóak az olvasók az ismerik-e, használják-e a könyvtári eszközöket? (A vizsgálatról bővebben: HALÁSZ László – NAGY Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban. I. Bp. NPI. 1974.)

Mielőtt az adatokat ismertetnénk, felhívjuk az olvasó figyelmét a vizsgálat nem reprezentatív jellegére. Csupán két könyvtárban összesen 356 főt kérdeztünk meg, s ott is a legalább két éve beiratkozott olvasókból válogattunk ki véletlenszerűen kísérleti személyeinket. Eredményeink tehát tendencia értékű jelzések és nem támadhatatlan bizonyosságok. A mintavétel szűk körén és a vizsgáltak viszonylagos kis számán túl az adatok általánosíthatósága szempontjából lényeges, hogy a két évnél régebbi olvasók rutinja, tájékozottsága miatt, valamint az arányukhoz mérten (szándékosan) kisebb mértékben képviselt kö-zépiskolások hiánya miatt a valóságosnál feltehetően valamelyest kedvezőbb kép bontakozik ki.

Kiket is kérdeztünk meg?

A foglalkozás szerinti bontás százalékban:

– középiszkolai tanuló	15
– egyetemi, főiskolai hallgató	6
– segéd v. betanított munkás	5
– szakmunkás, technikus	26
– alkalmazott	15
– humán értelmiségi	21
– műszaki és igazgatásban dolg. ért.	12

összesen: 100% (356 fő)

Kontrollcsoportként 171 főt (akik nem tagjai egy könyvtárnak sem) szintén kikerdeztünk, hogy a könyvtárhasználat révén adódó specifikumokat tisztábban kiszűrhessek. A két csoport adatainak összevethetőségére gondosan ügyeltünk.

A rövidség kedvéért most a további szempontok szerinti részletes megoszlást nem taglalom, csupán futólag jelzem, hogy a férfiak és nők aránya egyenlő, három korcsoportba rendezve a vizsgálati személyeket egyharmad – egyharmad részük 15-24, 25-34 és 35-54 éves (tehát kétharmad részük 35 évnél fiatalabb) volt, s házasságban él minden második megkérdeztünk.

A KÖNYVTÁRHASZNÁLATI SZOKÁSOK

Munkánk középpontjában természetesen az olvasási szokások vizsgálata állt, de a jelen írás témaválasztása miatt most csak futólag jelezzük, hogy adataink szerint a könyvtári olvasók nem egyszerűen több nyomdai terméket (könyvet, folyóiratot, újságot) vesznek általában kezükbe, hanem igényesebbek is, mert a művészileg kevésbé értékes olvasmányfajták (lektűr) – melyeknek jó részét a könyvesboltokból szerzik be – az ő esetükben kisebbségben, míg a modern művészi és tudományos ismeretközlő művek többségben vannak a könyvtárat nem használók olvasmányszerkezetéhez viszonyítva.

Mindenekelőtt az általános tájékozódási szokások, információforrások felől tudakozódtunk egy nyitott kérdéssel. Így: "Gyakran megesik az életben, hogy olyan emberekkel, dolgokkal kerül szembe, amelyek tanácstalanná teszik. Ugyanakkor feltétlenül szükségét érzi, hogy valamilyen megoldást találjon. Milyen utakon, módokon igyekszik célját elérni?"

Várakozásaink szerint sem és a válaszok eloszlása szerint sem a könyv, a könyvtár vagy a személyes segítségkérés volt a vizsgálatban résztvevők igazi alternatívája, hanem az önállóság vagy a társas kapcsolatok felhasználása közötti választás a váratlan nehézségek felbukkanásakor. A válaszok tipizálása után, melyeknek jellegét leginkább az iskolai végzettség befolyásolta, a következő jellegzetesnek ítéltető kép alakult ki. A kísérleti csoportnak kiszemelt könyvtári olvasók együttese mindkét válaszlehetőséget tekintve a személyes kapcsolatoktól függetlenebbeknek, önmagára és az információs eszközökre inkább hagyatkozóknak mutatkozik. A vizsgált intézménnyel kapcsolatban állók javára billenő, 8-12 százaléknyi különbségek jelzik egy másfajta konfliktusmegoldó, információkérő séma elterjedtebb voltát.

A következőkben elhagyjuk a könyvtáron kívüliek vizsgálatát, és csupán a beiratkozott olvasók könyvtáron belüli magatartását, illetve az ezzel kapcsolatos kérdéseinkre adott válaszaikat vesszük sorra. Kérdőívünk idevágó részletében elsőként a könyvtárismeret tartalma, a könyvtáron belüli tájékozódás szilárd pontjai felől érdeklődtünk.

"Az ember általában igen jól kiismeri magát lakásában, munkahelyén, szülőhelyén. Mit gondol mit jelent az, ha az ember a könyvtárban is jól kiismeri magát?"

A válaszok százalékos megoszlása a következő:

– nem ismeri ki magát	9
– topológiai ismeretek (pl. ismeri a könyvtár beosztását)	33
– otthonosság hangsúlyozása	11
– önállóság kiemelése	15
– fölénytudat megfogalmazása	24
– eszközök ismerete	5

(A többszörös válaszlehetőség és az értékelhetetlen feleletek elhagyása miatt a százalékok összege természetesen nem 100.)

Tíz százalék körül mozog a tájékozatlanságot nyíltan bevallók aránya, s nem kell túl nagy merészség annak feltételezésére, hogy a második – többnyire bizonytalan általánosságokat tartalmazó, általunk topológiai ismereteknek nevezett – válaszkategóriában is jónéhányan csak meglehetősen tájékozatlanságukat rejtették el. Figyelmeztetésként is értelmezhető, hogy a megkérdezetteknek csupán 5 százaléka említi tájékozottsága bizonyítékaként a könyvtári eszközök, a katalógusok vagy a bibliográfia ismeretét.

A téma folytatásaként közvetlenül is rákérdeztünk az adott könyvtárakban található katalógusok, mint a tudatosabb tájékozódást feltételező információforrások ismeretére. "Ön szerint milyen katalógusok találhatóak a Megyei Könyvtárban?" – hangzott kérdésünk nem alaptalanul használva a többesszámot, mert Szombathelyen 11, Veszprémben pedig 14-féle katalógusból válogathatnak az olvasók. Magától értetődően legtöbben a könyvek betürendes és decimális elrendezését ismerik, s a folyóiratok, az idegennyelvű művek, a recenziók, a kéziratok, a helyismereti gyűjtemény feltárásának bizonyítékairól szinte csak a könyvtárosok tudnak.

E számonkéréssel esetleg az arisztokratizmus látszatát kelthetjük, de arra már nehezebb lenne magyarázatot találni, hogy a megkérdezettek egyharmada egyetlen katalógust sem tud megnevezni. Persze a kép akkor válik teljessé, ha a fennmaradó kétharmad (65%) informáltságának mértékét is közléstesszük:

- 50% több katalógust ismer,
- 15% legalább egy katalógust ismer.

Látjuk tehát, hogy a tájékozatlanságot nyíltan bevalló 10% és a katalógusról mitsem tudó 35% közötti távolság is valószínűsíti a bizonytalanokodók magasabb arányát illetően korábbi feltevéseinket.

A két utóbbi, a könyvtárismeret firtató kérdésünk igazi megválaszolóíásához megint az iskolai végzettséggel és a munkajellelleggel való összevetés adja a legtöbb segítséget. Nem csodálkozunk és főleg nincsenek vérmesebb reményeink, amikor a segéd- és betanított munkásoknál, az alkalmazottaknál és

háztartásbelieknél mérlegeljük a katalógusok hiányos ismeretét. Kevésbé megnyugtatóak, tehát cselekvésre készítőek viszont a szakmunkások csaknem felének, a középiskolai tanulók harmadának, az értelmiségiek hatodának alapvetően hiányos tájékozottságáról olvasható adatok. Van tehát könyvtárosainknak ürügye és igazi oka is az utóbbi csoportok esetében a személyes kapcsolatok felvételére, az egyéni kérések kapcsán a könyvtárhasználati információk nyújtására, az értékelő, orientáló megjegyzések megtételére, tehát az érdemi pedagógiai effektusok gyakorlására.

A szűkebben vett könyvtárhasználat mikéntjének jellemzésére három kérdés feltételével próbálkoztunk. "Könyvtárlátogatásai alkalmával igénybe vette-e már:

- a) az Uj Könyvek című folyóiratot,
- b) valamilyen bibliográfiát,
- c) a könyvtáros személyes segítségét, tájékoztatását?"

Az előzmények ismeretében már nem meglepetés, hogy az Uj Könyveket és a bibliográfiákat tapasztalatból csak a jórészt főiskolásokból és értelmiségiekből álló 23 százaléknyi hányad ismeri, a könyvtáros segítségével pedig (legkevesebb egyszer) 80% élt már. A könyvtárosok közvetlen tájékoztatását nem élvezők között a kvalifikálhatatlan rétegek képviselőin kívül jelentős számban vannak még a középiskolások és az értelmiségiek is.

A könyvtárosok közül talán többen hitetlenkedve csóválják fejüket: "Mert nincs olyan olvasó, akit legalább első látogatásai egyikén – igaz néha nagyon röviden – ne tájékoztatnánk a könyvtár beosztásáról, a művek elhelyezésének rendjéről. Tehát a 20 százaléknyi reklamáló nem mond igazat," – gondolja vagy mondja is néhány kollégánk. Nincs okunk kétségbevonni a néhány szavas vagy néhány mondatos eligazítások megtörténését, de hasonlóképpen el kell hinnünk a megkérdoztetek egyötödének legalább "vágyteljesítő hazugságát" is. Ha a kapcsolat hiányáról vallanak, az legrosszabb esetben is az igények bejelentését sejteti a gyakoribb és intenzivebb interperszonális érintkezésre.

Munkánk egyik legizgalmasabb kérdéséhez érve vizsgáljuk meg, vajon a könyvtári eszközök ismerete, valamint a könyvtáros személyes segítése és a tájékozódás önállósága vagy társra utalt jellege hogyan függ össze.

A probléma-szituációban nagyobb önállóságot tanusítók egyrészt a speciálisan könyvtári eszközöket is jóval nagyobb arányban ismerik és használják, mint a segítségért elsősorban családtaghoz, barátához, ismerőshöz fordulókat, másrészt fokozott önállóságuknak inkább kiegészítője, tartozéka és bizonyítéka is a könyvtárossal való gyakoribb személyes érintkezésük. Áldilemma tehát a kérdést "önállóság vagy személyes tájékoztatás" formában megfogalmazni. Éppen a nagyobb önállósághoz vezető ut egy-egy szakaszt jelenti a könyvtáros orientáló, adatokat szolgáltató, ismereteket és eszközöket kézbe adó személyes kulturaközvetítő tevékenysége. Hitünk és a fenti bizonyítékok szerint is az intenzivebb interperszonális érintkezés és közvetítés nem retrográd, hanem a jelenlegi gyakorlat és szemléletmód meghaladását célzó javaslat. Természetesen a cél az olvasó önálló tájékozódásának megalapozása, tehát nem mindig és nem mindenki számára fontos a könyvtáros személyes közvetítő szerepe, de a kezdeti lépések megtételekor a gyakorlati, technikai ismeretek nyújtásakor, valamint az érdemi döntések, a keresést, válogatást lezáró értéktételek meghozatalakor a könyvtáros közreműködése kikerülhetetlen lépésnek látszik. Ahogyan a zártpolcos "régí világ" sem jelentette az oda belépők teljes kiszol-

gálatottségát, hasonlóképpen a szabadpolcos labirintus se képviselje a látogatók elidegenült magárahagyottságát.

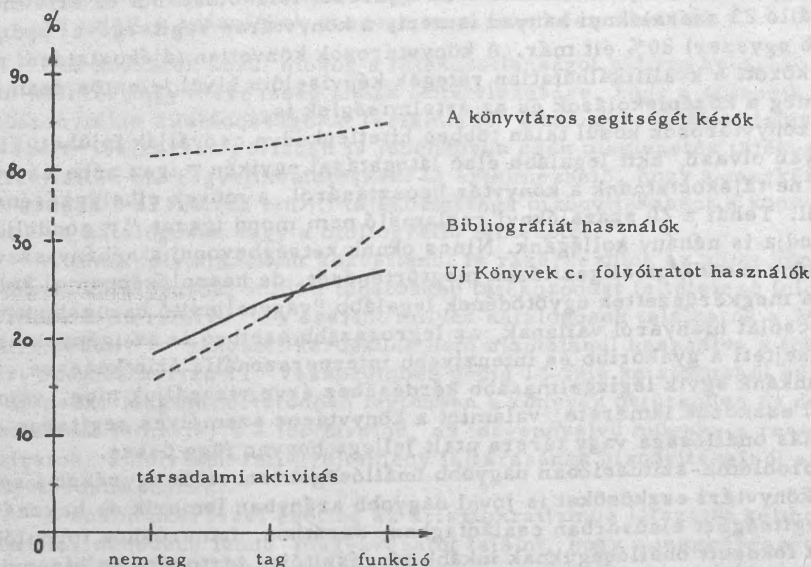
Az összefüggések, ezzel egyszersmind a változtatás utjait keresve merült fel utolsóként a társadalmi aktivitás figyelemreméltó szempontja.

A társadalmi szervezetekben való részvétel mértékét három fokozatra bontottuk:

1. egyetlen szervezetnek sem tagja, vagy csak szakszervezeti tag;
2. tagja valamilyen szervezetnek, egyesületnek;
3. funkciót visel valamilyen szervezetben, egyesületben;

– és ezt viszonyítottuk a könyvtári eszközök (Új Könyvek, bibliográfiák, a könyvtáros személyes segítsége) használatához.

A TÁRSADALMI AKTIVITÁS ÉS A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT
MIKÉNTJE KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS

3. ábra

Amint a görbék emelkedéséből is kiderül, az önállóság bizonyítékeként is felfogható "tájékoztatási eszközhasználat" a társadalmi aktivitás fokozódásával párhuzamosan egyre jellemzőbbé válik. Világosan felismerhetők a másokért felelősséget és terheket vállalók mozgékonyabb, öntevékenyebb magatartásának a kulturális szférában is felbukkanó jegyei. Ennek az összefüggésnek az igazi tartalmát persze akkor tárnánk fel, ha sikerülne az indukció, a serkentés irányát is megragadni. Vajon többek között a speciális művelődési, tájékozódási többlet teszi alkalmassá a vizsgált személyeket a kisebb-nagyobb vezetői feladatok el látására, vagy elsősorban a vezetői feladat követeli meg tőlük az emelt szintű

kulturálódást, a nagyobb foku öntevékenységet? A harmadik lehetőségről nem is szólva, vagyis ha a társadalmi aktivitás és az önálló, speciális eszközöket igénybevevő tájékozódás szokása is egy közös harmadik tényező (például egy körülhatárolt személyiségjegy) függvénye. Sajnos az együttjárás meglétének bizonyításán túl nincsenek további eszközeink az igazság mélyebb feltárására, de talán az sem hiábavaló, ha a könyvtárosok kifejezetten pedagógiai tevékenységének a társadalmi aktivitást mutatók körében fokozott sikert jósolhatunk.

ÖSSZEGEZÉS

A nagyobb közművelődési könyvtárak közönségének igényesebb rétegeiben is szép számmal akadnak a könyvtári tájékoztatási eszközöket alig, vagy egyáltalán nem ismerők, akik számára a megfelelő képzettségű könyvtárosok hasznos információkat nyújthatnak ezzel is előkészítve az olvasók önállóságát és egyuttal későbbi érdemi kérdések kapcsán létrejövő személyes eszmecseréket.

Az olvasóknak a könyvtáron belüli öntevékeny tájékozódása cél, amelynek eléréséért a könyvtárosoknak is fáradozniuk kell, de ha a pedagógiai hatásokról nem akarunk tudatosan lemondani, ez a megvalósult cél sem jelentheti az olvasó magára hagyását, elidegenítését, hanem a közvetlen érintkezések ritkulását, de egyszersmind tartalmasabb válását is.

Gondolatmenetünk bevallottan féloldalas volt. További konkrét vizsgálattal és konstruktív elmékedésekkel kell tisztázni a könyvtáros oldaláról felvetődő kérdések (a szükséges képzettség tartalma, a továbbképzés jellege, a munkafeladatok ésszerűbb megosztása, intellektuális és egyuttal pedagógiai tevékenységekre ösztönző kezdemények, jutalmak rendszerének kidolgozása stb.) sorozatát is. A felderítő munka ebben az irányban is elkezdődött.

Az oktatási és az időleges értékű anyag gépi feldolgozása

MILTÉNYI Szilárdné

A szerző KMK-pályamunkáját dolgozta át cikk-formába.

Közhely, hogy a technika rohamos fejlődésével, a világszerte megmutatózó műszaki-gazdasági fejlődéssel óriásira növekedett az információigény. Megnövekedett az információt hordozó dokumentumok száma is, és differenciálódás jött létre a kiadványtipusok között. A hagyományos dokumentumok mellett (könyv, folyóirat) megjelentek, és egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert az ún. nem hagyományos dokumentumok (reportok, prospektusok stb.). Ezek közül az oktatási és időleges értékű kiadványokról aránylag kevés szó esett a könyvtári szakirodalomban, pedig fontos információ-hordozók. A továbbiakban ezek gépi feldolgozásra való előkészítését ismertetjük.

Az oktatási anyag fogalmának és jellegének meghatározása.

Oktatási anyagon a felsőfoku oktatási intézmények által kiadott, a felsőfoku iskolarendszerben használt – a könyvtár gyűjtőkörébe tartozó – egyetemi, főiskolai és felsőfoku technikai jegyzeteket értjük. Ezeket a jegyzeteket használják az említett felsőfoku intézmények hallgatói, de azok a szakemberek is, akik továbbképzésre, tudásuk felfrissítésére vagy egy-egy határterületi tudományág áttekintésére törekednek. E kiadványok formailag egységesek, évenként változatlan utánnomások vagy átdolgozott, ill. javított kiadások. Az anyag különleges tulajdonsága – az efemer jelleg – tette szükségessé, hogy a munkaigényes hagyományos feldolgozási módszert egy gyorsabbra felcseréljék. Ez a gépi feldolgozás.

A GÉPI UTON VALÓ FELDOLGOZÁS A BMEKK-BAN ÉS AZ OMKDK-BAN

Jelenleg az országban gépi uton történik a jegyzetek feldolgozása a szegedi József Attila Tudományegyetem (JATE) Központi Könyvtárában, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK) és a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárában (BMEKK).

A JATE Központi Könyvtára jegyzeteit nem különgyűjteményként, hanem a könyvállomány részeként kezeli. Az anyagról cédulakatalógust készít Optima 527-es írásautomatával. Ezért a továbbiakban az itt kialakított eljárással nem foglalkozom.

ABMEKK-ban és az OMKDK-ban 1961-ben csaknem egyidejűleg, de egymástól függetlenül kezdték meg kötetkatalógusok gépi uton való előállítását: a BMEKK az egyetemi jegyzeteket, míg az OMKDK az oktatási anyag különgyűjteményét tárta fel új eljárással. A BMEKK 1968-ban, az OMKDK 1971-ben tért rá a számítógépes feldolgozásra. A két könyvtár majdnem azonos anyagot felölelő állománya dolgozta ki ezt az új módszert.

Célszerűnek tartom, hogy e két intézmény gyakorlatának összevetésével, elemzésével olyan országos iránymutató egységes feldolgozó rendszer alakítsunk ki, amely biztosítja az optimális kereshetőséget, és maximálisan alkalmazkodik a gépi technikához. Ha módszerem helyesnek bizonyulna, bevezethető lenne minden olyan könyvtárban, ahol a jegyzetanyag feldolgozása gépi uton történik.

A gépesített munkafolyamat szakaszai

1. Emberi előkészítés, mely intellektuális és manuális tevékenységek sorát öleli fel. Tanulmányom témája az ebben a szakaszban végzett tevékenységek vizsgálata.

2. A gépesített munkafolyamat első, már gépen végzett lépése az adatok gépi adathordozóra történő rögzítése. Az OMKDK-ban a gépi tájékoztató csoport végzi Supertyper 8500-as lyukszalagírógépen az input, vagyis a beme-

neti közeg lyukasztását. A BMEKK a lyukszalagos adatrögzítésre RAZDAN-3-at alkalmaz.

3. Az adathordozó közegen lévő információk gépi feldolgozása, amelynek eredményeképpen létrejön a termék. Az OMKDK számára a szege-di egyetem MINSZK 22-es számítógépe rendezi az input-adatokat a termékek (szerzői és szakkatalógus, valamint a Melléklet az "Új Könyvbeszerzések"-hez című publikált jegyzék) igényei szerint. A BMEKK-ban az ötcatornás lyuk-szalagra felvitt adatokat RAZDAN-3 számítógép dolgozza fel. Ennek eredmé-nye: szerző, cím, raktári, leltári és jegyzetszám (táskaszám) szerint rende-zett katalógus megfelelő példányszámban.

4. A szövegek kiírása az OMKDK-ban lyukszalagírógéppel tör-ténik, ami lehetővé teszi az elfogadható minőségű produktumok előállítását. Tapasztalataink szerint a tájékoztatási rendeltetésű kiadványoknál fontos a szövegek jó olvashatósága, tetszetős külalakja. A lyukszalagírógép tartalmaz kis- és nagybetűket, speciális magyar betűket és megfelelő írásjeleket. Az OMKDK ugy állította össze lyukszalagírógépeinek jelkészletét, hogy abba sze-repeljenek az Egyetemes Tizedes Osztályozás speciális jelei.

A BMEKK-ban a szövegek kiírása a számítógép gyorsnyomtatóján törté-nik. Szövege ezért nehezen olvasható. A BMEKK csak házi használatra készí-ti katalógusait, ezért nem törekszik igényességre.

Bemeneti adatok

A legfontosabb bemeneti adatok az OMKDK-ban: egyszerűsített cimle-írás, leltári szám (amely azonos a raktári jelzettel), ETO-szakszámok, kö-tetjelzés, valamint a tételek besorolása a Melléklet I-XI. szakcsoportjába, számokkal jelölve.

AZ OMKDK-ban – mint már említettük –, szerzői és szakrendi (ETO) kötetkatalógus készül. Célul tűztük ki, hogy egyszerű adatfelvétel legyen elegendő mindkét kötet előállításához, azaz: minden adat már kezdetben ren-delkezésünkre álljon. Így az egyes tételekre vonatkozó teljes adatmeny-nység egyszerre viendő fel az információhordozóra. Ezért használjuk fel alapbizonylatként az erre a célra alkalmas leltárkönyv eredeti példányát. Erről történik az adatok lyukasztása, így külön adatlap használata nem szükséges. Erre az ad lehetőséget, hogy az OMKDK-ban cimleirással egybekötött leltározás folyik. A leltárlap másolati példányaiból manuális uton ké-szül a leltárkönyv.

A BMEKK Gyarapítási osztálya a jegyzetanyagról először ideiglenes jegyzéket készít négy példányban. Ennek egyik példánya szolgál a számítógép számára lyukasztási bizonylatként. Ezen a következő adatok sze-repelnek (input): szerző, cím, kiadás éve, jegyzetszám (táskaszám) raktári jel-zet, példány (alappéldány vagy másodpéldány), csoportos naplószám (számlák szerint), beszerzés módja (vétel vagy ajándék).

Térjünk vissza az OMKDK feldolgozói gyakorlatára, ill. a bemeneti ada-tok közül is az elsőre, az egyszerűsített cimleírásra. Kétségtelen, hogy az ilyen jellegű anyag feldolgozásához elégséges. A kérdés csak az, hogy ezek az adatok valóban biztosítják-e a megfelelő kereshetőséget.

Az egyszerűsített cimleírás rövidített, a név- és adatkiegészítéseket mellözi. Az oktatási anyag cimleírása a gépi feldolgozáshoz igazodó egysze-rűsített cimleírás. Szabályainak összeállításakor nem hagytuk figyelmen kívül

a Könyvtári címleirási szabályok (MNOSZ 3424-60) alapelveit sem.

A rövidített címfelvételben közölt adatok:

1. Szerző
2. Cím, kötetmegjelölés, kötet cím, alcím
3. Utánnomás, kiadás
4. A közreadó, a kibocsátó intézmény neve
5. A megjelenés helye, kiadás éve, terjedelem

1. A szerző neve lesz a rendsző, ha a kiadványban megtalálható. Az egyszerűsített címleirási gyakorlat szerint több szerző esetén csak az első neve alatt vesszük fel a jegyzetet, de feltüntetjük a második szerző nevét is, majd az utóbbi neve után gondolatjel és stb. következik. Pl.: Arató P. – Jokobi Gy. – stb. Ez a gyakorlat több szempontból is kifogásolható. Először is, ha csak az első szerző alatt szerepeltetjük a kiadványt, akkor felesleges kiírni a második szerző nevét, mert annak neve alatt az olvasó ugyem találja meg a keresett művet. Ugyanakkor többletmunkát jelent a feldolgozóknak és növeli a feldolgozás költségét is. A BMEKK több szerző esetén csak az első szerző nevét írja ki. Felmerülhet azonban a kérdés, hogy az első szerző neve alatti szerepeltetés biztosítja-e az optimális kereshetőséget. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a hallgató éppen a második vagy a harmadik szerző szerint keresi a jegyzetet (mert az az előadója). Ennek felvétele viszont több munkát jelentene a feldolgozóknak és a gépi költséget is emelné. Kérdéses, hogy ez az eljárás a rövidített címleírás egyszerűségét nem veszélyeztetné-e túlzottan. Célszerűnek találok az arany középut megvalósítását: legalább két szerző neve alatt szerepeltetni a jegyzetet.

Az OMKDK egyszerűsített címleírása különbözik a szabványtól abban, hogy háromnál több szerző esetén nem tárgyi rendszőt alkalmaz, hanem csak két szerző nevét tünteti fel. Szerzői munkaközösség által készített jegyzetek cím alatt veendők fel. Bár a szabvány kimondja, hogy "Ha a mű nem tünteti fel a szerző nevét, egyezni kell azt más forrásból megállapítani", az oktatási anyag jellege nem kívánja meg az ilyen mélyreható kutatómunkát. Ha a mű szellemi alkotója mint szerkesztő vagy összeállító szerepel, a jegyzetet annak neve alatt kell felvenni. Ha több szerzőn kívül még szerkesztő is szerepel, a művet a szerkesztő neve alatt vesszük fel. Ez a házi szabály eltér a szabványtól. A jegyzet címlapján a szerző feltüntetése gyakran a következőképpen szerepel: Varga József professzor előadásai után összeállította Kálmán Imre. A címleírásban társszerzőként tüntetjük fel őket, a professzort pedig első szerzőnek vesszük fel: Varga J. – Kálmán I.

2. Cím, kötetmegjelölés, kötet cím, alcím. A BMEKK a jegyzetek címeit rövidítve közli. Többkötetes jegyzetekről külön címleírás készül mind az OMKDK-ban, mind pedig a BMEKK-ban, még akkor is, ha lapszámozásuk folytatólagos. Alcímként értendő a jegyzetnél az a megjelölés, hogy kiknek a számára készült. Pl.: 5. éves erögépész nappali és levelező hallgatók részére.

3. Utánnomás, kiadás. Változatlan utánnomásnál csak az utánnomást tüntetjük fel.

Vizsgáljuk meg, hogy az impresszum adatai miként módosulnak az egyszerűsített címleírásban. Kiadót (Tankönyvkiadó stb.) egyáltalán nem tüntetünk fel, hanem a kiadványra sokkal jellemzőbbet.

4. A közreadó, a kibocsátó intézmény neve. Vidéki oktatási intézmény esetében a város nevével kezdődik a sor. Pl.: Miskolc, Nehézip. Müsz. Egyet. Budapesti oktatási intézményél csak akkor írjuk ki a Bp. rövidítést, ha az iskola nevében az szerepel. Abban az esetben, ha a megjelenés helye megegyezik a közreadó oktatási intézmény városnevével, a megjelenési helyet nem kell még egyszer felvenni. Ha viszont a megjelenés helye és a kibocsátó iskolaszerv városneve különbözik egymástól, mind a két helynevet fel kell tüntetni. Pl.:

Miskolc, Nehézip. Müsz. Egyet.

1972. 220 p.

Miskolc, Nehézip. Müsz. Egyet.

Bp. 1972. 220 p. (A miskolci egyetem Budapesten adta ki jegyzetét).

A kar vagy a szak jelölése is szükséges, ha az szerepel a jegyzeten. Ha az intézmény a kiadó, akkor is közreadóként szerepeltetjük. Ezek az adatok tipikusan az oktatási anyagra jellemzők.

5. Megjelenés helye, kiadás éve, terjedelem. A megjelenés helyéről már esett szó. A kiadás évét a BMEKK az évszám első két jegyének elhagyásával adja meg, ellentétben az OMKDK gyakorlatával. Pl.: 1972. = 72.

A lapszámozás közlése mindig az utolsó számozott lap számjegyének leírásával történik. A számozatlan lapokat (a szabvánnyal ellentétben) nem jelöljük. Háromnál többször kezdődő lapszámozás esetén a lapokat végig kell számolni és ismételt lapszámozás jelzéssel ellátni.

A terjedelem adatcsoportjában a lapszámon kívül még feltüntetjük a táblákat, mellékleteket, térképeket stb. is, ha nincsenek beszámítva a mű lapszámozásába.

Az egyszerűsített címleírásban az írásjelek ugyanugy szerepelnek, mint a kiadványban. A rövidítések alkalmazása egyezményes jelek szerint történik. A BMEKK címleírása minimálisan rövidített. Tulajdonképpen címleírásról a szó szoros értelmében nem beszélhetünk, csupán adatok közléséről. Írásjeleket egyáltalában nem használ. Az OMKDK közreadójának itt a jegyzetszám (táskaszám) felel meg, amelyet a "J" jelzet elhagyásával tüntet fel. Pl.:

Bp. Müsz. Egyet. Gépészmé. Kar jegyzetszáma:

J 4 - 724 = 04 - 724

A kötetjelzést egyszerűen a cím után leírt számmal jelöli.

A gépi feldolgozást egyszerűbbé teszi, ha a fel nem használt betűhelyeket 0-val pótolják. Pl.:

9, 60 Ft értékű jegyzet leírása 09, 60

A kiadvány jellege:

Az egyetemi jegyzeteket 1-es, a főiskolák és felsőfoku technikumok jegyzeteit 2-es számmal jelöljük a nyilvántartási lapon. Ezt az adatot viszont felesleges feltüntetni a bemeneti adatbizonylaton, mert erre csak a leltározóknak van szükségük. A BMEKK gyakorlatában a fenti megkülönböztetésre nincs szükség, mert csak egyetemi jegyzeteket dolgoz fel.

Leltári és raktári szám:

Az OMKDK az oktatási anyag különgyűjteményt "J" betű-indexes numerus kurrensben raktározza. A raktári szám azonos a leltári számmal. Több példány jelölése kettőspontos módszerrel történik. Pl.:

J 21812: 1, 2

A BMEKK az egyetemi jegyzeteket karonként, jegyzetszámok szerint raktározza, ugyanis a jegyzetszámok a karokhoz kapcsolódnak. Külön leltári számot használnak, amely azonos a számlaszámmal.

A kiadványok tartalmi leírása történhetik tárgyszóalkotással és osztályozással (pl. ETO szerint). Az OMKDK az oktatási anyag feltárására az ETO-t használja. A gyakran távoleső témák összefogását egy hierarchikus rendszer jobban biztosítja. A szakozást a gépi technikához alkalmazkodva kellett kialakítani. A következő szabályokat fogalmaztuk meg:

Ha a jegyzet több témával foglalkozik, mindig csak a fő témakört vagy témaköröket vesszük figyelembe. Bevezető fejezetek, rövidebb lélegzetű témák nem kapnak külön szakjelzetet. Általában két szakjelzet biztosítja az optimális feltárást, de négynél több semmi esetre sem lehet. Több ETO-jelzettel osztályozottétel esetén a kötetkatalógus megfelelő helyén mindig csak egy jelzet szerepel, a további szakaszok felsorolása nélkül. A fő táblázatokból képzett általánosan közös alosztásokat (összekötést, viszonyítást, összefoglalást) nem használjuk a jelenleg alkalmazott programban.

Ezért pl.: 622 + 669 helyett 622

669

Oktatási anyagról lévén szó a (075) stb. formai közös alosztásokat nem használjuk, mivel ezt már az anyag jellege kifejezi. Kivételt képez a (076)-os formai alosztás (feladatok, gyakorlatok, példatárak) és a (077)-es formai alosztás (módszertani utmutató), mert az ilyen jellegű anyag kiemelését olvasói igény indokolja.

Kezdetben törekedtünk arra, hogy az egymáshoz túl közel eső szakszámokat összevonjuk, nehogy a gépi feldolgozás során kétszer kerüljenek a katalógus ugyanazon lapjára. Ez tárgyi hibát nem jelentett, csak esztétikailag volt kifogásolható. Előfordul azonban, hogy távol álló szakjelzetet kap ugyanaz a mű, de nem kerülvén közé más anyag, egy lapon kétszer szerepel, ezért a jövőben ettől a szépséghibától eltekintünk.

Az OMKDK-ban a kötetmegjelölés adatát (jelen esetben példányszámot jelent) szintén nem közöljük a gépi adatbizonylaton, csak a leltárlapon, mert a leltári számnál ennek jelölése már megtörtént. A BMEKK az alappéldányt és a másodpéldányt számmal jelöli.

Az oktatási anyag ideiglenes jegyzéke a BMEKK-ban készül. Egy példánya a gépi adatbizonylat, egy példánya saját példányt (együttal megrendelő jegyzék); egy példánya az olvasószolgálatnak készülő ideiglenes katalógus; egy példánya a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemre kerül. Az ideiglenes jegyzék legnagyobb előnye az, hogy az olvasószolgálat – ideiglenes katalógus formájában – folyamatosan kap tájékoztatást a beérkező legfrissebb anyagról.

A BMEKK-ban az anyagról félévenként, az OMKDK-ban negyedévenként készül kötetkatalógus. Így (az átfutási időt is figyelembe véve) az olvasó a kiadványt csak hosszú hónapok elteltével kaphatná kézbe.

Ez a probléma természetesen megoldható. A BMEKK tervszerű gyarapítási politikája kiküszöböli az azonosítás munkafázisát azzal, hogy a megjelenő új kiadványokból két példányt, majd a változatlan utánnyomásokból egy-egy példányt szerez be. Így a behasonlítás követő külön selejtezésre nincs szükség. Ezzel lehetővé válik, hogy a kiadványt azonnal állományba vegyék, olyan ideiglenes jegyzék készítése mellett, amely biztosítja az optimális kezelhetőséget. Egy országosan kidolgozott rendszernél azonban elégséges lenne

szerzőt, címet, leltári számot tartalmazó jegyzék összeállítása, mert a jegyzet teljes leírása a gépi feldolgozásra készült bizonylaton történék.

A GÉPI FELDOLGOZÁS TERMÉKEI

Az OMKDK gépi feldolgozásának eredménye a szerzői és szakrendi (ETO) kötetkatalógus házi használatra, valamint a Melléklet az "Új Könyvbeszerzések" -hez című sokszorosított, publikált jegyzék.

Évente háromszor kötetkatalógus készül az oktatási anyagról. Év végén pedig ugyanerről az anyagról éves kumulált kötet jelenik meg. Sőt a több éves anyag bármikor kumulálható.

A Melléklet évente két számban közöl oktatási anyagot, 11 szakcsoportban, azon belül szerzői betűrendben. A szerzői (betűrendes) katalógusban az ETO-jelzeteket nem szerepeltettük, a szerző nevét nagybetűkkel kiemeltük. Az ETO szerint rendezett kötetben a dokumentum címét emeltük ki nagybetűvel. Ha szerző nem szerepel a címleírásban, a cím szolgál a betűrendezés alapjául, és így a betűrendes katalógusban is ezt emeljük ki. Ezért célszerű a gépi feldolgozásra való előkészítésnél a címek végét ceruzával megjelölni, amelynek alapján a gépkezelő automatikusan kiugratja a címet.

Mivel az olvasó főleg szerző szerint keresi a művet, tehát indokolt a szerzői katalógus előállítás. Felmerülhet azonban a kérdés, hogy szükség van-e cím szerinti rendezésre. Véleményem szerint nem, mégpedig azért nem, mert a kiadványok zömének címe kevésbé jellemző a kiadványra, és számos azonos címmel találkozhatunk. Az ETO szerint rendezés főleg azoknak a hallgatóknak, szakembereknek, kutatóknak elengedhetetlenül fontos, akik bizonyosak szakterületről keresnek irodalmat.

A BMEKK a beszerzett jegyzetekről négyféle kötetkatalógust készít:

1. szerzői katalógus,
2. cím szerinti katalógus,
3. raktári (helyrajzi) katalógus.
4. leltári csoportszám szerinti katalógus.

A fentiek közül bármelyik szempont szerint rendezik a katalógust, az adatok alapvető sorrendje nem változik.

A hallgatók a jegyzeteket sokszor jegyzetszám szerint keresik. Országosan kidolgozott rendszernél okvetlenül szükséges lenne a szerző, szak és jegyzetszám szerinti rendezés.

A GÉPI TECHNIKA NÉHÁNY SPECIÁLIS KÉRDÉSE

A gépi technika néhány speciális problémát is felvet. Pl.: az írógépen esetleg nem szereplő kerek zárójeleket kézzel kell bejelölni. Hosszu ideig zavart okozott, hogy a határozott névelővel kezdődő címleírásokat a számítógép a névelő és nem a rendszó betűrendjébe sorolta. Ezt a problémát a programozás megoldotta. A besorolásnak megfelelő rendszót a lyukszalagon vezérlőjel előzi meg, amely arra utasítja a számítógépet, hogy ne a rendszó előtt álló betűket, hanem a rendszót vegye figyelembe.

A JAVASOLT VÁLTOZTATÁSOK ÖSSZEFOGLALÁSA

A BMEKK és az OMKDK feldolgozói gyakorlatából sok hasznos tapasztalat szűrhető le. Országos rendszer kidolgozásához azonban az említett feldolgozói módszerek bizonyos módosítására volna szükség. A javasolt változtatások a következők:

- a) Ideiglenes jegyzék készítése a következő adatokkal:
szerző, cím, leltári szám,
- b) Többszerzős kiadványok címleírásánál az első két szerző nevének felvétele és rendszerként való alkalmazása,
- c) Szakozásnál a kiterjesztett ETO-szakszámok sorrendezési problémájának megoldása.

AZ IDŐLEGES ÉRTÉKŰ ANYAG GÉPI FELDOLGOZÁSRA VALÓ ELŐKÉSZÍTÉSE

Az oktatási és időleges értékű kiadványokkal azért foglalkozunk együtt, mert sok hasonló vonásuk van. Mind az oktatási, mind az időleges értékű anyag változatos tematikájú irodalmat ölel fel. Mindkét dokumentumtipust a könyvtár aktuális jelleggel, nem tartós megőrzés céljából gyűjti. Ezért dolgozott ki feltárásukra különleges eljárást: a hagyományos módszertől eltérő gépi feldolgozást.

Az OMKDK-ban van az ország egyik jelentős időleges értékű "vállalati kiadvány" különgyűjteménye, amelynek feltárása az említett módon történik. Ezért az OMKDK gyakorlatán keresztül mutatjuk be, hogyan folyik az időleges értékű anyag gépi feldolgozásra való előkészítése. Célunk, hogy megvizsgáljuk: helyes-e az itt kialakított módszer, és melyek azok a változtatások, amelyek okvetlenül szükségesek egy országosan fejleszthető, iránymutató feldolgozói rendszer kialakításához. Kritérium: a könnyű kereshetőség és a gépi technikával való összhang megvalósítása.

AZ IDŐLEGES ÉRTÉKŰ ANYAG FOGALMA ÉS JELLEGE

Az időleges értékű kiadványok a szakirodalom szerves részét alkotják, fontos és sokirányú információt nyújtanak az ipar számára. Feltűntetik pl. az iparcikkek árát, technológiai eljárások előírásait stb., mégpedig a kurrens évre, ill. a hatálybelépés idejére vonatkozóan. Gyorsabban elévülnek, mint a szakkönyvek, ezért évenként újra megjelentetik őket. E kiadványtípusok jellegzetes gyűjteményeket, sorozatokat alkotnak, amelyeknek füzetei azonos csoportba vonhatók össze, mind tartalmilag, mind formailag; pl.: alkatrész-katalógus, árjegyzék, gépkönyv, műszaki leírás stb. Másik jellegzetességük, hogy közreadójuk vállalat vagy intézmény.

A GÉPESITETT MUNKAFOLYAMAT SZAKASZAI

A gépesített munkafolyamat korábban vázolt négy szakasza az időleges értékű kiadványokra is érvényes, azzal az eltéréssel, hogy a belyukasztott input adatok számítógépes rendezése – a készítendő termékeknek megfelelően – más elvek szerint történik, mint az oktatási anyagnál, mégpedig: szak szerint (tárgymutató) és az I-XI. szakcsoportban, azon belül pedig a címek betűrendjében (Mellékletek).

BEMENETI ADATOK

A szűkebb értelemben vett bemeneti adatok a következők: jelleg, egyszerűsített címleírás, leltári szám (amely azonos a raktári számmal), vezérszavak (tárgyszavak), példányszám, valamint a tételek besorolása a Melléklet I-XI. szakcsoportjába, számokkal jelölve. Ezeknek az adatoknak a rövidítése a nyilvántartási lap eredeti példányain történik, amely alapbizonylatként szolgál a gépi adatfeldolgozás számára.

A bemeneti adatok közül a nyilvántartási lap első rubrikájába a kiadvány jellege kerül. Az időleges értékű kiadványok fogalmába vonható különböző típusok homogén gyűjteményeket, "sorozatokat" alkotnak. Minden egyes "sorozatnak" saját háromjegyű kódszáma van. Pl.:

- 100 - Alkatrész-katalógus
- 120 - Árjegyzék
- 180 - Gépkönyv. Műszaki előírás stb.

A cím első három szavának kezdőbetűjéből tevődik össze a betűcsoport, amelyet a kódszám alá írunk a bemeneti bizonylat, ill. a leltárlap megfelelő rovatába. Pl.:

Elektromágneses talpemelő szerkezet című időleges értékű kiadványnál a jelleg megjelölése: 180

ETS

A betűcsoportok alkotásánál a géptípusok betűjeleit is figyelembe vesszük. Pl.: "DT - 75 traktor üzemeltetési leírása" című időleges értékű kiadvány betűcsoportja: DTÜ

A betűcsoportok képzésénél figyelmen kívül hagyjuk a határozott névelőt és a kötőszavakat.

Az időleges értékű anyag címleírása is a leltározással egybekötött, egyszerűsített címfelvétel.

A rövidített címfelvételben közölt adatok:

1. A cím és tartozékai (az adatok folytonosan követik egymást): cím, alcím, kötetjelzés, kötet cím, kiadás,
2. A kiadvány típusa,
3. A közreadó, kidolgozó, gondozó intézmény, ill. vállalat neve,
4. A kiadás éve, terjedeleme,
5. Megjegyzés.

1. A cím és tartozékai. Az időleges értékű kiadványok általában szerző nélkül jelennek meg, ill. szerzői munkaközösség gondozásában. Ezért az egyes füzetek adatközlésében a cím a meghatározó. A szerző és szer-

kesztő mint rendszó kiesik. Azoknál a vállalati kiadványoknál, amelynek címük nincs, mi alkotunk címet.

A mű alcímét (a szabvány szerint) felvesszük, ha az a művet közelebbről meghatározza. Alcímként értendő az érvényesség (esetleg a rendelet megjelenésének) ideje. Pl. árjegyzéknél: Lezárva: 1972. aug. 31-én.

Többkötetes időleges értékű művekről mindig külön címleírás készül, még akkor is, ha két vagy több kötetnek egy ára van, vagy lapszámozásuk folytatólagos. Ilyenkor a leltárlapon csak az egyiknél tüntetjük fel az árat.

2. A kiadvány típusát (rövidítve) a házi gyakorlatban csak akkor tüntetjük fel, ha az a kiadványon szerepel. Pl.:

Ikarus 311, 32

Kez. ut.

Amennyiben a cím részeként szerepel, nem kell még egyszer felvenni.

Pl.: Ikarus 311. 32 alkatrész katalógusa.

Ezt az adatot feleslegesnek tartom, mert a kódszámok ugyanis jelzik a kiadvány típusát.

3. A közreadó, kidolgozó, gondozó intézmény, ill. vállalat neve. Ez az adat jellegzetesen az efemer anyagra jellemző. A helységnév feltüntetése csak vidéki vállalatoknál szükséges. Ebben az esetben az intézmény rövidített neve után következik a helységnév. Pl.:

FORFA, Sopron.

Eltérő esetek. Pl.:

HODGÉP (Hódmezőváráshelyi Gépgyár)

MMG Szombathelyi Gyáregys.

Az alárendelt intézménynél az intézmény neve előtt a felettes szerv, főhatóság jelzését elhagyjuk. Pl.:

MTA KFKI helyett: KFKI

Jóváhagyó, megbízó vagy könyvkiadó vállalat nevét mellőzzük.

4. Kiadás éve, terjedelem. A terjedelem adatsorozatjában a rövidített címleírásban csak a lapszámot tüntetjük fel. A lapszámozás közlése úgy történik, mint az oktatási anyagnál.

A terjedelem adatsorozatjában nem tüntetjük fel a táblázatokat, mellékleket, térképeket stb. Ez a gyakorlat módosításra szorul, ti. az időleges értékű anyag jellegéből adódik, hogy sokszor a kiadvány jelentékeny részét táblák, mellékletek alkotják, így szükséges lenne ezek közlése is.

5. A megjegyzés vonatkozhat a mű nyelvére. Pl.: Szöveg francia, magyar és orosz nyelven.

Az efemer anyag Hivatalos használatra feliratát a megjegyzésben jelöljük.

A rövidített címfelvételben az írásjelek ugyanugy szerepelnek, mint a kiadványban. Rövidítések alkalmazása az időleges anyagnál is egyezményes jelek szerint történik.

Az eddigiek alapján javaslom a következő címleírási változtatásokat:

1. A kiadvány típusának megnevezését törölni kell a címleírás adataiból,
2. A terjedelem adatsorozatjában viszont a mellékletek, táblázatok feltüntetését igen fontosnak tartom.

Leltári és raktári szám: Az időleges anyagot a könyvtár "Id" betűindexes, numerus kurrensben raktározza. A raktári szám megjegyedik a leltári számmal.

Az időleges értékű kiadványok tartalmi feltárása tárgyszóalkotással történik. A tárgyszavazásnál a dokumentumok olyan deskriptorait kell megkeresni, amelyek az adott fogalom kapcsán felmerülhetnek az olvasóban.

A tárgyszavazásnál (vezérszóalkotásnál) – a gépi technikához alkalmazkodva – az alábbi alapelveket kell figyelembe venni:

1. Lényegtelen, általánosságokat kifejező szavak nem kerüljenek az indexbe. A több releváns szóból álló index-kifejezéseket permutálni kell, hogy a kifejezés valamennyi érdemleges szónál megtalálható legyen. Felesleges ugyanazon kérdőszóval több indextételt alkotni. Pl.:

Építőipari árjegyzék

Építőipari szerelés

2. Egy adott műnek maximálisan négy tárgyszó adható

3. Fő fogalom és alárendelt fogalom esetén a részletező fogalomnál vesszük fel, azonban szükség esetén (általában az egyszerű jelzős szerkezeteknél) az átfogó fogalom is szerepelhet. Pl.:

Asztali furdancs

Furdancs, asztali

4. Hátravetés alkalmazása értelemszerűen alkalmazható. Pl.:

Csaposzár, bal-

Nem alkalmazunk viszont hátravetést, ha az összetétel második tagja tul általános. Pl.:

Köszörűgép (Gép, köszörű- helyett)

Üritőszerkezet (Szerkezet, üritő- helyett)

5. A gépkocsikat a márka megjelölésnél is feltüntetjük. Pl.:

Személygépkocsi - Moszkvics 401

Moszkvics 401 - személygépkocsi

6. Évi jelentéseknél, vállalati működést ismertető kiadványoknál a vállalat neve is szerepel tárgyszóként. Feltüntetendő a gyártó cég neve is (esetleg rövidítése), ha saját gyártmányról van szó.

7. Gépkönyvek esetén az adott gép tipusszámát is közöljük. Pl.:

Gumikeres kotró - E-03

8. A helyesírási szabályoknak megfelelően egységesíteni kell az egyes tárgyszavak írásmódját. Pl.:

Diesel-motor

Benzinmotor

9. Egy-egy tárgyszó terjedelme 40 n-nél nem lehet több. Ez a feltétel egyrészt előnyös a gépi feldolgozás számára, másrészt a tapasztalat szerint 40 n-nél hosszabb tárgyszóra nincs is szükség.

Példányszám: Az időleges értékű kiadványokból mindig csak egy példányt dolgozunk fel. A szűkebb értelemben vett bemeneti adatok utolsó tagja a bemeneti bizonylat utolsó rovatába kerül. Ez a számadat csak a leltározóknak szükséges, ezért a bemeneti bizonylaton nem kell feltüntetni.

AZ IDŐLEGES ÉRTÉKŰ ANYAG IDEIGLENES JEGYZÉKE

Az Ideiglenes jegyzék készítését az efemer anyagból ugyanugy szükségesnek vélem, mint az oktatásból. A beszerzett egy példányt a megjelenő időleges értékű kiadványokból azonnal célszerű ideiglenes jegyzékkel állományba venni. Így ideiglenes katalógus formájában az olvasószolgálat és az olvasók tájékoztatást kapnának a legújabb anyagról, addig is, amíg a kötetkatalógus elkészül. A jegyzék a következő adatokat tartalmazná: a kiadvány címe,

leltári száma, esetleg kódszáma. A teljes leírás a nyomtatott nyilvántartási lapon történnék továbbra is.

A GÉPI FELDOLGOZÁS TERMÉKEI

A gépi feldolgozás termékei: katalógus (szakkatalógus) + tárgymutató és Mellékletek.

A katalógus két részből áll. Az első rész tartalmazza az időleges értékű kiadványok bibliográfiai adatait a "gyűjteményeknek", "sorozatoknak" megfelelő kódszámok sorrendjében és betűrendben.

A tartalomjegyzék a kódszámokat növekvő sorrendben tünteti fel a hozzájuk tartozó "gyűjteményekkel", "sorozatokkal" egyetemben. A visszakereséshez meg kell keresni azt a "gyűjteményt", "sorozatot", amelyben a kiadvány tartozik vagy tartozhat a hivatkozott kódszámmal és betűjellel együtt. Majd a kódszámok utmutatása alapján a "gyűjteményen" belül a betűjelek sorrendjében lehet a kérdéses kiadványt megtalálni.

A második rész, a betűrendes tárgymutató, a katalógusban az információ-visszakeresés tulajdonképpeni segédeszköze. A tárgymutató az időleges értékű kiadványok tartalmi megközelítését tárgyszavak útján teszi lehetővé. A tárgyszavak minden esetben utalnak a vonatkozó sorozatra (gyűjteményre), betűrendi sorrendre, továbbá a kiadvány helyszámára. Pl.:

Acetilgázfejlesztő készülék 140 AKB Id 2484

Az időleges értékű kiadványokról is ugyanugy, mint az oktatási anyagról, évente háromszor kötetkatalógus, év végén pedig éves kumuláció készül. A több éves anyag bármikor kumulálható.

A Melléklet az "Új könyvbeszerzések"-hez című jegyzék évente három számban közöl időleges értékű anyagot 11 szakcsoportban, azon belül pedig a címek betűrendjében.

Tapasztalataink szerint az itt ismertetett kötetkatalógusforma (szakrendi + tárgymutató) megfelel az olvasói igényeknek. Országos viszonylatban követhető gyakorlatban viszont szükséges lenne a kibocsátó intézmény, ill. vállalat neve szerinti csoportosítás, azon belül a címekből alkotott betűcsoportok alfabetikus rendjében. Gyakran előfordul ugyanis, hogy bizonyos intézmény dolgozója az intézményre vonatkozó összes irodalmat keresi.

A GÉPI TECHNIKA KÜLÖNLEGES KÉRDÉSEI

Az időleges értékű kiadványok cimleírásánál minden esetben cimrendszót alkalmazunk, ezért is még fokozottabban felmerül a határozott névelővel kezdődő címek helytelen besorolása. Ennek megoldása megtörtént.

A JAVASOLT MÓDOSÍTÁSOK ÖSSZEFOGLALÁSA

Az OMKDK feldolgozóinak gyakorlata mint a lehet mindazon könyvtárak számára, amelyek vállalati anyagukat különgyűjteményként kezelik, és gépi uton dolgozzák fel. Természetesen ez a gyakorlat is ésszerűsítésre szorul.

A javasolt módosítások a következők:

1. Ideiglenes jegyzék készítése a következő adatokkal: cím, leltári szám, kódszám.
2. A bemeneti adatok bizonyos módosítása.

ÖSSZEGEZÉS

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a gépi feldolgozásra való előkészítés pontos munkát kíván. A feldolgozónak törekednie kell arra, hogy a gépi technikát megismerje, és annak előnyeit, lehetőségeit maximálisan kihasználja. Ehhez idomulva kell összeállítani a feldolgozás szabályait, kiválogatni a gépi adathordozóra viendő adatokat. Valamely kiadvány gépesített feldolgozása akkor optimális, ha valóban emberi munkát takarít meg. Az oktatási és időleges értékű kiadványok gépi feldolgozása az OMKDK-ban – mint már szó volt róla – lyukszalagíró automatával történik. A korábbi gyakorlatban még kézi rendezéssel folyt a lyukszalagkártyák rendezése a készülő produktumok igényei szerint. A gépesítésnek ez a formája munkaigényes, lassu volt.

A jelenlegi gyakorlat szerint a lyukszalagra vitt anyagot a számítógép rendezi. Ez az eljárás gyors, pontos és valóban csökkenti az emberi munkát.

Remélhetőleg a feldolgozás további tökéletesítése, valamint a gépesített munkafolyamat egyes szakaszai közötti együttműködés fejlesztése még eredményesebbé teszi a gépi feldolgozást.

A közművelődési könyvtárak kiadványai 1973-ban

BÉNYEI Miklós

Régi óhaj teljesült a múlt év elején: a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár vállalkozott a közművelődési könyvtárak kiadványainak országos nyilvántartására, a kölcsönös tájékoztatás megszervezésére és lebonyolítására. A szolgáltatás mibenlétéről, jellegéről és adminisztratív vonatkozásairól jelen sorok írója részletesen beszámolt a Könyvtáros 1973. évi 5. számában, ezért e helyen csupán a lényegi mozzanatokra utalunk. Az együttműködésben részt vevő könyvtárak az előzetes bejelentések alapján értesítést kapnak a készülő kiadványokról, így időben megrendelhetik azokat, esetleg módosíthatják saját elképzeléseiket. Hasonló tájékoztatást ad – havonta egyszer – a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár a megjelent, hozzá megküldött publikációs termékekről is. Az információközvetítés egyelőre a tanácsi hálózatok központjaira és két SZMT könyvtárra terjedt ki; természetesen, ezek bevonhatják, bevonhatják hálózati egységeiket is. Semmiféle tartalmi vagy formai megkötés nincs, azaz a szóbanforogó intézmények valamennyi kiadványról, kiadványfajtáról tájékoztatják egymást.

A kezdeményezés az érintett könyvtárak egyöntetű helyeslésével találkozott, mindannyian bekapcsolódtak az akcióba. Már az első év végén megállapíthatjuk, hogy a könyvtárközi együttműködés, a központi szolgáltatások ezen új formája sikeresen jutott túl a kezdeti nehézségeken; megteremtődött az az alap, amelyről hamarosan továbbléphetünk majd előre. (Az eddigi eredményekről, gondokról és a közeli tervekről rövid összefoglalás olvasható a Könyvtáros 1974. évi 3. számában, GELLÉR Ferencné tollából.)

A folyamatos nyilvántartás, a rendszeres számbavétel lehetőséget nyújt arra, hogy időnként áttekintsük, értékeljük a közművelődési könyvtárügy vezető intézményeinek publikációs tevékenységét. Egy esztendő tapasztalatainak, adatainak birtokában az értékelés még korainak tűnik; egy leíró, statikus, az adott időszakra érvényes kép megalkotására viszont máris mód nyílik. Magától értetődik, hogy itt-ott előtűnnek e kép dinamikus vonásai is, kirajzolódnak a tevékenység fő irányai, alapvető jellegzetességei. Az elmúlt év egyébként igencsak alkalmas a vizsgálódásra: mivel egyetlen nagy történelmi évforduló vagy kiemelkedő belpolitikai esemény sem befolyásolta a kiadványprogramot, a viszonylag csendes esztendő termése megbízhatóan reprezentálja a munkát.

Komoly szellemi és anyagi energiákról, erőfeszítésekről tanuskodnak a mennyiségi adatok: tavaly 204 kiadvány érkezett a központi nyilvántartás számára – a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból, valamint 19 megyei, 2 megyei városi, 3 városi-járásai és egy SZMT könyvtárból. Feltétlenül hozzá kell számítani ehhez a mintegy 10-15 füzetet, kötetet, amelyeket elfelejtettek megküldeni Debrecenbe; ezek megjelenéséről a Könyvtáros közleményeiből tudunk. Pozitív jelenség, hogy a kiadványoknak több mint egyharmada füzet vagy könyv, azaz terjedelemben is jelzi a tartalmi igényességet. Számottevő eredményként könyvelhetjük el, hogy a közismerten sokrétű és átgondolt kiadványpolitikát folytató Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mellett valamennyi megyei könyvtár adott ki valamit 1973-ban. Néhány helyen feltűnően magas számban publikáltak: pl. a debreceniek 17 (és ebben nincs benne a havonta napvilágot látó Tájékoztató jegyzék vezetői számára c. bibliográfiai sorozat), a szombathelyiek ugyancsak 17, a szolnokiak és a salgótarjániak 10-10, az egriek 7, a kaposváriak és a tatabányaiak 6-6 darabbal szerepelnek a listán.

KIADVÁNYTIPUSOK

Funkcionális szempontból a könyvtári kiadványoknak négy nagyobb csoportja különíthető el: a) a propaganda céllal készült aprónyomtatványok, b) az aktív tájékoztatás termékei, c) a helytörténeti publikációk, d) a módszertani utmutatók, hirdők. Ez a bontás adja a keretet a tartalmi, műfaji kategorizáláshoz is.

Szám szerint a propagandaanyagok csoportja a legnagyobb: meghívók (előadásokra, kiállításokra, egyéb rendezvényekre), programfüzetek (főként az Őnnapi Könyvhétre), kiállítás katalógusok stb. Ide sorolhatók a kisgrafikák is: a két exlibris (érdekes módon mindkettőt városi-járásai könyvtár – Jászberény és Tapolca – nyomtatta) és az egy linómetszet (szintén Tapolcáról). Többnyire kettős szándékkal – tájékoztatás és propaganda – készültek a röplapbibliográfiák. Általában jól funkcionálnak mindkét irányban, bár a székesfehérvári SZMT Könyvtár kisbibliográfiai és könyvjelzői valóban csak pro-

pagandaeszköznek tekinthetők. A röplapbibliográfiák kötődnek legerősebben az aktualitásokhoz: részint az évfordulókhoz (pl. Nagy emberek, nagy évfordulók – Kaposvár) vagy más eseményekhez (színházi bemutató, író-olvasó találkozó stb.) kapcsolódnak, részint utólag reagálnak egy-egy halálesetre, váratlan politikai fordulatra (pl. FSZEK: Fodor József, Pablo Picasso, Chile).

Az aktív, szétsugárzó tájékoztatás termékei természetesen formailag egyaránt sokfélék. Jelentőségük messze túlnyúlik az egyszerű alkalmi felhasználhatóságon: színvonalasabb darabjaik fontos, hosszú ideig nélkülözhetetlen segédletei lesznek a passzív, visszakereső tájékoztatásnak és az állományalakításnak. Számban az ajánló bibliográfiai füzetek állnak az élen; joggal említhetjük meg itt is a FSZEK pár oldalas jegyzékeit. Két helyen is gondoltak a szakmunkásképzés támogatására: Kaposváron Magyaróra, Zalaegerszegen Irodalomjegyzék szakmunkástanulóknak 1-5. címmel állítottak össze bibliográfiát. Számos szakterületről és a szépi rodalom javából kínál olvasnivalót A család könyvespolca (Tatabánya). A költő születésének bicentenáriumát ünnepelte a FSZEK Csokonai-bibliográfiája. Más szempontból – a kutatások megélénkülése miatt – időszerű LAKOS Katalin: Az utópista szocialisták c. összeállítása (FSZEK). A Hajdu-Bihar és Vas Megyei Könyvtár munkatársai közösen készítették el az Ajánló bibliográfia az országos középiskolai tanulmányi verseny 1973/74-es tanévi témáihoz c. füzetet. A mátészalkai járási könyvtár gyermekrészegének anyagát öleli fel s így átmenetet képez az állományrész-katalógusok irányában a Tantárgyi bibliográfia az általános iskolai tananyaghoz (Szabolcs-Szatmár). Más vonatkozásban – az ajánló és szakbibliográfiák között – jelent átmenetet a Cimmutató Vladimir Il'ics Lenin Összes Műveinek 2. kiadásához (Debreceni Városi Könyvtár) és a Tájékoztató jegyzék vezetői számára c. sorozat éves kumulációja (Hajdu-Bihar). Az utóbbi – tartalmánál és terjedelménél (évi 1600-1700 cím) fogva – betölti egy hiányzó közéleti-politikai, vezetéleméleti szakbibliográfia funkcióját is. Az OPKM információi kiadványai mellett is van létjogosultsága – hiszen kiegészíti azokat – a szolnokiak Rövid uton c. pedagógiai referáló folyóiratának. Hasonló vállalkozással fejlődhet a salgótarjániak népművelési Szemlé-je. Sajátos, vegyes profilu kiadvány a Kertbarátok szakmai tájékoztatója (Hajdu-Bihar), amely az ajánló jegyzékeken kívül szakmai tanácsokat és tájékoztató adatokat is tartalmaz.

A szakbibliográfiai tevékenység a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a legfejlettebb. Mint a szociológia országos tudományos szakkönyvtára három periodikus kiadványt is közlétesz: Szociológiai információ; A magyar nyelvű szakirodalom válogatott bibliográfiája (negyedévenként), Ujjonan érkezett külföldi szociológiai művek jegyzéke (félévenként), Tájékoztató; Külföldi szociológiai folyóiratok (kéthavonta, közösen az MTA Szociológiai Intézetével). Egyrészt a szakkönyvtári feladatok ellátásával, másrészt a közművelődési funkciókkal függ össze a Tematikus szociológiai kisbibliográfiák c. sorozatunk. A külföldi anyagot is feltárja MARKOVITS Györgyi összeállítása: A szavak megmaradnak. Az európai ellenállási mozgalmak irodalmának bibliográfiája; ezt a Heves Megyei Könyvtár gondozta.

Bár a számuk nem nagy, a helyismereti, helytörténeti bibliográfiák és repertóriumok kétségkívül a könyvtári kiadványok egyik legjelentősebb csoportját alkotják. Ezt igazolja ezeknek az összeállításoknak a magas tartalmi és metodikai színvonala is. Egy részük alig haladja túl az ajánló bibliográfia szintjét, sőt kifejezetten ezzel a szándékkal született: pl.:

Az iskolák államosítása a helyi sajtó tükrében (Szolnok), "Nem térkép e táj..." Szülőföldünk: Vas megye (gyermekolvasóknak). Többségük a tartalmi teljesség igényével készült: így az életrajzi bibliográfiák (REÓTHY Ferenc: Lukács Károly – Kaposvár, SKALICZKI Józsefné: Bozsay Attila – Szeged, A legújabb Madách-irodalom 1964-1972 – Salgótarján), BÉNYEI József Válasz Válasz-repertóriuma (Hajdu-Bihar), a Tanácsválasztás Zala megyében c. cikkbibliográfia és a Kaposvár bibliográfiája c. közel négyszáz oldalas kötet. Napvilágot látott Heves megye sajtóbibliográfiája is. A Vas megye irodalma c. kurrens összeállítás rejtett bibliográfiaként, a Vasi Szemle hasábjain jelenik meg, de – immár kilenc éve – különlenyomatként is hozzáférhető. Módszertani szempontból uttörő vállalkozás, s műfajilag inkább lelőhelyjegyzék – címe szintén erre utal – Komárom megye közgyűjteményeinek helyismereti katalógusa, amely az önálló művekről, illetve lelőhelyükről tájékoztat. Természetesen – bár tartalmilag nem teljes – helyismereti bibliográfiaként is kitűnően használható. Egy másik lelőhelyjegyzék is figyelemreméltó módon tanuskodik a megyei könyvtárak szervező készségéről: Szakfolyóiratok Somogy megyében 1945-1970.

Tavaly sem vésztettek népszerűségükből a gyarapodási jegyzékek és az állományrész katalógusok. A Nógrád Megyei Könyvtár az 1972-es, a Szabolcs-Szatmár megyei az 1972. félévi beszerzésekről adott ki összesítő kötetet. Gyakoribb változat, amikor egy-egy állományrész gyarapodásáról tájékoztatják olvasóikat a könyvtárak. A FSZEK negyedévenként teszi közzé – hosszú évek óta – az Újabb külföldi szerzemények; Tudományos ismeretterjesztő művek c. füzeteit, Tatabányán és Egerben a pedagógiai irodalomról bocsátottak ki jegyzéket. Két megyei könyvtár – Szabolcs-Szatmár és Hajdu-Bihar – is megjelentette folyóiratkatalógusát. Vaskos köteté duzzadt, s még így is csak izelítőt ad a választékból a FSZEK mozgókönyvtárának katalógusa.

Sajátos típus, a könyvtárközi együttműködés múlt évi fejlődését tükrözi az Irodalomkutatások és a Könyvtári kiadványok c. információs jegyzék. Az első a Vas Megyei Könyvtár munkája: az ország közművelődési könyvtáraitban elkészített és a szombathelyieknek megküldött irodalomkutatásokról, – jegyzékekről tájékoztat. A másiktól fentebb már szó esett; e cikk adatait lényegében ebből merítettük.

Csekély számban jelentek meg adattárak és szemelvénygyűjtemények. Ez arra vall, hogy a közművelődési könyvtárakban az aktív tájékoztatásnak ez a formája, műfaja még mindig a ritka kivételek közé tartozik. Holott értékük, hasznosságuk vitathatatlan. Nyugodtan mondhatjuk ezt a FSZEK évfordulónaptáiról (1974, 1975) és az Utcák, terek, emberek c. életrajzi adattáráról, valamint a nyiregyháziak Így írjuk – így ejtjük c. tanácsadójáról. Ez utóbbi mintegy 2000 író, költő nevének helyes kiejtéséhez nyújt segítséget a könyvtárosoknak, az olvasóknak. Említést érdemelnek a rejtett, kurrens megyei eseménynaptárak, amelyek a Hajdu-Bihar, a Nógrád és a Pest Megyei Könyvtár vezetők számára kiadott jegyzékeinek függelékeként jelennek meg. Mindkét szemelvénygyűjtemény a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár gondozásában látott napvilágot. Az olvasó népert c. kötetet a mozgalom koordinációs bizottsága állította össze; ez ajánló bibliográfiai mellékletet is közöl. Gyermekolvasók számára válogatták a Petőfi brevérium idézeteit.

Egy kötetben egyesíti az adattár és a szemelvénygyűjtemény típusát a Petőfi Sándor és Debrecen c. könyv, amely tudományos megalapozottsággal készült, s átvezet a helytörténeti tanulmányok, forráspublikációk kategóriájába. A tanulmányok: BITSEY András; Bányai Kornél (Szolnok),

In memoriam Verseggy Ferenc (gyűjteményes kötet – Szolnok), KILIÁN István: Irodalmi diáktársaság Miskolcon a reformkorban (Miskolci Városi Könyvtár), KÖNCZÖL Imre: Petőfi utjain Veszprém megyében, s végül az év egyetlen könyvtártörténeti monográfiája: Az óbudai 8-as számú könyvtár ötvenéves története (FSZEK). A forráspublikációk közül kettő évfordulós jellegű: Roboz István emlékezései Petőfi Sándorra (Kaposvár), 25 éve miénk az iskola. Dokumentumok az iskolák államosításának történetéből (Szolnok). A harmadik (és a negyedik) Verseggy Ferenc latinul irt nyelvtudományi értekezésének – A magyar nyelv törvényeinek elemzése –, pontosabban 1. és 3. részének fordítása; szintén a szolnokiak áldozatos buzgalmát dicsérik.

Majdnem minden megyében jelenik meg könyvtári híradó, sőt néhány városi-járási könyvtár is ad ki ilyet. Hü tükrei a könyvtárakban folyó elméleti, módszertani, hálózati irányító munkának. Leginkább a működéssel kapcsolatos adatokat, beszámolókat, elemzéseket, a különféle munkaterületek megszervezésére, fejlesztésére vonatkozó tanácsokat közölnek, s némelyikben színvonalas tanulmányok is napvilágot látnak. Sok helyen a híradó a helyismereti publikáció (bibliográfiai összeállítások, adat- és forrásközlések stb.) egyik bázisa, jellemző példa erre a szekszárdi megyei és jászberényi városi-járási könyvtár értesítője. Az önálló módszertani kiadványok száma meglepően alacsony, mindössze négy. Kettő kifejezetten az adott megye problémáival foglalkozik – Szabolcs-Szatmár megye tanácsi közművelődési könyvtárainak, könyvtárosainak legfontosabb adatai. Tájékoztató elemzés; Tájékoztató az 1972. évi könyvtári munkáról (Baranya) –, s nemigen mulja felül egy-egy terjedelmesebb híradó-cikk színvonalát. A Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár két módszertani utmutatója – BÉNYEI Miklós: Ajánló bibliográfiák készítése, FONYÓ Istvánné – SIMON Zoltán: A zenei szolgáltatás megszervezése a közművelődési könyvtárakban – viszont országos érdekű, haszonnal forgathatják őket bárhol.

TENDENCIÁK A KIADVÁNYI TEVÉKENYSÉGBEN

A számszerű adatok, a tartalmi és műfaji sokoldalúság, az ötletgazdagság, a tudományos igény fokozatos térhódítása, röviden a magas átlagszínvonal egyértelműen bizonyítja, hogy ma már a legtöbb megyei könyvtárban, adottak a tervszerű, körültekintő kiadványpolitika feltételei: a helyes vezetési szemlélet, a megfelelő munkatársak, az anyagi fedezet, a sokszorosítási kapacitás stb. Sokszorosító műhelyeink egyre szebben (s gyorsabban, gazdaságosabban) dolgoznak, a kiadványok tekintélyes hányada vonzó, esztétikus külsőben (izléses, színes borító, gondos tipográfizálás stb.) jelenik meg. Persze, még mindig akadnak elriasztó sokszorosítványok is.

Bátran megkockáztathatjuk a feltevést, mely szerint a közművelődési könyvtárak kiadványprogramja egyre jobban közeledik a tényleges igényekhez, egyre inkább megfelel a társadalmi elvárásoknak. Többek között ezt igazolja az aktualitásokhoz való szoros kapcsolódás: a propagandanyomtatványok (meghívók, könyvjelzők, kiállítás-prospektusok stb.) és az évfordulós kiadványok (Petőfi, iskolák államosítása, Kaposvár várossá nyilvánításának centenáriuma stb.) nagy száma, továbbá az időszerű problémákra (szakmunkásképzés, olvasó népért mozgalom, zenei részlegek felállítása, középiskolai tanulmányi verseny stb.) való válaszadás szándéka. Szemmel látható, hogy

az aktív tájékoztatás számos termékének témáját a passzív, visszakereső tájékoztatás sürgető igényei szülték (pl. Lenin-cimmutató, kiejtési tanácsadó, a FSZEK novella-katalógusa, a vezetők tájékoztatója, a helyismereti bibliográfiák). A könyvtárak mindennapi életével, gyakorlati teendőivel foglalkoznak a hirdők és a módszertani utmutatók. Viszonylag kevésnek tűnik a gyermekkönyvtári kiadványok, pontosabban a gyermekolvasók számára készülő kiadványok száma. Tiszteletreméltó kivételek is vannak: a már említetteken kívül pl. a szolnokiak és a tatabányaiak Csemegék, illetve A Mi Ujságunk c. periodikumai. Mivel már évek óta nincs előrelépés, aggasztó tünet, hogy mindössze egy könyvtártörténeti munka jelent meg. Hiányoznak a könyvtári bibliográfiák is (egy-két kurrens összeállítás napvilágot lát a hirdők hasábjain). Számszerű adataink nincsenek ugyan, de a tapasztalati tények szerint a kiadványokkal kapcsolatos információközvetítés, az előzetes rendelések rendszere kedvező lehetőséget teremt arra, hogy a felsorolt, ismertetett publikációs termékek a szükséges példányszámban jussanak el a felhasználó könyvtárakhoz, könyvtárosokhoz.

Jelentős eredmény, hogy általában megszűnt az erőltetett alkalmi, a mindenáron való ún. "illik"-kiadványok dömpingje. Előtérbe kerültek a tartalmasabb, terjedelmesebb, hosszabb távon is hasznosítható segédletek. Közművelődési könyvtáraink egyre szervezesebben illeszkednek be – jelesebb ajánló bibliográfiák, szakbibliográfiák, helyismereti kiadványaik révén – az országos bibliográfiai rendszerbe, az információellátás országos rendszerébe.

A helyismereti érdeklődés, a helytörténeti kutatás fellendülésének szükségszerű következménye, hogy a kiadványprogramban központi helyet foglal el a helyismeret témaköre. A jogszabályokban előírt tudományos funkció gyakorlása során a megyei könyvtárak mind fontosabb területnek tekintik a publikálást. Sűrűn hoztunk fel olyan példákat, amelyek arra vallanak, hogy könyvtáraink tevékenyen bekapcsolódnak a helytörténeti kutatómunkába. E szándék három irányban valósul meg: a) bibliográfiák, repertóriumok, adattárak és szemelvénygyűjtemények – amelyek maguk is tudományos produktumnak minősülhetnek – összeállításával, kiadásával segítik a helytörténeti kutatást, kutatókat; b) a sokszorosító műhelyek kapacitására és anyagi eszközeikre támaszkodva kiadóként tesznek közzé egyes helytörténeti tanulmányokat, forrásokat; c) saját munkatársaik számára biztosítanak publikációs lehetőségeket.

Fontos sajátosságként tűnt elő a múlt esztendőben az együttműködés tendenciájának felerősödése. A könyvtári hirdők jórésze a megyei iskolai, szakszervezeti stb. könyvtárainak munkájáról, helyzetéről is tájékoztat (pl. Vas, Komárom, Szolnok). A könyvtárközi összefogás alapján született a Komárom megyei helyismereti lelőhelyjegyzék és a Somogy megyei szakfolyóiratok központi katalógusa. Más intézményekkel, szervekkel szintén volt közös kiadás: pl. a FSZEK az MTA Szociológiai Intézetével és az uttörőszövetség fővárosi elnökségével, a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár az olvasó népeért mozgalom irányítóival és a Megyei Művelődési Központtal, a Tolna Megyei Könyvtár a helyi levéltárral kooperált. Néhány helyen határozott törekvés tapasztalható a külső, többnyire helyi szakemberek bevonására. Élén jár ezen a téren a Szolnok Megyei Könyvtár. Létrehozta egy Versegly Ferenc kutató csoportot, ennek tagjai fordítják magyarra Versegly nyelvtudományi művét. A könyvtár volt a kezdeményezője, egyik rendezője a kiváló költő és tudós emlékére rendezett tudományos ülésnek, amelynek előadásait könyvalakban is közzétet-

ték. Máshol is előfordult, hogy a könyvtár egy-egy értékes munka kiadására vállalkozott; példa erre az ellenállási mozgalom bibliográfiája Egerben, a Válasz-repertórium a Debrecenben, a reformkori irodalmi diáktársaságról szóló monográfia Miskolcon. Egyelőre igen szűkkörű formája az együttműködésnek a megyei könyvtárak közös akciója. Követendő példaként említhetjük a Vas és Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár összefogását a középiskolai tanulmányi versenyhez kiadott ajánló bibliográfia összeállításában. Más jellegű példa: a nyíregyháziak egyik füzetét a Borsod Megyei Könyvtár műhelye sokszorosította.

Az első év adatai újra megerősítették azt a sejtést, hogy az aktív tájékoztatás terén a közművelődési könyvtárak között spontán munkamegosztás van kialakulóban. Néhány intézmény évek óta színvonalasan látja el egy-egy szakterület gondozását: pl. Szolnok – pedagógia, Hajdu-Bihar – politika-közélet, vezetéselmélet, FSZEK – szociológia, történelem, irodalomtudomány; s felzárkózhat melljük Nógrád, a közművelődés tárgykörében. Az együttműködés szándéka, a munkamegosztásban rejlő lehetőségek felismerése, az információközvetítés beindulása stb. együttesen eredményezték, hogy a kiadványprogramban alig találhatunk ismétlődést, párhuzamosságot. Az egyetlen és feltűnő kivétel a vezetők tájékoztatásánál mutatkozik. A Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár 1968 óta havonta megjelenő jegyzékeket ad ki, s rendszeresen kibocsájtja ezek éves kumulációját. Néhány megyei könyvtár átveszi a szolgáltatást, kiegészítve a helyi vonatkozásokkal. A Pest Megyei Könyvtár a bonyolultabb és drágább megoldást választotta, saját maga állít össze – 1973 elejétől kezdve – egy negyedéves füzetsorozatot, Vezetők tájékoztatója címmel. Ez mind tartalmában, mind a feltárt periodikumok körét és a cikkek mennyiségét illetően megegyezik a debreceni jegyzékkel, szinte annak ismétléseként hat; talán csak a szerkezeti eltérések és az annotációk nagyobb aránya miatt fedezhető fel némi különbség. Még ennél is indokolatlanabbnak látszik a salgótarjániak erőfeszítése. Ők egyetlen témakört emeltek ki, s Tájékoztató a szervezés- és vezetéstudomány irodalmából címmel szintén negyedévenként adnak ki ajánló jegyzéket, lényegesen kevesebb tétellel, mint a debreceni bibliográfia vonatkozó rovatai. A könyvtárak kiadványpolitikájának összehangolására egyébként kiváló alkalmat kínál az előzetes információcsere. Hasonló irányban hat az ajánló bibliográfiai munka koordinálására – ugyancsak tavaly – létrehozott bizottság tevékenysége.

Az elmondottak alapján, egy esztendő termésének ismeretében is megfogalmazhatjuk – mintegy összefoglalásként –, hogy közművelődési könyvtárügyünk vezető intézményei tulnyomó többségének a kiadványok előállítására a munka szerves, fontos részévé vált.

A Pécsi Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének Könyvtára és adattára

— A nemzetiségi dokumentáció első hazai bázisa —

FÉNYES Miklós

A Pécsi Egyetemi Könyvtár a közelmúltban a nemzetiségi és a kisebbségi kérdéssel foglalkozó kutatók számára jelentős feltáró munkát végzett. A könyvtár dolgozói feldolgozták és külön katalógusban összeállították a volt Kisebbségi Intézet könyvanyagát, ezt követően rendezték és ezáltal hozzáférhetővé tették az intézet kéziratárát, valamint sajtó- és lapkiadványgyűjteményét.

A munka jelentőségére való tekintettel és annak érdekében, hogy a hazai könyvtárosok e dokumentumbázist ismerjék és az érdeklődők részére használatát biztosíthassák, szükségesnek tartjuk e dokumentumállomány és a feltárás ismertetését.

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM KISEBBSÉGI INTÉZETE

Amikor e fontos dokumentumbázisról, annak feldolgozásáról és hozzáférhetőségéről tájékoztatunk, mindenekelőtt szükséges annak az intézménynek ismertetése, funkcióinak és működésének rövid leírása, ahol e jelentős dokumentumbázis létrejött.

A Pécsi Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének létrejöttét igen gondos, tervszerű előkészítő és szervezőmunka előzte meg. 1928-ban a Pécsi Tudományegyetem Nemzetközi Jogi Intézetében merült fel az a gondolat, hogy Magyarországon kisebbségi intézetet kellene létrehozni. Ebben az időben ugyanis Európában majd minden országában működött már hasonló jellegű intézmény, amelyekben "az első világháború után akuttá vált kisebbségi kérdésekkel foglalkoztak". A Pécsi Kisebbségi Intézet irattárában megtalálható feljegyzés szerint: "A magyar államot is közelebbről érinti ez a kérdés, mert a magyarságnak nagy része került idegen uralom alá s a magyar állam keretén belül mindig voltak nemzetiségek... A felvilágosítás, oktatás és tudományos foglalkoztatás szempontjainak érvényesítése szükségessé teszi megfelelő magyar intézmény felállítását."

Az intézet létrehozása dr. FALUHELYI Ferenc egyetemi tanár, a Pécsi Tudományegyetem Nemzetközi Jogi Intézete igazgatójának nevéhez fűződik. Dr. Faluhelyi Ferenc (1886-1944) elismert nemzetközi jogász, egyetemi tanár volt, közjogot, politikát és jogbölcseletet oktatott. 1924-től 1944-ben bekövetkezett haláláig a Pécsi Tudományegyetem Nemzetközi Jogi Intézetének igazgatójaként végezte egyetemi tanári munkásságát.

Dr. Faluhelyi Ferenc kezdeményezésére 1928-ban a Magyar Külügyi Társaság helyiségében és rendezésében ankétot tartottak egy kisebbségi intézet létesítése tárgyában. Az ankét eredményeként kiadott megbízás alapján a Magyar Külügyi Társaság 1930 januárjára elkészítette egy létesítendő intézet szervezeti szabályzatának tervezetét, de a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez és a Magyar Tudományos Akadémiához felterjesztett emlékirat a kívánt eredményt nem érte el.

Az eredménytelen kísérletek után 1930 májusában a Pécsi Egyetem Nemzetközi Jogi Intézetének igazgatója, dr. Faluhelyi Ferenc előterjesztést tett a Pécsi Tudományegyetem Tanácsához, hogy tegye magáévá az egyetemi kisebbségi intézet való felállításának gondolatát. Az egyetem Tanácsa 1930. október 29-én tartott II. rendes ülésén határozatot fogadott el, amely szerint a Pécsi Tudományegyetem, a pécsi jog- és államtudományi kar keretében, kisebbségi intézetet létesít, és annak vezetését dr. Faluhelyi Ferenc professzorra bizza. Az egyetem e határozatát felterjesztette a vallás és közoktatásügyi minisztériumhoz. 1936. január 12-én végre miniszteri rendelet jelent meg arról, hogy "a magyar egyetemek kebelükön belül kívánságukhoz képest kisebbségi intézetet szervezhetnek". Pécssett ekkor a Nemzetközi Jogi Intézet keretén belül már fél éve folyt a munka. Az 1935-36-os tanév első felében ugyanis az intézet keretein belül kisebbségi alosztály alakult, amely 1936-ban – most már legálisan – Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet néven folytatta működését.

A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet főcélját, feladatait az egykoru feljegyzés a következőkben állapítja meg:

"Az Intézet fő célja egyetemi jellegből kifolyólag az egyetemi ifjuságnak a kisebbségi kérdések terén tudományos alapon való oktatása. Feladata, olyan hivatása magaslatán álló generáció kiképzése, amely a nemzetkisebbségek jogi, politikai, kulturális és gazdasági helyzetét és problémáját, valamint ezzel kapcsolatban a Kárpátmedence államaiban a kisebbségi problémával összefüggő mindennemű viszonyokat és Európa többi kisebbségeinek jogi és tényleges helyzetét ismeri. Ezzel kapcsolatban feladata és célja továbbá a kisebbségi kérdésnek és a vele összefüggő jelenségeknek tudományos alapon való vizsgálata.

Az Intézet munkája: 1. elsősorban a magyarországi nemzetiségekkel való foglalkozás, 2. másodsor az ugynevezett utódállamok területén, valamint másutt is élő magyar kisebbségek helyzetének, valamint 3. az egyéb európai nemzeti kisebbségeknek a vizsgálata."

Az intézet megalakulásának első évében főként belső munka folyt, ami főként a kisebbségi kérdésnek tudományos alapon való vizsgálatára és a kisebbségi kérdéssel kapcsolatos aktuális jellegű események megfigyelésére terjedt ki. A tudományos munkálkodás keretén belül folyt az egyetemi ifjuság nevelése. Az 1944. évi feljegyzés szerint az ifjuság nevelését főként a szemináriumi ülések keretén belül biztosították. Az 1942/43 tanév végéig 228 szemináriumi foglalkozás keretében 140 előadás és 208 könyvismertetés hangzott el. Mind az előadások, mind a könyvismertetések előzetes terv alapján kerültek napirendre. A tervszerűséget, az akkori kornak megfelelő oktatási és didaktikai elvek következetes megvalósítását mutatja, hogy az első három évben az általános kérdések vizsgálatára került sor, ezt a tematikus jelleggel összeállított foglalkozások követték. A szisztematikus és tervszerű munkát az is biztosította, hogy időközben osztályok alakultak az Intézet keretén belül. (A csehszlovákiai, romániai, jugoszláviai, a német illetve a hazai kisebbségekkel foglalkozó osztályok). Igen érdekes, hogy az Intézet nem zárkózott el a szervezetében szükségessé váló változtatásoktól. Amikor a tudományos kutatás egyes kérdések közelebbi vizsgálatát tette szükségessé, újabb osztályt hoztak létre. Így például 1944 január elsejével megalakult az Intézet szórványgondozó osztálya. "Az osztály célja az életképességében, gazdasági, kulturális, biológiai vagy nemzeti létében veszélyeztetett, legtöbbször szórványmagyarság életmegnyilvá-

nulásainak, társadalmi helyzetének tárgyilagos, tudományos vizsgálata, szemmelkísérése és ezen fejlődésében vagy létében veszélyeztetett magyarság hathatós gondozása. Céljából kifolyólag az osztály feladata a veszélyeztetett magyarság társadalmi viszonyainak vizsgálata, az ide vonatkozó szakirodalom szemmelkísérése, másrészt a helyszini tanulmányozás." Ennek az osztálynak a létrehozása első tekintetre bizonyos nacionalista szemléletet tükröz. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy ebben az időben a magyarországi németlakta területeken a magyarság komoly veszélyeknek volt kitéve, nem egyszer léte is veszélyben forgott, akkor ennek az osztálynak létrejöttét úgy kell értékelnünk, hogy az az akkor adott viszonyok között haladó tendenciát tartalmazott.

Messze vezethetne bennünket, ha az Intézet részletes működésére is kitérnénk. Elég talán, ha arra utalunk, hogy az intézet külön nyelvtanfolyamokat rendezett, meghatározott témákban ankétokat tartott és talán még annyi, hogy saját kiadványai is voltak.

Véleményünk szerint azonban a fenti vázlat elegendő annak érzékeltetéséhez, hogy milyen intézmény, milyen célokkal és milyen működés közepette alakította ki azt a dokumentumbázist, amelynek feldolgozása és hozzáférhetővé tétele a mai kutatók számára is komoly segítséget jelent.

A KISEBBSÉGI INTÉZET DOKUMENTUMÁLLOMÁNYA ÉS ANNAK JELENLEGI FELTÁRÁSA

A fentebbiekből kitünőleg az Intézetben komoly kutató és oktatómunka folyt, amelynek lényeges alapját képezte az Intézet könyvtára, sajtó-, illetve lapkivágatgyűjteménye, valamint az intézet működése során létrejött kéziratár.

Mindenekelőtt azt a tényt kell megemlítenünk, hogy az Intézet dokumentumállománya az 1950-es évek elején – ömlesztett állapotban – a Pécsi Egyetemi Könyvtárba került. A könyvtár munkatársai a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának megbízásából és áldozatkészsége folytán – amiért e helyütt is köszönetet kívánunk mondani – dolgozták fel és tették hozzáférhetővé a jelentős, hazánkban szinte egyedülálló gyűjteményt.

Az anyag volumenéről, természetéről, feldolgozásáról és hozzáférhetőségéről a következőkben számolunk be:

Könyvállomány

Az intézetben folyó tudományos és oktatómunka elsődleges segítségével az Intézet könyvtára biztosította. 1936-1944 között 3875 kötetes szakkönyvtár alakult ki, amelyet kiegészített a Nemzetközi Jogi Intézet közel 3000 kötetes állománya, valamint a Pécsi Egyetemi Könyvtár állományának egy része.

A Kisebbségi Intézet szakkönyvtára, amelyben csak elvétve található e tárgykörbe nem tartozó ajándékozás útján az állományba került mű, a felszabadulás után is fejlődött. Amikor az állomány az 1950-es években a Pécsi Egyetemi Könyvtárba került, a leltár szerint a könyvtár állománya 5026 könyvtári egység volt. A könyvtár dolgozói ezt az állományt összehasonlították a központi könyvtár állományával és az ott meg nem levő munkákat állományba vetették, a duplumpéldányokat átadták az Országgyűlési Könyvtárnak. A munka so-

rán 1482 idegennyelvű és 1968 magyarnyelvű, tehát összesen 3450 mű cimleirása készült el. A cimleírásokat tartalmazó katalógus egy példánya az Országos Széchényi Könyvtár olvasószolgálatánál, a másik példány (az anyag lelőhelyén) a Pécsi Egyetemi Könyvtárban áll a kutatók rendelkezésére.

Célszerűnek látszik még annak megemlítése, hogy a Kisebbségi Intézet működésének időszakában, sőt azt megelőzően – a Pécsi Egyetemi Könyvtár állománya is jelentős kisebbségi állománnyal gyarapodott a kisebbségi és a nemzetiségi kérdés irodalmát illetően. Mivel ez az együttes állomány a hazai nemzetiségi és kisebbségi kutatás jelentős bázisát képezheti, célszerű lenne a már meglévő katalógus teljességét biztosítani.

Folyóirat- és Hírlapállomány

Az egykori feljegyzés szerint 1944-ben 39 napilap és 64 folyóirat járt a Kisebbségi Intézetnek. Az állománygyarapítás e területen igen különböző módon ment végbe. A rendelkezésre álló keret korlátozottsága miatt dr. Faluhelyi Ferenc professzor, az Intézet igazgatója, kapcsolatokat tartott a különböző kiadók bel- és külföldi intézményekkel és e kapcsolatok révén az anyag nagy része ajándékként érkezett az Intézet címére.

Sajnálatos módon ez az egyedülálló gyűjtemény beleértve az akkoriban "utódállamok" néven nevezett országok magyarnyelvű, rendezett és bekötött hírlapállományát, a második világháború során, illetve ezt követően elpusztult. A folyóiratállomány egy része hasonló sorsra jutott, a megmaradt nagyon töredékes és csekély állomány beleolvadt a Pécsi Egyetemi Könyvtár állományába, kiegészítve az e területen folyó gyűjtést, illetve pótolva a meglévő hiányokat.

A hírlap- és folyóiratállomány a fenti okok miatt külön feldolgozásra nem kerülhetett.

Sajtókiadvány és cikkgyűjtemény

Az Intézet egyik legjelentősebb és csaknem teljességgel fennmaradt dokumentumbázisa a sajtókiadvány-, illetve cikkgyűjtemény. E gyűjteményt kezdetben decimális rendben felragasztva gyűjtötték, később az anyag nagysága e módszer követését lehetetlenné tette és ezért az állomány tematikus tárolására tértek át. A Pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársai a teljesen rendezetlenné vált anyagot igyekeztek a rendelkezésre álló adatok alapján az eredeti tematikus rendnek megfelelően rendezni, tárolni. Így jött létre az a dokumentum, amit a könyvtár dolgozói által készített "A Pécsi Tudományegyetem volt Kisebbségi Intézete sajtókiadvány és kéziratgyűjteményének feltárása" című kézirat tartalmaz. A kézirat rövid ismertetésére még visszatérünk. Itt csak annyit kívánunk megemlíteni, hogy a cikkgyűjteményben 82 hírlap, illetve folyóirat cikkei vannak összegyűjtve, ebből a Magyarországon megjelent hírlapok, folyóiratok száma 13, a többi mind külföldi. Az anyag nagyságára jellemző, hogy a feldolgozás során mintegy 8000 cikk-kivágat került rendezésre.

Sajtószemlék, fordítások, fordítás kivonatok

Az Intézet munkatársai természetesen nem elégedtek meg a kivágatgyűjtemény összeállításával. A kialakult szakosztályok szakterületének megfelelően külön összeállításba kerültek a sajtószemlék (sok esetben magyar fordításokban), és ugyanígy kerültek feldolgozásra, illetve rendezésre a teljes és kivonatolt fordítások. Ezt az anyagot a fentebb jelzett kézirat szintén feltárja.

Lapkivágatok tematikus összeállításai

Szintén az Intézet belső használatára, meghatározott témakörök intenzívebb feldolgozása érdekében készültek azok a tematikus összeállítások, amelyek az egyes lényeges kérdésekre vonatkozó cikk-kivágatok külön gyűjteményét tartalmazták. A rendező munka során ezt az anyagot a könyvtár munkatársai nem osztották be az általános cikk-kivágatgyűjteménybe (amennyiben az összeállítás rekonstruálható volt), hanem az eredeti felállításnak megfelelően rendezték és raktározták. Az anyag feltárását szintén a fentebb jelzett kézirat tartalmazza.

Iratanyag

A gyűjtemény jelentős részét képezi az iratanyag, amely különféle tájékoztatókat, jelentéseket és dokumentumokat tartalmaz. Ez az anyag lényegében négy csoportba sorolható:

- a) általános jellegű tájékoztatók, jelentések és dokumentumok,
- b) a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kéziratok (előadások, szeminariumi foglalkozások, könyvismertetések stb.),
- c) a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kiadványaival és működésével kapcsolatos kéziratok,
- d) az Intézet működése során a véleményünk szerint későbbi megjelenítés érdekében készült kéziratok, brosurák.

A fentebb jelzett iratanyagot főként a szakosztályoknak megfelelően – egyes esetekben a nagyságrendet és jelentőséget is figyelembevéve – igyekeztek rendezni a könyvtár munkatársai. Az anyag jellegét tekintve kéziratanyag, néhány esetben azonban (főként a tematikus összeállítások és gyűjtemények esetében) a kisebb, a témakörhöz tartozó brosurák és a néhány leveles nyomtatványok, illetve az aprónyomtatványok is itt kerültek bedolgozásra. Az anyag áttekintését a már többször említett kézirat biztosítja.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársai feltárták a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet könyvállományát. Az állomány katalógusa, mint már említettük, az OSZK-ban és a Pécsi Egyetemi Könyvtárban áll a kutatók rendelkezésére. Az állomány használatát helybenolvasás, esetleg könyvtárközi kölcsönzés útján biztosítjuk.

A másik, talán még jelentősebb munka az egyelőre kéziratban elkészült "A Pécsi Tudományegyetem volt Kisebbségi Intézete sajtókiadvát és kéziratgyűjteményének feltárása" című összeállítás, amely szintén az OSZK-ban és a Pécsi Egyetemi Könyvtárban áll a kutatók rendelkezésére. A kéziratban feltárt anyag ugyancsak a Pécsi Egyetemi Könyvtárban található, ennek az anyagnak a használatát azonban, értékére való tekintettel, csak helybenhasználat útján tudjuk biztosítani.

Annak érdekében, hogy az e kéziratban feltárt dokumentumbázisról némi közelebbi tájékoztatást adjunk, a kézirat tartalmát az alábbiakban ismertetjük:

- a) Sajtókiadvágatok
 - aa) A feldolgozott folyóiratok, hírlapok rövidítésjegyzéke
 - ab) Általános, nemzetközi jellegű cikkek
 - ac) Európai országok (részletes feltárás)
 - ad) Európai országok (nem részletes feltárás - szórványkiadvágatok)
 - ae) Európán kívüli országok (nem részletes feltárás)
- b) Sajtószemlék - Fordítások - Fordítás kivonatok
 - ba) Általános és vegyes jellegű sajtószemlék
 - bb) Vegyes tartalmu kivonatok gépelt anyaga
 - be) Az Intézet osztályainak megfelelő csoportosításban rendezett sajtószemleanyag
- c) Tematikus összeállítások lapkiadvágatokból
- d) Tájékoztatók - Jelentések - Dokumentumok és dokumentumgyűjtemények
(Az Intézet keretén belül működött osztályoknak megfelelő csoportosításban)
- e) A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kéziratái
(működési anyag: előadások, könyv és folyóiratcikk-ismertetése stb. általában oktatási segédletek)
- f) A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kiadványaira és működésére vonatkozó kéziratok, dokumentumok
- g) Kisebb kéziratok, brosurák
(részben témák szerinti, részben az osztályok szerinti gyűjtésben és tárolásban)
- h) Sokszorosított kisebb kéziratok

A Pécsi Egyetemi Könyvtárban végzett fenti munkát a magunk részéről csak kezdő lépésnek szántuk a nemzetiségi, kisebbségi irodalom feltárása, hozzáférhetővé tétele érdekében. A jövőben – koordináltan az OSZK-ban folyó hasonló jellegű munkával – célszerűnek látjuk a munka továbbfolytatását annak érdekében, hogy a szerintünk az országban legjelentősebb nemzetiségi, kisebbségi szakirodalmi bázis teljes egészében feltárásra kerüljön.

A könyvtárközi együttműködés eredményei Veszprémben

KOVÁTS Zoltán

Manapság gyakran esik szó az egyetemi könyvtárak regionális feladatairól, az egyetemi város és környéke jellegével összefüggő feladatok szakirodalmi szolgáltatások útján megvalósítható segítségéről. A következőkben összefoglalást szeretnék adni arról, hogy mi történt ennek érdekében az utóbbi öt évben Veszprémben.

A Megyei Pártbizottság kezdeményezésére 1968. november 18-án összeültek a veszprémi vegyipari tudományos intézmények: a Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézet (MÁFKI), a Műszaki Kémiai Kutató Intézet (MÜKKI), a Nehézvegyipari Kutató Intézet (NEVIKI) és a Veszprémi Vegyipari Egyetem (VVE) könyvtárainak vezetői, hogy a szakmai munka koordinálásának lehetőségeit megbeszéljék.

A könyvtárak vezetői hamar egyetértettek abban, hogy mind a veszprémi vegyipari tudományos intézmények, mind a közép-dunántuli ipari régió zömében vegyipari üzemek információs igényeit legkorszerűbben egy központi vegyipari könyvtár tudná kielégíteni. A gazdasági világversenyben a kémiai kutató és vegyipari műszaki fejlesztési munka olyan magas színvonalú szakirodalmi szolgáltatásokat igényel, amelyeket csak jól képzett személyzetrel ellátott gazdag állományú és sokoldalúan gépesített könyvtár, illetve információs központ képes biztosítani. (Az ilyen nagy teljesítményű, költséges intézmény működése azonban csak akkor gazdaságos, ha kapacitása minél többoldalúan, minél teljesebben ki van használva.) Az egybegyűltek ugyanakkor azzal is tisztában voltak, hogy egy ilyen központi vegyipari könyvtár konkrét terveinek kidolgozása Veszprémben még nem időszerű.

Ha a legteljesebb együttműködés megvalósításának lehetősége igen távlati-nak tűnik is, a helyi szakirodalmi kooperációs bizottság a realitás talaján állva vizsgálta és felmérte a lehetséges együttműködés részfeladatait.

A vizsgálat eredményét összefoglaló jegyzőkönyv pontjain végighaladva számolok be most azok sorsáról, megvalósulásáról.

1. A könyvtárvezetők rendszeres munkaértekezlete. Azóta sem változott meg rendszeresen, annak ellenére, hogy a kapcsolatok kifogástalanok. Az együttműködők minden aktuális problémát a kölcsönös segítség szellemében meg tudtak eddig oldani.

2. Előszerezeményezési jegyzék összeállítása. Megvalósult már évekként ezelőtt olyan formában, hogy a VVEKK összeállítja a hozzá beérkező könyvismertetőket, katalógusokat és árjegyzékeket alapján az egyetem oktató és kutató munkáját bármilyen szempontból érdeklő művek jegyzékét. Az egyes címleírások külön A/5 méretű lapokon helyezkednek el. Ezeket tömbbe fűzve juttat-

ja el a könyvtár nemcsak az egyes tanszékek dolgozóinak, nemcsak a veszprémi vegyipari tudományos intézmények könyvtárainak, hanem a régióban működő vegyipari üzemek műszaki könyvtárainak, sőt a Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Kör minden tagkönyvtárának, az egész országban elszórtan mintegy 100 példányban. Ez a könyvbeszerzések koordinálásának ugyan nem a leghatásosabb, de viszonylag egyszerűen megvalósítható módja.

3. A kurrens külföldi folyóiratok összesített jegyzéke. 1969-ben el is készült a 4 intézmény folyóiratállományát összefoglaló jegyzék, amely világosan megmutatta a párhuzamosságokat. Segítségével lehetővé vált az intézmények közötti párhuzamos rendelések csökkentése, amit legnagyobb terjedelemben a MÜKKI és a VVEKK tudott megvalósítani. Kiderült ugyanis, hogy a MÜKKI folyóiratállományának gyakorlatilag 100%-a megtalálható a VVEKK-ban is. Előfizetése tehát felesleges, annál is inkább, minthogy a két intézmény ideiglenesen közös épületben helyezkedik el. A MÜKKI állami vezetése nagyvonalúan felajánlotta a párhuzamos folyóiratok előfizetési árát a Veszprémi Egyetemi Könyvtár folyóirat-választékának bővítésére azzal a feltétellel, hogy szakirodalmi igényeinek kielégítéséről továbbiakban a VVEKK gondoskodik. A lemondott folyóiratok árán a VVEKK igen fontos, új rendszerű referáló folyóiratot, a Science Citation Indexet fizette elő, vagyis az előfizetési díj azóta is a MÜKKI költségvetését terheli, a folyóirat a MÜKKI leltári, állományába tartozik, de az Egyetemi Könyvtár folyóiratolvasójában áll a két intézmény kutatóinak rendelkezésére. Az együttműködésnek ez az egyik legnagyobb jelentőségű és legeredményesebben megvalósult pontja.

4. A négy intézmény könyvtárának teljes állományát összefoglaló közös katalógus. Megvalósítására mindeddig nem került sor.

5. Drága devizás folyóiratok tartalomjegyzékének másolatban egymás rendelkezésére bocsátása. Nem valósult meg, ma már – a számítógépes információkeresés megszervezése után – nem is időszerű.

6. A veszprémi vegyipari intézmények könyvtárai tekintésük saját intézetük dolgozóinak a társintézmények tudományos munkatársaival a könyvkölcsönzés és olvasóterem használata szempontjából. Ez az elképzelés maradéktalanul megvalósult.

7. Mikrofilm és diafilm készítési igények MARFI-ba irányítása. Mivel az említett intézmény rendelkezik a legjobban felszerelt fotó-laborral, vállalta a többiek megsegítését. Igénybevételére egyidőben elég gyakran került sor, azonban rendszeres együttműködéssé nem fejlődött.

8. Repográfiai kapacitás létesítése, xerox automata beszerzése. Mivel a korszerű xerox berendezés beszerzési ára az egyes könyvtárak pénzügyi lehetőségeit meghaladta, elhatározták, hogy intézményeik állami vezetésnek, a Rank-xerox automata közös beszerzését javasolják. A terv ugyan nem ebben a formában, de megvalósult. A készüléket a VVE szerezte be könyvtárára számára, amely 1969. augusztus 9. óta térítés ellenében biztosítja mind a veszprémi vegyipari tudományos intézmények, mind pedig a régióba tartozó vegyipari üzemek műszaki könyvtárai (sőt egyre nagyobb mértékben az ország területén szétszórtan működő kémiai profilu kutató intézmények) részéről jelentkező szakirodalmi igények reprográfiával történő kielégítését is. A xerox automata üzembe állításának idejében még több könyvtárban tartotta magát az a nézet, hogy a másolatok alkalmazású luxus és a magyar népgazdaság körülményei között meg nem engedhető pazarlás. A gyakorlat azóta bebizonyította ennek a nézetnek helytelenségét. A reprográfiai szolgálat statisztikai merede-

ken emelkedő görbét mutatnak, az igénybevétel kezdettől fogva folyamatosan nő. A könyvtárban végzett gazdaságossági számítások bebizonyították, hogy az egyes kémiai kutatási témák teljes szakirodalmi ellátásához szükséges dokumentumok olyan nagy számú folyóiratban szóródnak, hogy azok éves előfizetési díjához képest a reprográfiaiak beszerzésére fordított összeg elenyésző: az előfizetési díjaknak mindössze kb. 5%-át teszi ki. A könyvtárközi együttműködés népgazdasági szinten jelentékeny megtakarítást tenne lehetővé, ha a könyvtárak fokozottan igénybe vennék egymás szolgáltatásait. A közelmúltban a MÁFKI és NEVIKI könyvtára is kapott másolóberendezést. A veszprémi vegyipari könyvtárak állománya ezért a társintézmények dolgozói számára könnyen és gyorsan igénybe vehetők: az igényelt másolatokat cserealapon küldik meg egymásnak és időszakonként pénzben egyenlítik ki a különbségeket.

9. Közös könyvkötő műhely létesítése. Megvalósítására sajnos nem került sor.

10. Együttműködés sokszorosító munkák területén. A legjobban felszerelt sokszorosító műhelye a Vegyipari Egyetemnek van, amely azóta is kifogástalanul kielégíti a társintézmények sokszorosítási igényeit – természetesen megfelelő térítés ellenében, a szerződéses munkák könyvtárakra és egyetemre vonatkozó szabályai szerint.

11. Jegyzék az intézmények kutatóinak szakmai specializációjáról. Ez a jegyzék új témák indításakor vagy szakmai tanácsadás igénybevétele esetén jelenthet segítséget. A tárgykört felölelő kiadvány 1972-ben jelent meg a MÜKKI szerkesztésében. Tartalmának gyors avulása miatt újabb kiadására lenne szükség.

12. A számítógépes információkeresés megszervezése. A szervezés munkáját a VVEKK vállalta magára, és 1971-re meg is valósította a hazai Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálatot. 1971 óta folyamatosan biztosítja elsősorban az egyetem kutatóinak és az MTA egyes kutatóintézetének jeladó információkkal való ellátását. A veszprémi tudományos intézmények egy része sajnos nem használja ki kellőképpen a lehetőséget, aminek bizonyos fokig érthető akadály a szolgáltatás viszonylag magas előfizetési ára. A Számítógépes Kémiai Szakirodalomfigyelő Szolgálat azonban nemcsak a négy veszprémi vegyipari kutató intézmény munkatársainak, és nemcsak a régióban működő vegyipari üzemek műszaki fejlesztési laborjainak áll rendelkezésre, hanem az ország valamennyi kémiai profilú kutató intézményében dolgozó műszakiak számára. A jelenlegi hazai igénybevétel megfelel a kisebb nyugati tőkés országokban fennálló igénybevételnek. Nem lehetünk azonban elégedettek a hazai igénybevétellel akkor, ha tekintetbe vesszük a kutatómunka és termelőtevékenység szoros kapcsolatát a magyar népgazdaságban. Az eredményes tervgazdálkodás csak a legkorszerűbb, számítógépes adatfeldolgozásra épített gyors és teljes információk alapján valósítható meg. (E témáról a Könyvtári Figyelő 1971. 2. számában bővebb tájékoztatást adtam.)

13. Fordítási igények kielégítése. 1972. novemberében létrejött a veszprémi egyetemi könyvtár szervezeti keretei között az OMKDK Veszprémi Fordító Irodája. Fennállásának első évében az iroda a környékbeli üzemek, ill. hazai kutató intézmények több mint ezer megbízását közvetítette kb. 150 műszaki fordítónak, akik a megbízások 92%-ának 30 napnál rövidebb idő alatt tettek eleget. Az érdeklődés sem a fordítók, sem a fordítottak részéről nem változott, bizonyítva a fordítások iránt fennálló társadalmi igényt, és a teljesítésére alkalmas fordítói kapacitás meglétét.

14. Szabadalmi Jogvédő Iroda létesítése. Megvalósítására eddig nem került sor.

15. Közös tudományos folyóirat kiadása. A szóban forgó megbeszélés időpontjában mind a négy műszaki intézmény rendelkezett saját tudományos kiadvánnyal, amelyben intézményük munkatársainak tudományos eredményeit tették közzé. Nem kétséges azonban az ilyen jellegű tudományos kiadványok költséges volta. Így merült fel a közös tudományos kiadvány megszervezésének a gondolata. Ezt a javaslatot 1973 folyamán sikerült megvalósítania a négy intézmény munkatársaiból alakult szerkesztő bizottságnak. Munkájuk eredményeként jelent meg a veszprémi vegyipari tudományos intézmények idegennyelvű kiadványa, a Journal of Hungarian Chemical Industries. A kiadványt a Vegyipari Egyetem sokszorosító üzeme készíti xerox-rotatékniával, a szükségleteket, igényeket tökéletesen kielégítő minőségben. Az új kiadványnak egyik előnye, hogy átfutási ideje igen rövid, megjelenése rendszeres, ezért az intézményi könyvtárak kiváló csere-alapját képezi.

A felsorolt példákkal azt szeretném igazolni, hogy az együttműködést akkor is érdemes elkezdni, ha azonnal nem látszik megvalósíthatónak a legmagasabb, az ideális cél. A sok apró lépésre bontott együttműködés azonban nemcsak az intézményeknek és könyvtáraiknak hasznos, hanem a hazai kutatások hatásfokának szakirodalmi információk útján megvalósított növelése révén regionális és népgazdasági szinten is jelentős lehet.

Közgazdasági jellegű tájékoztatás az élelmiszergazdaságban

S. LEÖLKES Lajos

A tájékozódás – tájékoztatás az ember életének és tevékenységének úgy szólván minden területén jelentős szerepet játszik. Mai világunkban szinte azt mondhatjuk, hogy megfelelő információk nélkül az emberi tevékenység egyetlen területe sem létezhet. Az egyes területek azonban nem egyforma mértékben támaszkodnak az információkra. Mind a tudományban, mind pedig a termelésben vannak olyan ágazatok, ahol az információk csak kiegészítő – mintegy ellenőrző – eszközként szolgálnak és a munka sikerét az eredeti megoldások, a megfelelő pontos teljesítését, a lelkiismeretes végrehajtás stb. határozza meg. Ugyanakkor vannak más ágazatok, amelyeknek munkája csaknem teljes egészében az információk gyorsaságára, pontosságára épül. Ezek közé tartozik a közgazdaság vagy egyszerűbben kifejezve a gazdasági élet is.

A gazdasági életben az információk fontossága nem ujkéletű. Az egész kereskedelem megindulása – már a cserekereskedelem kezdeti időszakában is – a keresletre vonatkozó információk áramlásán alapult. Az egyes termelési módok, munkamódszerek elterjedése is döntő mértékben az információ terjedésének gyorsaságától függött.

A gazdasági információk fontossága főként a békés termelés időszakában domborodik ki, amikor a "minden áron" való termelés helyett előtérbe kerül-

nek a gazdaságossági számítások és lebontódnak a szabad áruforgalom mester-séges akadályai. Ilyen körülmények között a gazdasági információk értékét döntő mértékben a gyorsaság határozza meg.

A gazdasági információk értékét a szocialista gazdasági élet sem nélkülözheti és az ötvenes évek utáni másfél évtized világosan megmutatta, mennyire megbosszulja magát bármely ország népgazdaságában azok lebecsülése. Pedig bátran mondhatjuk, hogy a gazdasági információk valóságos értéke a szocialista gazdasági viszonyok között mutatkozik meg igazán. Ugyanis míg a tőkés gazdasági viszonyok között egy jó vagy rossz gazdasági információ hatá-saként születő döntések csak egyes egyének boldogulását vagy bukását okozzák, addig a szocialista társadalmi viszonyok között ezeknek a döntéseknek a követ-kezményét az egész társadalom – vagyis az egész nép – élvezzi, vagy szenved-i meg.

Az élelmiszergazdaságban, mint a népgazdaság egyik legfontosabb ter-melő ágában szintén nagy jelentőségűek a közgazdasági jellegű információk. Az ág két ágazata – a mezőgazdaság és az élelmiszeripar – azonban nem egyfor-ma jellegű gazdasági információkat igényel. A mezőgazdaság, ahol különösen az új gazdasági mechanizmussal a termelősövetkezetek visszakapták terme-lési önállóságukat, főként a belső forgalomra, áralakulásra, termelési prog-nózisra, értékesítésre stb. vonatkozó gazdasági információkat kíván. Az élel-miszeripar viszont, ahol az állami elhatározások maradéktalanul érvényesül-nek, üzemi berendezések gazdaságosságával, technológiai eljárások ökonómiai mutatóival, gazdasági elemzésekkel, világpiaci kereslettel, áralakulással stb. foglalkozó gazdasági információkat igényel.

Az élelmiszergazdaság területén a közgazdasági tájékoztatásnak jelen-leg három fő csatornáját találhatjuk. Az egyik – és ezt legfontosabbnak is mondhatjuk – a felső irányító szervek által kibocsátott tájékoztatások. Ezek közül legnagyobb jelentőségű a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium tájékoztatása. A Minisztérium keretében külön Információs Központ is foglal-kozik a tárca szakterületéhez tartozó információk gyűjtésével és szétsugár-zásával.

A másik fontos tájékoztatási csatorna az élelmiszergazdaság területén a különböző felvásárló, termeltető stb. szervek által kiadott tájékoztatások.

A harmadik az érdekvédelmi szervek – termelősövetkezeti területi szö-vekségek, gazdálkodási központok, állami gazdaságok megyei főosztályai, trösztök, egyesületek – által kibocsátott tájékoztatások, utasítások, állásfog-lalások stb.

Az alábbiakban, kissé részletesebben a MÉM Információs Központja köz-gazdasági jellegű tájékoztatási munkáját szeretném bemutatni. A központ kere-tében erre a célra külön közgazdasági osztályt szerveztek, felismerve a köz-gazdasági jellegű információk gyorsaságában rejlő különleges követelményt. Az osztály munkájának középpontjában az információs szolgálat áll, ami részben rendszeresen megjelenő közgazdasági jellegű folyóiratok anyaggal való ellátási kötelezettségből, valamint a gazdasági információkkal szemben támasztott gyorsasági követelményekből következik. Ezek már meg is határozták az osz-tályon folyó információfeldolgozás irányát is. Vagyis az információk feldolgo-zása egyrészt rendszeresen megjelenő kiadványokban való összetételre, illetve a felsőszintű vezetőkhez gyorsan eljuttatandó tájékoztatásra irányul. Ezt még

kiegészíti a "felkészülésre" irányuló feldolgozás, amely azt a célt szolgálja, hogy váratlanul felmerülő információigény esetében is gyorsan eleget tudjon tenni az osztály a kívánalmaknak.

Az osztályra befutó információk feldolgozása a felhasználás irányának megfelelően változik. A rendszeresen megjelenő kiadványokban közlésre kerülő információk tulnyomó részben külföldi szakirodalomból származnak. Az ilyen jellegű információk az adott időpontra nézve pontos tájékoztatást nyújtanak a szóbanforgó kérdéseket illetően. Ezeknél a közleményeknél a forráshely csak az információ hitelessége és megbízhatósága megerősítésére kerül közlésre.

A külföldi szakirodalomban található olyan gazdasági információk is, amelyeknek az illetékes szervekhez való gyors eljuttatása kívános, vagy valamilyen kérdésben való döntés előtt szükséges ismerni az adott probléma helyzetét, megoldását egyes országokra nézve, illetve gazdasági egyesületek, régiók vagy az egész világ viszonylatában.

A gazdasági jellegű tájékoztatás keretében a klasszikus értelemben vett témadokumentációk jelentősége lényegesen kisebb, mint a technológiai jellegű tájékoztatásban. Ennek oka mindenekelőtt a gazdasági információkkal szemben támasztott gyorsasági követelményben keresendő. Ezen a területen ugyanis a pezsgésben lévő gazdasági élet csak legfeljebb egy-két éves visszatekintést kíván meg, az ennél nagyobb időszakot felölelő vizsgálódás már a gazdaságtörténet keretébe tartozik. A gazdaságtörténet vizsgálódásai viszont regisztráló jellegüknél fogva nincsenek közvetlen hatással a jelen és a közeljövő gazdasági életének alakulására.

A témadokumentációk iránti érdeklődés egyébként az utóbbi években erősen csökkent, nemcsak a közgazdasági kérdéseket, hanem a technológiai területet illetően is. Ennek fő okát abban látom, hogy az intézmények – különösen a termelőszövetkezetek – a gazdálkodás új viszonyai között már nemcsak általánosságban mozgó tájékoztatást igényelnek, hanem adott problémáik megoldásában segítséget nyujt, megoldást elősegítő tájékoztatásra van szükségük. Ebben az esetben a nyújtott információknak már annyira egyedinek kell lennie, hogy annak felhasználása kimondottan csak a szóbanforgó intézmény viszonyai között lehetséges, az ott felmerülő probléma megoldásában ad hatékony segítséget. Véleményem szerint a tájékoztatás fejlődésének ez a jövő útja, ezt követeli meg gazdasági életünk egyre dinamikusabb fejlődése. A tájékoztatással szemben támasztott magasabb szintű és a témadokumentációnál jóval nagyobb követelményeknek az ugynevezett tématanulmányok készítésével igyekszik közeledni az osztályunk eleget tenni az élelmiszergazdaság területén.

A tématanulmány – mint már fentebb említettem – megadott probléma megoldásához nyujt segítséget különböző (több) megoldási lehetőségek kidolgozásával, az adott viszonyok teljes figyelembe vételével. A megoldási lehetőségek kidolgozására csak részben támaszkodik a szokásos szakirodalmi forrásokra (folyóiratok és könyvek stb.), nagymértékben használ fel egyéb információs lehetőségeket, mint kutatási jelentések, gyári prospektusok, tudományos konferenciák, egyéni közlések, ~~gyári prospektusok~~, tudományos konferenciák, egyéni közlések stb. Gazdasági életünkben ma már bármilyen gazdasági döntés meghozatala szinte elképzelhetetlen előzetes gazdaságossági számítások elvégzése nélkül. Mivel ezeknek a gazdaságossági számításoknak az elvégzése a közgazdaság körébe tartozik, az élelmiszergazdasági információ keretében készülő tématanulmányok koordináló gazdájának is a közgazdasági tájékoztatásnak kell lennie, jóllehet, a megoldást váró kérdések technológiai jellegűek.

A tématanulmányokkal szemben támasztott magasszintű követelmények már eleve lehetetlenné teszik, hogy elkészítésüket bármelyik tájékoztatási intézmény saját belső szakember-állományával megoldja. Ezért a népgazdasági érdekek megfelelően a tématanulmány kidolgozásába a szűken vett szakterület legjobb ismerőit kell bevonnai, akik mindennapi munkájukban szinte benne élnek az adott viszonyok között megoldandó probléma "sűrűjében" és a legmegfelelőbb változatok kidolgozásával konkrét segítséget tudnak nyújtani a megoldáshoz. Eddigi tapasztalataim szerint a legjobb megoldás a megválogatott szakemberekből teamet alakítani a tématanulmány kidolgozására. A teamet irányító vezető szoros együttműködésben van a tájékoztatási intézmény szakembereivel és rajtuk keresztül, illetve velük együtt állandóan konzultál a megrendelő intézménnyel. Így biztosítható, hogy az adott helyzetre vonatkozó legjobb megoldások kerüljenek kidolgozásra és a tématanulmány időben, az eredeti feltételeknek megfelelően készüljön el.

A fentiekben említést tettem az információk "felkészülésre" irányuló feldolgozásáról, a MÉM Információs Központja közgazdasági osztálya keretében. A feldolgozás ezen irányát az indokolja, hogy az osztály számos esetben kap a felső irányító szervektől olyan feladatot, amelyet rövid határidőn belül kell megoldania. Ilyenek pl. magasszintű küldöttségek külföldi látogatása esetén a meglátogatott ország élelmiszergazdasági helyzetére vonatkozó tájékoztatás, vagy külföldi magasszintű küldöttség érkezése esetén ugyanez a vendég delegáció országa tekintetében. Hasonló rendkívüli információigény merülhet fel termelési és ellátási kérdések vonatkozásában, a termelés fejlődési iránya tekintetében bizonyos termékekre nézve, agrárpolitikai célkitűzések terén stb. Ezeket az információigényeket rendszerint igen szoros határidővel kell kielégíteni. Abból a célból, hogy az ilyen jellegű igények kielégítését megoldhassuk, rendszeresítettük munkánkban a gazdasági információk "felkészülési" feldolgozását.

Az információ felkészülési feldolgozásán azt értjük, hogy az osztály dokumentációs feltárást és információkeresést végző munkatársai munkájuk során feljegyzéseket készítenek olyan információkkal kapcsolatban, amelyek a későbbiek során számításba jöhetnek a felmerülő rendkívüli információigények kielégítése tekintetében. A feltáró, illetve információfeltáró munkatársak több nyelvet ismerő, egyetemi képzettségű, a hazai élelmiszergazdaság gazdasági problémáit jól ismerő szakemberek, akik ugyyszólván naprakészen tájékozottak a munkaterületüket illetően felmerülő kérdésekben mind hazai, mind pedig külföldi viszonylatban. Az utóbbi időben felmerült annak a gondolata, hogy ezeket a feldolgozott felkészülési információkat, lényegre irányuló adatokkal és összefoglalással kartonlapokra rögzítsük és ezzel megteremtjük egy könnyen kezelhető, egyszerű megoldású, élelmiszergazdasági jellegű közgazdasági adattár alapjait.

A fenti rövid áttekintés a közgazdasági jellegű tájékoztatás helyzetét kívánja bemutatni az élelmiszergazdaságban, főképp a MÉM Információs Központja ilyen jellegű munkájával foglalkozva. A közgazdasági jellegű információk iránti érdeklődés a jövőben még jobban fokozódni fog és ez alól az élelmiszergazdaság sem lehet kivétel. Ezt a fokozott igényt elsősorban a MÉM Információs Központjának kell kielégítenie, mivel a közgazdasági információval foglalkozó többi országos jellegű tájékoztatási szervek tevékenysége élelmiszergazdasági kérdésekre csak véletlenszerűen terjed ki. Ennek tudatában és figyelembevételével kell megszervezni a közgazdasági jellegű tájékoztatási tevékenységet, hogy új módszerek bevezetésével népgazdaságunk ezen döntő ága ilyen jellegű információs igénye is teljes kielégítést nyerhessen.

A könyv a modern társadalom fejlődésében

Lapunk 1973. évi 4. számában (457-458. p.) hirt adtunk arról, hogy Belgrádban 1973. április elején avatták fel az új Szerb Nemzeti Könyvtárat, s hogy ebből az alkalomból nemzetközi szemináriumot is rendeztek "A könyv a modern társadalom fejlődésében" címmel. Most kezünkben van a konferencia előadásait tartalmazó kötet, az alábbiakban ennek közöljük kivonatát. (A tömörítés ANGYAL Erzsébet munkája).

"A szakembereknek ezen a maga műfajában egyedülálló vállalkozásán Jugoszláviában először vettek részt a könyvtárosok mellett a tudomány és a kultúra dolgozói, közéleti személyiségek, kiadó- és könyvterjesztő vállalatok képviselői valamennyi jugoszláv köztársaságból, Ausztria, Belgium, Bulgária, Csehszlovákia, NDK, Franciaország, Hollandia, Olaszország, Kanada, Magyarország, Lengyelország, NSZK, SZU, Svájc, Tunisz és Anglia könyvtárügyi szakemberei, valamint az IFLA és az UNESCO képviselői. A szeminárium célja annak megvitatása volt, hogyan hatnak a különböző tényezők a könyvkiadásra és könyvterjesztésre, milyen pótolhatatlan szerepe van a könyvnek a képzésben és a tudományos munkában, milyen a viszonya a korszerű tömegkommunikációs eszközökhöz – a rádióhoz, a filmhez, a televízióhoz.

Bár a nemzetközi találkozók eredményei csak bizonyos idő elmúltával kaphatnak igazi értékelést, úgy gondoljuk, hogy a szemináriumon egyetértés alakult ki abban, hogy a könyv iránti "szomj" még egyre folytatódik, ha figyelembe vesszük az ujonnan felszabadult népek világát és a (felnőtt) analfabéták 900 milliós seregét. A társadalomnak viselnie kell a felelősséget annak biztosításáért, hogy minden ember számára elérhető legyen a könyvek használatának lehetősége, hogy a könyv mindennapi életük alkotórészévé váljon; hogy a könyv a lehető leggyorsabban megtalálja az utat az olvasókhöz annak következtében, hogy a szerző-kiadó-könyvkereskedelem-könyvtár láncolat mindegyik tényezője teljesíti kötelességét, hiszen a könyv a fordulatot hozó modern technikai eszközök mellett továbbra is felülmulthatatlan tömegkommunikációs eszköz marad.

Tényezők egész "láncolata" létezik, melyek megfelelnek annak a szerepnek, melyet a könyv a modern társadalom fejlődésében betölt – a szerzőtől egész a könyvtárárig. A különböző országokban e vonal egyes "láncszemei"

kisebb vagy nagyobb mértékben különböznek. Az utóbbi években az egyes faktorok közötti viszony néha válságba jutott és ez lassította a könyv terjedését, pontosabban tömeges használatát. A fentemlített tévedésektől, s válság okaitól függetlenül megoldást kell találni a könyv fejlődése érdekében. A Nemzetközi Könyvév, mely az UNESCO hivatalos értékelése szerint nagyszerű eredményekkel járt és sok hasznos és fontos vállalkozást indított el azzal a céllal, hogy meggyorsuljon a könyv terjedése világszerte, megvalósította a kiadók régi álmát: meghozta a "The Charter of the Book" elfogadását, amiben hivatalos szervezet fejezte ki a könyv jövőjébe vetett hitét.

Abból kiindulva, hogy korunkban a nemzeti könyvtermés legnagyobb fogyasztói a könyvtárak, hangsúlyozták a kiadók és könyvtárak közötti együttműködés javításának és szorosabbá tételének szükségességét. Ezzel kapcsolatban azt vették figyelembe, hogy sok országban a könyvtárak foglalják el a legfontosabb pozíciót a könyvvvel kapcsolatos területeken. A nyugati országok többségében a könyvtárak vásárolják meg a gyerekkönyveket pl. egész 90 százalékgig felmenő arányban, az USA-ban pedig a könyvtermés fele kerül nyilvános intézményekbe. A szocialista országokban a helyzet még jobb: ahogy a Szemináriumon elhangzott, 1973-ban a SZU-ban kb. 100 mű mintegy 500 ezer példány kizárólag a könyvtárak számára lett kiadva. Következésképp szükséges, a széleskörű együttműködés a könyvtárak és kiadók között annál is inkább, mert ezzel kizáródik az érdekellentét lehetősége, sőt az is elhangzott, hogy bizonyos országokban a könyvtári hálózat a könyvkiadás éltető ereje.

A könyv használatának, olvasásának megszervezése a könyvtárak egyik alapvető feladata, tehát előfeltétel jó könyvtárhálózat megléte, hogy a könyv valóban elérhető legyen az olvasók széles köre számára.

Tekintélyes szakemberek véleménye szerint az olvasás társadalmi jelenség, egyáltalán nem individuális folyamat, ahogy ezt gyakran megjegyzik. A modern életkörülmények, az információáradat, a kultúra demokratizálódása és a termelés egyre bonyolultabb volta az olvasás iránti társadalmi igényt erősítik és oda vezetnek, hogy az olvasás a mindennapi élet elválaszthatatlan része lesz – hangzott el a Szemináriumon. Az olvasás folyamatában az ember meghatározott szociális-pszichológiai viszonyba kerül a könyvvel – Robert Escarpit szavait idézve: "Az olvasás terjedése, a könyv iránti szükséglet egyáltalán nem semleges dolog. Igen szoros kapcsolata van az ideológiával. Ne feledkezzünk meg arról, hogy a tudományos forradalom Angliában, a felvilágosult racionalizmus Franciaországban, a marxizmus eszméi a SZU-ban kezdettől szerves könyvkulturára alapozták sikerüket."

Sok országban speciális intézetek foglalkoznak a könyv használatának tanulmányozásával, megvizsgálják az olvasásnak a szabadidőstruktúrában elfoglalt helyét és a kölcsönhatást a könyv és a tömegkommunikáció más eszközei között. Ezek a vizsgálódások a tömegolvasás fejlődésének útját világítják meg és prognózist adnak. Természetesen a tömegolvasás szervezetének nemzeti rendszerében az alapvető intézmények a könyvtárak, melyek a könyv terjesztésével kapcsolatos feladataikat, szerepüket új, korszerű módon értelmezik.

A könyv a legrégebb, de ma már egyáltalán nem egyedüli információs eszköz. A huszadik század igen sok újat hozott az információátadás területén. A rádió, a film, a televízió megjelenése, nagyszerű lehetőségeik és erős befolyásuk a hallgatóságra oda hatottak, hogy az utóbbi években igen gyakran tárgyalták a könyv és a többi tömegkommunikációs eszköz viszonyának kérdését. De a könyvtárosok, kulturszociológusok értékelése arról győz meg bennünket,

hogy nincs ok az aggodalomra. Annak ellenére, hogy a rádió, a film és főleg a televízió az információ egyes területeit meghódították, amelyeken a könyv hosszú évtizedeken át vitathatatlan egyeduralmat élvezett – a könyv mégis közvevítő maradt az ismeretek átadásában, sőt szélesítette is hatókörét. A könyv- és folyóiratcímek és példányszámok világszerte tapasztalható állandó növekedésének körülményei között nem lehet szó a tömegkommunikációs eszközök közti konkurenciáról és főleg a könyv valamiféle haldoklásáról. Csupán arról, hogy meg kell találni a lehető legracionálisabb együttműködést a tömegkommunikációs eszközök és a közülük kétségtelenül legfontosabb eszköz, a könyv között.

"A könyv a modern társadalom fejlődésében" c. nemzetközi szeminárium meggyőzően erősítette meg a könyvnek mint kulturális értéknek primátusát, azt a tényt, hogy alapvető fontossága van a korszerű társadalom fejlődésében, függetlenül a gazdasági fejlettség fokától, de tükrözve az egyes országok társadalmi-politikai különbségeit és a lakosság műveltségében meglévő eltéréseket.

Tekintettel a Szeminárium nagy jelentőségére, a jelen kötetben közzé tesszük az elhangzás sorrendjében a Szeminárium előadásait és beszámolóit.

A KÖNYV ÉS KÖNYVTÁRÜGY HELYZETE A SZERB SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGBAN Szvesztiszlav DJURIC

Nem tekintve a kiadói tevékenységnek azt a kétségtelen haladását, melynek alapján Jugoszlávia a közepesen fejlett országok közé tartozik – noha 1971-ben, amikor 9815 művet jelentetett meg, a tizedik helyet foglalta el a világon – az utóbbi években egyre inkább viták folynak a könyv szabályozatlan helyzetéről, a kiadói tevékenység válságáról, a könyvnek mint a kulturális fejlődés eszközeinek mellőzéséről.

A könyvhöz való viszony és a könyv társadalmi-gazdasági helyzete nem haladtak együtt a társadalmi fejlődés ütemével, megszakadtak a kapcsolatok a szerző – kiadó – könyvtáros – olvasó vonal komponensei között, egyenetlenül nőttek a könyvtári állományok. Az elemzések kimutatták, hogy Szerbiában 4748 könyvtár van (3034 iskolai, 1714 tudományos, szak, főiskolai és közművelődési), az összállomány 17 522 344 kötet, ami négymillió példánnyal kevesebb, mint Jugoszlávia évi könyvtermése. Szerbiában egy lakosra 2,01 könyv jut, s ez lényegesen alacsonyabb a kisebb könyvkiadási országok közepes mutatóinál.

Ezt a helyzetet nyugtalanítóknak itélve a szerb könyvtáros-kongresszus 1971. októberében elfogadta a könyvtárügy fejlesztésének tízéves programját. Ez a vállalkozás, melynek megvalósításában könyvtári dolgozók mellett részt vesznek a köztársaság illetékes szervei is, azt tűzte ki céljául, hogy 1980-ra behozza a lemaradást és gyökeres változást hajt végre a könyvtárügyben. A könyvtárügy fejlesztésének programja keretében fontos szerepet kap a Nemzeti Könyvtár. Ez új épületének megnyitása révén és anyagi fejlesztés eredményeképp biztosítja a feltételeket új munkaerőstruktúra számára, ezenkívül a megfelelő ágazati és szervezeti feladatok ellátását is vállalja.

Az audiovizuális kommunikációs eszközök gyors fejlődésétől a könyv jövője bizonytalanná válik. Az említett eszközökkel egyre többen élnek, de ennek ellenére nem indokolt aggódni a könyv sorsa miatt akkor, amikor egy sor országban a rádió- és televíziós készülékek száma csak 4-5%-kal nő évente, az egész világon folyó intenzív képzés miatt a könyvkiadás viszont sosemláttott méretekben emelkedik. Nagyon gyorsan nő a papírszükséglet, a könyv- és folyóiratkiadásban nincs pangás.

Csak hogy annak ellenére, hogy 1970-ben a könyvkiadás az egész világon 500 000 művet, 7-8 milliárd példányt tett ki, ennek 43%-a Európában jelent meg a Szovjetuniót még nem is számítva. Így az emberiség négyötöde szószent könyv nélkül él.

Feladatainknak, felelősségünknek arra kell irányulnia, hogy a könyv a lakosság minden rétegéhez eljusson, terjedése a világ minden részén egyensúlyban legyen. Nemcsak a film, a rádió, a televízió megjelenése szülte a könyv jövőjével kapcsolatos kétségeket. Előidézte az a jelenség is, hogy az emberek, főleg a felnőttek egyre kevesebbet olvasnak. Ezért feltétlenül szükséges a közművelődési könyvtárak rendszerét olyan képzett könyvtárosokkal ellátni, akik képesek népszerűsíteni a könyvet és az olvasást még gyermekkorban. A könyvtárnak dinamikus, mozgékony intézménynek kell lennie, állományát állandóan fel kell újítania, a könyveknek feltétlenül el kell jutniuk az olvasók kezébe.

Az új típusú könyvtárra többféle új feladat hárul. Mindenekelőtt az infrastruktúra kiépítése fontos, fejlődő könyvtárhálózat, kötelempéldány-szolgáltatás, nemzeti bibliográfia – bázisként pedig jól szervezett nemzeti könyvtár.

Nyilvánvaló, hogy az audio-vizuális információs eszközök mellett, amelyek nem tudnának létezni az írott szó nélkül, a könyv is megmarad információs eszköznek, mely lehetővé teszi az események kronológiai rendjének kiszámítását, az ismételt interpretálást és a retrospektív kritikát.

AZ OLVASÁS SZOCIÁLIS PROBLÉMÁI

Ogan Sztepanovics CSUBAR'JAN

A Nemzetközi Könyvév folyamán lezajlott számos vállalkozásból adódó tapasztalatok az olvasás elméletének és gyakorlatának terén arra köteleznek bennünket, hogy újra a könyv és olvasás kiapadhatatlan témájához forduljunk, megvizsgálva a megtett utat és kísérletet tegyünk meghatározni az "ember és könyv" kommunikációs kapcsolat további fejlődésének útjait.

A könyv körforgásában az olvasás problémáinak tanulmányozása igen fontos, és csak különböző tudományágak (szociológiai, történelem, pszichológiai, könyvtártudomány, informatika) legszorosabb együttműködésének bázisán működhet.

Ha a közelmúltban elsősorban az olvasás pszichológiai, egyéni megközelítését dolgozták ki, úgy napjainkban egyre nagyobb hangsúlyt kap az olvasás szociális jelentősége. A könyv körforgásának mint eszmék és ismeretek terjedési formájának csak szociális megközelítése biztosíthatja e cirkuláció alapvető elméleti jelentőségének konkrét megvilágítását, gyakorlati perspektívájának kijelölését.

A Szovjetunióban a legkülönbözőbb típusú olvasókat egyesíti az olvasás folyamata, érvényesül a könyvkiválasztásban a társadalmi hatás. Korunkban a szovjet emberek olvasnak legtöbbit a világon. A 20-as évekhez képest az olvasók száma mintegy megkétszereződött.

Napjainkban aktuális feladat a könyvpropaganda megszervezésében a tömegkommunikáció valamennyi eszközének koordinálása. Bár ma a Szovjetunió lakosságának kétharmad része állandó olvasó és használja a könyvtárakat, további cél elérni azt, hogy az egész lakosság rendszeres olvasóvá legyen.

A KÖNYV A MAI FRANCIAORSZÁGBAN Étienne DENNERY

A művelődéspolitikában és Franciaország kulturális fejlődésében a könyv továbbra is a társadalom építésének és fejlődésének alapvető eszköze marad. A tv konkurrenciája ellenére sem lehet tapasztalni, hogy az emberek most kevesebbet olvasnának mint azelőtt. Erősen nő a "teljes érettséget elért" olvasók – köztük a felsőfoku iskolás diákok – száma, de a könyvkiadás is kétszerezésére nőtt Franciaországban 1960 és 1970 között.

Az anyagi eszközök növekedési tempója és az olvasás jellegzetessége természetesen társadalmi kategóriáktól függően változik: az olvasás függ a képzettség szintjétől és az urbanizáció fokától. Ami a husz éven felüli franciákat illeti – 53, 5%-uk könyvvásárló, de háromnegyed részük havi egy könyvnél nem vesz többet, ugyanakkor 22, 5% évi 2-6 könyvet vásárol.

Franciaországban az utóbbi években jelentős erőfeszítéseket tettek az olvasás fejlesztésére és az állam nagymértékben támogatja ezeket a vállalkozásokat (városi könyvtárak létesítése, mozgókönyvtárak tevékenysége a falvakban). A francia Könyvtári Igazgatóság aktuális céljai arra irányulnak, hogy új olvasókat vonjanak be oly módon, hogy elsősorban a gyermekek olvasási tevékenységét aktivizálják. Fontos célkitűzés még a könyvtári szolgáltatások erőteljes fejlesztése a falvakban és a munkástelepeleéseken.

Nemcsak a könyvek terjesztését kell szorgalmazni, hanem az olvasási szokások fejlődését is, mivel csak ily módon érhető el, hogy a kultúra és a társadalmi ismeretek minden ember számára elérhetőek legyenek.

A KÖNYVKULTÚRA FEJLESZTÉSE A KÖNYVTÁRAK ÁLTAL Herman LIBAERS

Azokról az erőfeszítésekről beszélve, melyek könyvek előállítására, megjavítására és terjesztésére vonatkoznak, hangsúlyozni kell a könyvtárosok felelősségét a könyv népszerűsítése területén.

A könyvtárosok elfogadták a felhívást, és az IFLA elkészítette az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (EBSZ) széles programját, ami jelentősen hat a könyv népszerűsítésére. Az EBSZ ereje abból fakad, hogy törekszik gyakorlatiasan közelíteni a problémához: minden új könyvet minél előbb beszerezni és csak egyszer (a kibocsátó országban) feldolgozni – úgy, hogy a leírás jelentéktelen változtatásokkal bárhol használható legyen.

A könyvek hozzáférhetősége terén távolabbi lépés a "katalogizálás a kiadás ideje alatt" – ami azt jelenti, hogy magában a könyvben elhelyezhető az illető mű leírása – ezen dolgoznak az USA és a SZU Könyvtárosai, arra törekedve, hogy megtalálják a központi katalogizálás kérdésének megoldását. Egyre szélesebb körben alkalmazzák a korszerű technikai eszközöket a könyvtárosi tevékenységben – értve ezen a bibliográfiai leírás automatizált formájának egyezményességét. A könyvtárosok változatlan feladata, sőt egyre fontosabb feladata a könyvek propagálása. Növekvő szerep jut a jövőben az iskolai könyvtáraknak.

A TUDOMÁNYOS IRODALOM MEGFORMÁLÁSÁNAK KÉRDÉSEI

Horst KUNZE

Korunk jellemzője az egyre erősödő differenciálódás. Vonatkozik ez a könyvre is, amely már régen nem egységes kategória. A hagyományos könyv száz vagy ennél is több típusra vált szét, s velük szemben ugyanennyire különböző igények állnak.

Az olvasók igényei legdurvábban három csoportra oszthatók. Az olvasó célja lehet: a) szórakozás vagy egyszerűen a puszta időtöltés, b) a művészi élvezet, c) a tájékozódás, valamilyen információ szerzése. Mindegyik területen számos további elágazással találkozunk.

Legnagyobb változatosságot azonban az információt nyújtó könyv mutat. Mégis van két általános követelménye ennek a területnek. Ezek az időszerelesség (vagyis a kézirat lehető leggyorsabb megjelentetése) és a maximális hasznosíthatóság (egyebek közt pl. a kifogástalan olvashatóság révén). Igen nagy hangsúly esik a könyv célszerű megformálására. Idetartozó kérdések: világos adatok a címlapon, részletes és jól tagolt tartalomjegyzék, alkalmas bevezetés, a szöveg áttekinthető tagolása jól fogalmazott címekkel és alcímekkel, hivatkozások (ezeket a lap alján célszerű elhelyezni, nem a könyv végén), célszerű mutatók (mindig a könyv végén a helyük!). Különleges szabályok érvényesek a kézikönyvekre. De a monográfiákkal kapcsolatban is fontos leszögezni, hogy túlhaladott az a nézet, miszerint ezeket elejétől a végéig elolvassák. Ma már a monográfiákban is számtalan esetben egyszerűen keres valamit a kutató (esetleg csak egy adatot, egyetlen kérdés pozitív vagy negatív megválaszolását).

A különleges probléma abból adódik, hogy a tudományos könyvvel szemben nem egységes, differenciálatlan közönség áll, hanem ez sajátos olvasói csoportokra oszlik. Ezért fontos a redundanciát a minimumra csökkenteni. Az a természetes, hogy a tudomány törvényei határozzák meg a tudományos műalaki sajátosságait, ne pedig fordított módszerrel próbálkozzunk. Hogy ez sikerüljön, a könyvtárosok és dokumentalisták értékes tapasztalatai nélkülözhetetlenek.

AZ OLVASÁSKUTATÁSOK ÉS JELENTŐSÉGÜK A
KÖNYVTÁROSOK SZÁMÁRA
Witold STANKIEWICZ

Korunkban a könyvnek és a könyvtárosoknak fontos szerepe van a kultúra terjesztésében és a tudományok és a gazdaság fejlesztésében. Ahhoz, hogy a könyvtárosok teljesíteni tudják ezeket a feladatokat új munkamódszereket kell kialakítaniuk.

Lengyelország könyvtárügye a könyvtáraknak és az egyéb információs szolgáltatásoknak egyetlen rendszerbe való integrálására irányuló erőfeszítések szerint modernizálódik. Ennek a tervnek megvalósításán dolgozik a Varsói Nemzeti Könyvtár a hozzá tartozó Könyv és Olvasási Intézet pedig ezt a munkát segíti elő azzal, hogy az olvasási szokásokat és a könyvtárak tevékenységét tanulmányozza.

A Könyv és Olvasási Intézet kutatási terve sok olyan kérdést foglal magában, melyek megoldása kijelöli a könyvtárügy modernizálásának útját. A nyilvános könyvtárakat érintő kutatások között az egyik legfontosabbnak az a célja, hogy meghatározza a könyv társadalomban betöltött funkcióját, a könyv helyét a társadalmi változásokban és a korszerű kultúrában.

A kutatások megmutatták, hogy mit kell megváltoztatni a nyilvános könyvtárak állományának szerkezetében, milyen irodalom felé kell orientálni a kiadókat, mely könyveknek kell elérhetőnek lenni bármikor a könyvesboltokban, hogyan hat a könyv az olvasók meghatározott csoportjaira stb. A több éves kutatások eredményei azt mutatják, hogy a lakosság 57 % -át tekinthetjük olvasónak. A könyv a tömegkommunikációs eszközök között közepes helyet foglal el. Megelőzi a napilap, a folyóirat, a rádió és a televízió. A lakosság 85 % -a olvas ujságot, 71 % -a folyóiratot, 90 % -a hallgat rádiót, 70 % -a nézi a televíziót. Mégis – nem tekintve ezt a sorrendet – Lengyelországban ma többen olvasnak mint a múltban bármikor.

A "KÖNYV VÁLSÁGÁNAK" NÉHÁNY ASPEKTUSA
KÖNYVTÁROS SZEMPONTBÓL
Rudolf FIEDLER

Az 1972-es év, a Nemzetközi Könyvév, az egész világon a könyv és az olvasás kérdésének lett szentelve. E nagy nemzetközi vállalkozást három alapvető kérdéscsoport indokolta:

1. a harmadik világnak a nyomtatott anyag iránti nagy igénye,
2. számos fejlett ország könyvvel való telítettsége,
3. a hatalmas könyvtermés, különösen a tudományos előadások, és jelentések regisztrálásának és feldolgozásának nehézségei.

Mindhárom kérdéscsoport igen jelentős, és szorosan összefügg a könyvtárak munkájával. A tudomány fejlődésének meggyorsulása, a kutatások számának emelkedése, az erősödő specializálódás a kiadványok "özönét" jelentik. Az évi átlag 600 000 könyv, 100 000 körüli folyóiratcím a könyvtárügyben valamiféle "válságot" okoz.

Gondos és részletes katalogizálásra van szükség, a téma szerinti feldolgozás jó rendszerére és a könyvtárakban új munkamódszerek bevezetésére, hogy a legrövidebb idő alatt elérhető legyen az olvasók számára a szükséges irodalom. A kutatások kimutatták, hogy a szakemberek előtt a fontos irodalom 80-90%-a ismeretlen marad, minthogy nincs módjuk azt elolvasni. Itt még az elektromos számítástechnika sem tud segíteni, amely pedig a jövőben igen nagy hasznára lesz a könyvtárügynek. A megoldást feltétlenül "adatbankok" létrehozásában kell megtalálni, különösen a műszaki tudományok területén, míg a humán és társadalomtudományok esetében a könyvek és folyóiratok megőrzik domináló szerepüket mint a képzés eszközei vagy mint a tudomány műszerei.

A KÖNYV ÉS JUGOSZLÁVIA KÖNYVTÁRÜGYÉNEK MAI TENDENCIÁI Branko BERCIC

A könyvtárak munkája attól függ, hogy hogyan értjük meg a könyv szerepét. A könyv mindenekelőtt társadalmi funkciót teljesít, szerepet játszik a képzésben és a tájékoztatásban. Eszerint a könyvtár tájékoztató és művelődési intézmény, amely a lakosság valamennyi korosztályának igényeit köteles kielégíteni. A jugoszláv könyvtárügy az önkormányzat társadalmi rendszerén alapul. A könyvtárak területi könyvtári rendszerekben egyesülnek, ezeken keresztül kapcsolódnak a köztársasági rendszerekbe, amelyek egymással együttműködve integrálódnak az egyre szélesebb nemzetközi információs-dokumentációs rendszerekbe. A közművelődési könyvtárak rendszere kiegészül az üzemek és oktatási intézmények könyvtári hálózataival.

A fejlesztés terve valamennyi könyvtárat egyesíti az integrált információs-dokumentációs rendszerekbe, az ismeretek állandó körforgásának céljával.

AZ IRODALMI ELLÁTÁS A KÖNYVTÁRI HÁLÓZATON KERESZTÜL AZ NSZK-BAN Kurt KÖSTER

Különbéféle profilu és méretű, különböző felszereltségű könyvtárak biztosítják az NSZK-ban a lakosság könyvekkel való ellátását. A helyi irodalmi ellátottság biztosítására elsősorban az egyes intézményekhez tartozó könyvtárak állnak rendelkezésre (iskolai könyvtárak, hivatalok, intézetek, vállalatok, főiskolák könyvtárai és az egyetemi könyvtárak). Ha ezek a könyvtárak nem képesek teljesíteni az olvasók kéréseit, a feladat regionálisan oldódik meg – vagyis a városi, területi könyvtárak esetenként a felsőfoku oktatási intézmények könyvtárai kapnak szerepet, amelyek diszponálnak az egész körzet állománya fölött és rendelkeznek központi katalógussal.

Az NSZ-ban hét regionális könyvtár van, hét regionális központi katalógussal – melyekben mintegy 32 millió címleírás van, ez kb. 48 millió kötetnyi állományt tükröz (több mint 500 könyvtárból).

Igen fontos feladat az érdemleges (releváns) irodalom beszerzésének biztosítása a világ minden országából. Ezt a szétágazó hálózati rendszerben a vásárlások maximális koordinációjával régión felüli (szövetségi) könyvtári központok biztosítják, melyek vállalják egy-egy tudományág irodalmának lehető legteljesebb beszerzését és néhány speciális feladat ellátását. Ebbe a rendszerbe tartoznak a Frankfurter Német Könyvtár, a müncheni és berlini állami könyvtárak, Köln, Bonn, Hannover, Kiel szakkönyvtárai stb.

Németország történelmi fejlődése és szövetségi rendszere nem tette lehetővé egy mindent átfogó nemzeti könyvtár, központi könyvtári rendszer és az irodalommal való ellátás egységes rendszerének megteremtését. A meglévő különbözőségek összehangolására tett erőfeszítéseket fogalmazták meg a Könyvtáros Kongresszus által elfogadott "Könyvtári terv"-ben, amelyet közreadtak és a szövetségi elnök elé terjesztettek.

A KÖNYVTÁRI DOLGOZÓ TÁRSADALMI FELELŐSSÉGE

Elena SZAVOVA

A könyvtáros hivatás az egyik legrégebb és leghumánabb foglalkozásnak számít. Mint közvetítő a könyvek és olvasók között, a könyvtáros ápolja ezt a szétszakíthatatlan kapcsolatot az ember haláláig. Ilyen társadalmi feladatot teljesítve viseli a felelősség egy részét az erkölcsi és hazafias ideálok fejlődéséért. A szétszakíthatatlan kapcsolat a társadalom és a könyvtár – pontosabban a társadalom és a könyvtáros – között szükségessé teszi a könyvtáros társadalmi szerepének, kötelességeinek, feladatainak és a társadalommal szembeni felelősségének pontos meghatározását.

Korunkban, a tudomány és technika viharos fejlődésének századában a könyvtári dolgozónak az olvasók minden fajta kérését teljesítenie kell, ami szakadatlan önképzést és fejlődést követel tőle. Ahhoz, hogy teljesíthesse társadalmi szerepét, a könyvtárosnak közvetlen kapcsolatot kell tartania a szakemberekkel és tudósokkal, be kell kapcsolódnia a tudományos információ egységes rendszerébe.

A könyvtárak és a tudományos információ egységes rendszere sok országban fejlődik azzal a céllal, hogy optimálisabb legyen az információ cirkulációja és racionálisabb a munkamegosztás. A tudományos dolgozók információkkal való ellátása hatékonyabb és gyorsabb lesz.

A KÖNYVTÁR MINT A TÁRSADALMI FEJLŐDÉS KRITÉRIUMA

Bozso TEZSAK

Az írásbeliség megjelenésének pillanatától a könyvtár a társadalmi fejlődés egyik legfontosabb eszköze.

Az új, hatalmas könyvtárárpület megnyitása a világ korszerű komplex és dinamikus műveltségének valódi megértéséhez biztosíthat alapot.

Napjainkban olyan fordulatot élünk át, amikor határozott intézkedéseket kell tenni, és új alapokon megszervezni a könyvtárügyet. Ha rövid időn belül nem csatlakozunk a világszerte kialakult információs rendszerekhez, abban az

esetben nem tudjuk legyőzni a válságot nemcsak a kultúra, tudomány és műveltség terén, de a politikában és a gazdaságban sem.

A BELGRÁDI KÖNYVTÁRAK OLVASÓI Milos NEMANJIC

A Kulturális Fejlődés Tanulmányozásának Intézete által folytatott felmérések első eredményei a belgrádi könyvtárak olvasóira vonatkoznak.

Tíz könyvtár 680 olvasójáról készítették a felmérést. Ugy választották meg őket, hogy képviseljék Belgrád egész területének szociális strukturáját.

A felmérés szerint a lakosság 6,1%-a használja a könyvtárakat. Az olvasók strukturájának elemzése a következő képet adta: 16,4% főiskolás, egyetemi hallgató, 20,5% középiskolás, 17,5% középfoku szakképzettséggel rendelkező dolgozó, 12,1% munkás és 13% háziasszony és nyugdíjas.

Érdekes ezeknek az olvasóknak a könyvhöz való hozzáállása: a megkérdezettek háromnegyed részének van saját könyvtára (20-500 könyv), amellel a felmérést megelőző kilenc hónap alatt a megkérdezettek fele vásárolt 1-10 darab könyvet. A vásárlás megvizsgálásakor a következő törvényszerűség mutatkozott meg: a kis könyvtárral rendelkező olvasóktól haladva a közepes ill. nagy könyvtárral bíró olvasók felé, egyre magasabb azoknak a százalékos aránya, akik hatnál nem kevesebb könyvet vettek. Ugyanakkor a legnagyobb saját könyvtárral rendelkező személyek között vannak azok az olvasók, akik leghosszabb ideje tagjai a könyvtáraknak.

A NEMZETKÖZI KÖNYVÉV – ÖSZTÖNZÉS MINDENKI SZÁMÁRA Deszanka SZAMATOVIC

Ugy tűnik, a Nemzetközi Könyvév véget vetett a sokéves vitának és peszsimista jóslatnak a könyv haláláról, hogy a könyv, mint legrégebb tömegkommunikációs eszköz és a tájékoztatás más eszközei – a film, rádió, televízió – közötti viszonyt nemcsak mint "vagy-vagy" tételt lehet megfogalmazni, hanem mint az "is-is" lehetőségét.

Ilyen következtetések nemcsak a Könyvév alatt lezajlott számos tartalmas találkozás optimista kijelentéseiből és elfogadott dokumentumaiból, nemcsak maguknak a könyvtárosoknak a könyvhöz való szentimentális viszonyából vonhatók le, hanem a könyvkiadás, könyvterjesztés, könyvhasználat reális mutatóin alapulnak.

Az országok többségében a legutóbbi vizsgálódások kimutatták, hogy a könyvkiadás (művek száma és példányszám) növekedése évi 5-10%, míg a televíziós hálózat (a készülékek száma) szélesedése évi 6-7%.

Az egyensúly fokozatos kialakulása nem jelenti hogy kevesebb lett a könyvtárosoknak, vagy a szerző-kiadó-könyvkereskedelem-könyvtár lánc többi dolgozójának kötelessége abban az erőfeszítésben, hogy a könyv minél előbb az olvasó kezébe kerüljön.

Természetesen ehhez a tevékenységhez a legszorosabb együttműködés szükséges, főleg az egyes könyvtárak között, amelyek társadalmi funkciójuk jellegéből következően nem konkurrálhatnak egymással, és amelyek a legtöbb országban a könyvtermelés leghatalmasabb fogyasztói.

A könyv és az olvasás a szovjet kisvárosok életében

(Beszámoló a Lenin Könyvtár kutatásáról)

Több mint harmincéves megszakítás után, a hatvanas évek elején új szakasz kezdődött a szovjet olvasáskutatásban. Az új szakasz egyik legjelentősebb állomása a Lenin Könyvtár 1965-67-ben végzett kutatása, melynek eredményei "Szovjet olvasó" címmel jelentek meg. A Lenin Könyvtár második nagy vállalkozása "A könyv és az olvasás a kisvárosok életében" néven futó kutatás, amely 1969-ben kezdődött és 1971-ben fejeződött be. A kutatás terepe az 50 000 lakosnál kisebb népességű települések, amelyeknek a XXIV. kongresszus gyors gazdasági és kulturális fejlődést ígért.

A kutatás az Orosz SzSzSzk 24 városában folyt, fő bázisa pedig a voronyezsi kerületben lévő Vác nagyságu Osztrogozsszk volt. 16 városban csak a könyvtári statisztikai adatokat gyűjtötték, 7 városban viszont nagyszabású szociológiai adatfelvételt bonyolítottak le, mely az olvasási kultúra csaknem minden jelenségére kiterjedt. Sokféle módszert használtak a kutatók. A legfontosabb információkat a kérdőíves-interjú módszerrel begyűjtött adatok szolgáltatták. Ezt a statisztikai adatok és a dokumentumok elemzése, a megfigyelés, a panel módszer és a mélyinterjú egészítette ki, és sor került néhány kísérletre is. A különböző kérdéscsoportok megválaszolásához különböző mintákra támaszkodva összesen 23 000 személytől kaptak információkat.

A kutatás programját a Lenin Könyvtár Könyvtártudományi és Bibliográfiaelméleti Tudományos Kutató Részlege Könyv- és Olvasás Osztályának vezetője, V. D. Sztelmah készítette I. I. Belenkaja, N. E. Dobrűnina és Sz. M. Szmirnova segítségével. Ők végezték az adatgyűjtés irányítását is.

AZ OLVASÁS – A SZOVJET EMBER SZELLEMI ÉLETÉNEK LEGFONTOSABB SZFÉRÁJA

N. E. Dobrűnina

A szovjet emberek olvasói aktivitásának hihetetlennek tűnő arányait az a tény teszi reálissá, hogy ma a Szovjetunióban minden harmadik állampolgár tanul. Érthető tehát, hogy a kutatók nem önmagában vizsgálták az olvasói érdeklődést, hanem az életvitel és a személyiség részeként. Dobrűnina szoros kapcsolatot lát az olvasói kitartás, aktivitás és sokoldalúság valamint a személyiség szerkezete között.

A begyűjtött adatok a tömegkommunikációs eszközök széleskörű elterjedtségéről tanuskodnak: a kisvárosok kétharmada rendelkezik televíziós készülékkel, csaknem mindenkinek van rádiója és közel 100% az újságolvasók aránya. Osztrogozsszkban a lakosság fele két- vagy többféle újságra és folyóiratra fizet elő, és a saját könyvgyűjteménnyel rendelkezők közül minden harmadik család olyan házikönyvtárral dicsekedhet, amelyben szépirodalmi, társadalmi-politikai és természettudományi-technikai művek találhatók. A tömegkommunikációs eszközök használati szokásairól szóló oldalak legérdekesebb megállapítása az, hogy a nők kulturális tartalma szabadideje jóval kevesebb, mint a férfiaké. (A két nem között ebben a vonatkozásban a Szovjetunióban nagyobb a különbség mint Magyarországon.)

Ez a kutatás is megállapítja, hogy az olvasás a Szovjetunióban első helyen szerepel az előnyben részesített szabadidő-tevékenységek között, de ez a kutatás sem fordított elég figyelmet arra, hogy a különböző rétegeknél hányféle tevékenységforma közül – első az olvasás. A rendszeresen könyvet olvasók aránya 47, az olvasást kedvenc időöltési formájuknak nevezőké pedig 70% volt. A naponta könyvet olvasók aránya a tanulók és az értelmiségiek körében volt a legmagasabb (36 és 31%), a munkásoknál csak 14, a parasztnál pedig 7%. A rendszeres tévénézés és a gyakori olvasás együttjár a szovjet kisvárosokban. A különféle tömegközlelési rendszerek munkamegosztása legfontosabb funkcióik alapján Osztrogozsszban így fest:

- újságok: nemzetközi helyzet, az ország élete, szépirodalom,
- rádió: társadalmi-politikai tájékoztatás, zenés szórakoztató műsorok, rádiójátékok,
- televízió: filmek, szórakoztató műsorok, ismeretterjesztő előadások,
- előadások: nemzetközi helyzet, gyermeknevelés, tudományos ismeretterjesztés.

Az ismeretek szerzésénél a lakosság egyelőre még a nyomtatott formákat veszi igénybe. A televízió a kisvárosokban nem foglalta el a könyv helyét.

AZ OLVASÓK KÖZÖTTI KÜLÖNBSÉGEK A SOKOLDALU SZEMÉLYISÉG FORMÁLÁSÁNAK CÉLJAIBAN Sz. M. Szmirnova:

Az olvasást meghatározó társadalmi-demográfiai tényezők közül Szmirnova a képzettség szerepét emeli ki első helyen. Az értelmiségieknek 95, a tanulóknak 83, a munkásoknak 67, a parasztnak pedig 51%-ánál az olvasás egyaránt szolgálja mind az általános, mind a szakmai műveltség fejlődését. Az olvasók 79%-a könyvet, újságot és folyóiratot is olvas, csak a parasztnak, a nyugdíjasok és a kevés osztályt végzettek közül nagyobb azoknak az aránya, akik csak a lapokból meritik olvasmányaikat.

Az adott időszak alatt elolvasott, az éppen olvasott és a tervezett olvasmányok alapján, vagyis az olvasói aktivitás szerint a kutatók négy csoportot alakítottak:

Passzív olvasók	23%
Gyengén aktívak	28%
Közepesen aktívak	28%
Nagyon aktívak	21%

A passzív olvasóknak fele egyáltalán nem, másik fele pedig csak nagyon ritkán olvas könyvet. (Tapasztalataink alapján célszerű lett volna külön csoportba sorolni őket).

A TÁRSADALMI-POLITIKAI MŰVEK OLVASÓI A. I. Lebedeva

A 14 éven felüli lakosság körében 40% azoknak az aránya, akiket a nemzetközi helyzet, az ország élete és az erkölcsi-pedagógiai kérdések egyaránt érdekelnek. Az értelmiségiek körében 64, a munkások között 41, a tanulóknál 35% az ilyen sokoldalú érdeklődésű olvasóknak az aránya. Ezek az igények, vagyis a lehetőségek a kérdéses időpontjában a következőképpen realizálódtak:

- a) 57%-a a Nagy Honvédő Háborúról,
- b) 21%-a a Szovjetunió két világháború közötti történetéről,
- c) 7%-a más országok népeinek életéről,
- d) 6%-a erkölcsi vagy pedagógiai kérdésekről olvasott.

A társadalom-politikai művek olvasóinak legfontosabb indítéka az önképzés. Az olvasmányok értékelésének leggyakoribb módjai:

- a) a "tetszett" típusú érzelmi jellegű reagálás
- b) a mű praktikus hasznossága,
- c) az érdeklődési körnek való megfelelés,
- d) az olvasottak formai elemzése.

A társadalmi-politikai művekkel való ellátottság a szovjet kisvárosokban meglehetősen gyenge. A művek 45%-a maximum 5 példányban érkezik Osztrogozsszkba. Egyáltalán nem jut el az osztrogozsszki boltokba a Marx, Engels és Lenin életéről szóló műveknek 30, a világtörténelmi témájú könyveknek 50, az erkölcsi és pedagógiai műveknek 66%-a de az osztrogozsszki megyei könyvtárba is csak fele jutott el az 1968-69-ben kiadott társadalmi-politikai műveknek, és a beszerzettek sem elegendő példányban kerülnek a polcokra.

A TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ÉS TECHNIKAI MŰVEK OLVASÓI M. D. Afanaszev

A kisvárosok felnőtt lakóinak háromnegyed része sorolható közéjük; az értelmiségieknek 93, a tanulóknak 83, a munkásoknak 71 és a parasztoknak 49%-a. Az ilyen téma iránt érdeklődőknek kétharmada csak a lapokra, egytizede pedig csak a könyvekre támaszkodik. A könyvtárakban az orvostudomány, az asztrológia-ürkutatás, a földrajz és a biológia iránt legnagyobb az érdeklődés, az esetek többségében azonban csak alkalmi jellegű. Nem jó a természettudományi-technikai könyvekkel való ellátottság sem. A könyvesboltokban 81, a könyvtárakban 37% a kielégítetlen igények aránya. A természettudományi műveknek 21, a műszaki-technikai könyveknek 53%-a nem jut el az osztrogozsszki könyvtárakba, 47 illetve 35%-uk pedig csak egyetlen példányban. Ugyanakkor a kihasználtság sem jó, hiszen a természettudományt népszerűsítő ujdonságoknak csak 45%-át kölcsönözték ki a könyvtárhasználók.

A SZÉPIRODALOM OLVASÓI

V. D. Sztelmah:

A kérdezés előtti napon az olvasók 58%-a olvasott szépirodalmi műveket a voronyezsi kisvárosokban 1970-ben, de az olvasók 95%-a számítható ennek az olvasmányoknak a vonzási körébe.

A szépirodalom-olvasók kétharmada olvassa a lapok szépirodalmi anyagát is, de csupán 2%-uk emlékszik konkrét művekre, a lapok irodalmi anyaga tehát elsősorban információforrásként funkcionál, nem esztétikai funkciót teljesít.

Az irodalmi és művészeti folyóiratok nem játszanak szerepet a kisvárosok lakói izlésének formálásában, hiszen például Osztrogozsszkba a Novüj Mir csak 7, az Inosztrannaja Literatura (Külföldi Irodalom) csak 5 példányban jár és a könyvtárak is a legjobb esetben csak egy-egy példányt kapnak belőlük.

Sztelmah a legolvasottabb könyveknek három csoportját különíti el:

- a) a megfilmesített regények (Anna Karenina, Csendes Don),
- b) a regény-ujságokban közölt művek (Csakovszkij, Babaevszkij, Lipatov, Ancsiskin regényei),

A kérdezéskor olvasott szépirodalmi műveknek 62%-a szovjet-orosz, 10%-a egyéb szovjet, 10%-a forradalom előtti orosz, 13%-a klasszikus külföldi, 6%-a pedig mai külföldi irodalom. "A szovjet irodalom közelebb van az élethez, igazabb, mélyebben szól a nép életéről", "Minek nekem külföldi? Szovjet földön élek, az idegen írók nekem idegenek." Ezek a tipikus indoklások. A külföldi filmekkel kapcsolatban korántsem ilyen erős az idegenkedés, jegyzi meg Sztelmah. A meglehetősen egyoldalú olvasmányszerkezetet a szovjet olvasási kultúra egyik nagy gyengeségének tartja a kutató.

25 féle olvasmánytípus közül az olvasottsági ranglista élén az 1917-es forradalomról szóló művek állanak, őket a szovjethatalom első éveiről szóló könyvek követik, majd a Nagy Honvédő Háborúról szóló művek (többnyire kalandos feldolgozások) következnek. Nagyon népszerűek még a híres emberek-ről szóló regények, a különféle elbeszélések, a történelmi regények és a fantasztikus regények. Az irodalmi érdeklődés eléggé szűk centrumát lényegében a történelmi, a háborús és a detektívregény képezi.

Az okok az igények szerkezetében keresendők. A kisvárosban élő szovjet olvasók számára az irodalmi művek elsősorban ismeretforrások, másodsorban erkölcsi-eszmei ideálok hordozói, harmadsorban pedig a logikai feladvány szerepét töltik be.

A szépirodalmi művek kiválasztásánál az ismerősök tanácsa (24%), a téma és a műfaj (21%) és a véletlen (16%) játszotta a főszerepet. A kutatók nagy különbségeket észlelnek az igényelt és a tényleges olvasmányok összetétele között. Ebben a könyvtárak gyengesége is szerepet játszik, hiszen csupán a 11%-ot kitevő, legaktívabb olvasóknak sikerült irodalmi izlésüknek megfelelő művekkel találkozni.

A kutatók négy csoportba sorolták a szovjet szerzőket, a legolvasottabb könyvek íróit:

- a) a tananyagban is szereplő klasszikusok,
- b) a központi kiadóknál megjelenő értékes és sikeres művek szerzői,

- c) a központi kiadóknál megjelenő jellegtelen művek szerzői,
- d) a helyi kiadóknál megjelenő és össz-szövetségi kiadásra nem kerülő könyvek szerzői.

(A kategóriarendszerrel, melynek alapelve eléggé formális, a szerző sincs megelégedve.) Az olvasott művek 67%-a az első két csoportba tartozó értékesebb művek közé tartozik, ezzel szemben a városba kerülő könyveknek csak 51%-a sorolható az első két kategóriába.

Joggal kevesli Sztelmah a nem-tetszéssel fogadott irodalmi művek arányát (6%), hiszen ez is az olvasási kultúra egyik betegségének szimptomája. Az elutasított művek között ugyszólván kizárólag csak értékes művek szerepeltek: Csehov, L. Tolsztoj, Puskin, Maupassant, Flaubert, Dante, Galsworthy művei. Nem sokkal többen tettek említést az esztétikai értékekről, amikor véleményt mondtak irodalmi olvasmányaikról, mindössze 8%-uk.

Az is fontos adalék, hogy az osztrogozsszki olvasók az esetek 23%-ban nem emlékeznek az olvasott mű címére és szerzőjére, az esetek 42%-ában pedig rosszul emlékeznek rájuk. Különösképpen vonatkozik ez a külföldi és a klasszikus orosz irodalom alkotásaira.

A szépirodalmi műveket olvasók kétharmada tudatosan fordul a szépirodalmi művek egy-egy fajtájához, csoportjához, de a művek esztétikai értékei a választásban és a befogadásban alig játszanak szerepet.

A SZAKIRODALOM OLVASÓI

I. P. Oszipova

Hogy a szakirodalomolvasás egyenes függvénye a végzett munka fejlettségi szintjének és a képzettség fokának, azt Oszipova szerint az is bizonyítja, hogy a diplomás szakembereknek 92, a munkásoknak csak 42%-a, a parasztnak pedig 26%-a olvas szakirodalmat. A szakirodalomolvasás három céllal történhet:

- a) egy konkrét feladat megoldása,
- b) ismeretek kiegészítése,
- c) lépéstartás a tudomány eredményeivel.

Mindhárom cél együtt szerepel a mérnökök 53, a pedagógusok 40, a munkások 14%-ánál. Ennek ellenére a konkrét szakirodalmi igények elég szűk területre korlátozódnak valamennyi társadalmi-foglalkozási csoportban.

A szakirodalmi olvasmányok között a folyóiratokban megjelenő közlemények foglalják el az első helyet, ez azonban nem mindegyik rétegre jellemző. A fizikai munkásoknál fele akkora szerepe sincsen a szakfolyóiratoknak a szakirodalmi információk szolgáltatásában, mint a diplomásoknál és a középiskolásoknál. A szakkönyvek beszerzési forrása a műszaki és a mezőgazdasági mérnököknél, valamint a munkásoknál elsősorban a könyvtár, az orvosoknál és a pedagógusoknál viszont a saját könyvgyűjtemény áll az első helyen. A kollégáktól kapott könyvek a pedagógusoknál játszanak fontos szerepet. Viszonylag kevés olvasó fordul szakirodalmi igényekkel közművelődési könyvtárhoz: Osztrogozsszokban például a munkásoknak csak 14, az orvosoknak 10, a pedagógusoknak 24%-a. Ennek legfőbb oka talán ezeknek a könyvtáraknak nem megfelelőképpen kialakított állománya.

A tanulóknak 92%-a olvas rendszeresen, és 89%-uk jelöli meg az olvasást úgy, mint legkedvesebb szabadidőtöltését. A 10 osztályos iskolába és a technikumba járók felének magas az olvasási aktivitása, a szakmunkástanulóknak viszont csak 27%-a tartozik a legaktívabb olvasók közé.

Nem tulságosan magas a tanulóknál az ismeretterjesztő művek olvasásának aránya. Ennek oka megint csak a gyenge ellátottság. Azoknak a tanulóknak például csak 37%-a talált megfelelő könyvet, akik a könyvtárakban ismeretterjesztő könyveket kerestek. A "Hires emberek élete" sorozat 19 kötetéből a megyei könyvtárban például csak 7 kötet található (egy-egy példányban), a "Filozófiai kiskönyvtár fiataloknak" és a "Matematikus körök könyvtára" sorozatok pedig egyáltalán nincsenek meg.

A fiatalok szépirodalmi olvasmányai között semmivel sem nagyobb a mai külföldi és az orosz klasszikus irodalom aránya mint a felnőtteknél (4 és 9%). Az irodalmi olvasmányok között a Nagy Honvédő Háború cselekményes-kalandos feldolgozásai a leggyakoribbak (12%), őket a fiatalokról (9%), a szerelemről és a családról (8%) és a forradalomról szóló könyvek (7%) követik a rangsorban.

Jellemző, hogy a szépirodalmi olvasmányt kereső könyvtártagoknak 46%-a nem a keresett könyvvel tér haza. A legnépszerűbb művek természetesen azok, amelyek nem szerepelnek az iskolában, mint például Beljaev, Dumas és néhány helyi szerző műve. A tanulóknak csak 24%-a olvas elsősorban értékes szépirodalmi műveket, 12%-uk pedig kizárólag lektürt. Jellemző nagyon, hogy a kedvelt hősök között egyformán szerepel Pecsorin, Korcsagin, Osztap Bender és D'Artagnan. Az esztétikai érték csupán az esetek 3%-ában játszik szerepet a művek megítélésénél. Nagyon gyakori, hogy a Háború és béké-hez hasonló műveket egyszerűen "háborus" vagy "cárok életéről szóló" folytatásos regényként, azaz lektür szinten olvassák.

A könyvekkel kapcsolatos információk forrásai között a szülők csak a tanulók 18%-nál fordulnak elő. A tanulók olvasmányai elsősorban a könyvtárból, másodsorban barátaitól, harmadsorban pedig az otthoni könyvgyűjteményből származnak. Osztrogozsszban a tanulók 96%-a könyvtárhasználó. Ez az arány életkoruk növekedésével fokozatosan csökken.

A tanulóifjúság kielégítetlen szépirodalmi igényeinek aránya kétszer-háromszor akkora, mint az ismeretterjesztő művekkel kapcsolatos kielégítetlen igények. A könyvtárhasználó tanulók 90%-a hiányolja például a külföldi szépirodalom alkotásait.

A KÖNYVTÁR, A SAJTÓ, A RÁDIÓ ÉS A TELEVÍZIÓ SZEREPE A DOLGOZÓK OLVASÓVÁ NEVELÉSÉBEN N. E. Dobrűnina

A családoknak mindössze 34%-a rendelkezik 50 kötetesnél nagyobb könyvtárral a szovjet kisvárosokban, és mint sok más országban, a legtöbb könyvvel rendelkezők között található a legtöbb könyvtárhasználó. A megjelenő könyveknek csak 83%-a jut el a könyvtárakba és csak 46%-uk a könyvesboltokba. (Ez is magyarázza a könyvtártagok rendkívül nagy arányát.)

A könyvekről szerzett értesüléseknek leggyakoribb forrása az ismerősök (84%), de jelentős szerepet játszik a könyvesbolt (57%) és a tömegközlelési rendszer (49%). Nagyon nehezíti a megfelelő könyvek megtalálását az, hogy nincs a városokban egységes tájékoztató apparátus és egységes könyvtári hálózat. A sajtó jóval kevesebb információt ad a könyvekről, mint szükséges lenne, a rádiónak a könyvet népszerűsítő műsorait pedig – rossz időpontjuk miatt – csak a háziasszonyok és a nyugdíjasok hallgathatják meg.

AZ OLVASÁS ÉS A TÖMEGKÖZLELÉSI CSATORNÁK SZEREPE AZ ISKOLÁS GYEREKEK ÉLETÉBEN

M. G. Hanin

A 8-9 éves gyerekeknek 70, a 14 éveseknek 62%-a vesz kezébe naponta könyvet, 49 és 43% a mindennapi televízió nézők, 54 és 56% a mindennap rádiót hallgatók aránya. 8-11 éves korban az olvasás, a séta, a játék és a sport a legkedveltebb szabadidő-tevékenységek, a 12-13 éveseknél a mozgás az olvasás elé kerül, a 14 éveseknél pedig már a negyedik helyre csúszik le az olvasás, a játék, a séta és a mozi mögé.

A 8-9 évesek elsősorban a környezetükben található tárgyak, a növények és az állatok iránt érdeklődnek, a 10-11 éveseket a természet jelenségei mellett az ember, az élet és halál problémái is érdekelnik, a 12-13 évesek figyelme az emberre összpontosul, a boldogság, szerelem, sors, barátság, jövő kérdései izgatják őket, a 14 éveseket pedig az erkölcsi kérdések foglalkoztatják elsősorban. A látottaknak olvasmányok segítségével történő elmélyítésének igénye a 8-9 évesek 18, a 14 évesek 64%-ánál jelentkezik.

A KÜLÖNBÖZŐ KOROSZTÁLYOK OLVASÁSÁNAK SAJÁTÓSÁGAI: A SZÉPIRODALMI MŰVEK OLVASÁSA

L. I. Belenkaja

A 8-9 éves gyerekek ötöde, a 10-14 éveseknek harmada egyetlen irodalmi értéket képviselő művet sem említhetett olvasmányai között. Az irodalmi értékkel rendelkező klasszikus gyermekkönyvek aránya az olvasmányok között a 8-13 éveseknél 15-17%, a 14 éveseknél 4%. A felnőttek számára írott könyvek olvasásának aránya a 8-9 éveseknél csak 4, a 10-11 éveseknél már 20, a 12-13 éveseknél már 49, a 14 éveseknél pedig 54%.

A legfiatalabbak olvasmányszerkezetében a mese uralkodik, de fontos helyet foglalnak el a háborús könyvek is. A 10-11 éveseknél a háborús könyvek megelőzik a meséket, és ebben a korban már a gyermekek harmada olvas detektívregényeket. A 12-13 éveseknél a kalandos könyvek, a háborús és a detektívregények uralkodnak, de a korosztályhoz tartozók közül minden ötödik klasszikusokat olvas. A 14 éveseknél a háborús és a kalandos regények mellett a detektívregények és a felnőttekről szóló könyvek a leggyakoribb olvasmányok. A fantasztikus regények 12-14 éves korban jelennek meg az olvasmányok között. Nagyon alacsony a modern külföldi gyermekirodalom olvasásának aránya, elvétve fordul csak elő az olvasmányok között Milne, Carrol, Lagerlöf, Kastner és Kipling mű. A humoros művekkel hasonló a helyzet.

A művek értékelésének legfőbb kritériuma a 8-9 éveseknél a szerencsés befejezés, a vidámság, a kortárs hős, a szép részletek; a 10-11 éveseknél a kortárs hős, az izgalmasság, a hős cselekedeteinek jellemzése, az eszmei tartalom, a felnőtt hős; a 12-13 éveseknél a felnőtt hős és a kortárs hős; a 14 éveseknél a felnőtt hős szellemi arculata. A 8-9 éveseknél az irodalmi művel kapcsolatát a "mese a valóságban, valóság a mesében" kettősség jellemzi; a 10-11 éveseknél a naiv realizmus; a 12-14 éveseknél a hős a domináns jellemző.

Belenkaja nem tartja megfelelőnek a gyermekek befogadási készséget, és ezért az olvasás motivumainak "szűk keresztmetszetét" indokolja. A tisztán szórakoztató és a "hasznosítható" művek olvasására ösztökélő motívumok vannak tulsúlyban. A 14 évesek igény-szerkezete lényegében nem tér el a 10 évesekétől. A gyerekek alig hallanak a modern gyermekirodalomról.

A KÜLÖNBÖZŐ KOROSZTÁLYOK OLVASÁSÁNAK SAJÁTOSSÁGAI: AZ ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK OLVASÁSA V. A. Voronec

A leggyakoribb ismeretterjesztő olvasmány az irodalmi köntösben megjelenő ismeretterjesztő könyv, ezek közül is elsősorban a Leninről, a forradalomról és az ifjúsági mozgalomról szóló művek a legolvasottabbak. Ezek részaránya az életkor növekedésével fokozatosan, 14 éves korra ötszörösére nő. A népszerű tudományos irodalom olvasása elsősorban az iskolai feladatokhoz, másodsorban az iskolában felébresztett érdeklődés elmélyítéséhez, harmadsorban egy-egy állandó érdeklődési körhöz kapcsolódnak. Az iskola hatása ennél az olvasmányfajtánál is a lányok körében erősebb.

A CSALÁD SZEREPE A GYERMEKEK OLVASÓVÁ NEVELÉSÉBEN M. G. Hanin

Míg az összes olvasmány 15%-áról értesülnek az iskolás gyerekek a családban, a detektívregények esetében ez az arány 24, a meséknél pedig 23%. A 8-13 éves gyerekeknél a szülők, 14 éves kortól a testvérek olvasmányajánló szerepe jelentékenyebb. Az anya olvasást irányító szerepe az évek multával csökken, az apáé viszont nő. A 8-9 éves gyerekek nagy többsége számára a szülők vásárolnak könyveket, a 14 évesek viszont nagy többsége maga vásárolja könyveit. A szülők 38%-a nyilatkozott úgy, hogy bizonyos könyvek elolvasását megtiltja gyermekének.

Az olvasmányokról való beszélgetés is csökken az életkor növekedésével: a 8-9 éves gyerekeknek 71, a 14 éves gyerekeknek csak 42%-ával beszélgetnek a szülők olvasmányokról. A szülők 22%-a érzi úgy, hogy semmi sem akadályozza abban, hogy gyermeke olvasóvá nevelésével foglalkozzon, 43%-uk a kevés szabadidejére panaszkodik, 13% alacsony képzettségében jelöli meg az akadályozó tényezőt.

A KORTÁRSÁK HATÁSA AZ ISKOLÁSGYEREKEK OLVASOI FEJLŐDÉSÉRE

I. I. Levi

A kalandos mesekönyvek 37%-áról, a háborus könyvek 28%-áról, a kalandregények 34%-áról, a detektívregények 41%-áról és a felnőttekről szóló könyvek 42%-áról azonos koru társaiktól szereztek tudományt a gyerekek. (Összehasonlítással: a könyvtár 39, 31, 35, 25 és 33 %-ban volt az értesülés forrása.) A detektívregények és a felnőttekről szóló könyvek esetében az azonos koru társaik gyakoribb értesülési forrásnak bizonyultak mint a könyvtár. 12-13 éves kortól az informális kortárs csoportok szerepe döntővé válik az olvasmányokkal kapcsolatos információk megszerzésében, de az olvasmányok megítélésében is.

A TANÁR MINT A TANULÓK OLVASÁSÁNAK IRÁNYÍTÓJA

E. I. Ivanova

A tanárok irányító szerepe a 8-9 éveseknél a legnagyobb, ezután fokozatosan csökken. Míg a 8-9 éveseknek 49%-a veszi figyelembe a tanárok olvasással kapcsolatos tanácsait, a 14 éveseknek már csak 15%-a. Ennek részben az az oka, hogy a tanárok eléggé rosszul ismerik a gyermekirodalmat. Mindössze 43%-uk volt képes néhány ujonnan megjelent gyermekeknek készült könyvet megnevezni. Míg a különböző tantárgyakhoz kapcsolódó módszertani folyóiratokat eléggé rendszeresen olvasgatják, a "Gyermekirodalom" című lapot alig veszik kézbe.

A KÖNYVTÁRAK SZEREPE AZ ISKOLÁSGYEREKEK ÉLETÉBEN

I. Je. Kalitina - E. I. Ivanova - N. A. Koskina

A lakásokban átlagosan 10-20 gyermekkönyv található. Versek legnagyobb részt a 8-9 éveseknél, kalandos könyvek elsősorban a 12-13 éveseknél, az orosz klasszikusok leginkább a 14 éveseknél. A történelmi regények és detektívregények ugyancsak a legidősebbeknél találhatók legnagyobb számban.

A vizsgálat két éve alatt megjelenő gyermekkönyveknek csak fele jutott el a kisvárosok boltjaiba. Andersen meséit például 500 példányban rendelték meg, de csak 100 érkezett. A könyvtárakba érkező gyermekkönyvek 76%-a csak egyetlen példányban kerül be az állományba. A fiataloknak készült népszerű tudományos könyvek esetében ez az arány 82%.

KAMARÁS István

Az új olasz címleírási szabványról

Carlo REVELLI

A szerző *Le nuove norma italiane di catalogazione per autori c. tanulmányát* (Bolletione d'informazioni 1973. 3-16. p.) KOMJÁTHY Miklósné tömörítette.

A katalogizálás szabályainak módosítását már régen szükségessé tették a szerzői katalógusok szerkesztésénél mutatkozó nehézségek. Ezek a kiadványok számának növekedéséből, a szerzői névformák megszaporodásából, az új típusú kiadványok és ugyanazon mű többféle változatban való előfordulásából származtak. A bibliográfiai adatközlés és a katalógusok előállításának új technikai lehetőségei is sürgették a szabályok újrafogalmazását, és a címleírások adatainak sorrendi szabályozását a hagyományos katalógusokban felhalmozódott cédlátványokban. Ezeknek az új szabályoknak gyakorlatilag a jelen adottságokra kell épülniük úgy, hogy a régi struktúrával ellentétes szempontok minél inkább felszínre kerüljenek.

Az általános alapelveket, amelyek alapján a jövő nemzeti katalogizálási szabványait ki fogják dolgozni, az 1961-es Párizsi Katalogizálási Konferencián fogadták el. Ettől az időponttól napjainkig mintegy 20 ország már kibocsátott, vagy a közeljövőben fog kibocsátani új nemzeti szabályzatot. Itáliában az Associazione Italiana Biblioteche 1962-ben tartott 14. kongresszusának határozata intézkedett egy új szabályzat kiadásáról a Párizsi Konferencia ajánlásainak felhasználásával, tekintettel az olasz katalogizálás hagyományaira. Az előzetesen kiadott dokumentumok közül a legjelentősebb Diego Maltese kötete (*Principi di catalogazione e regole italiane*, Firenze 1965.), amelyben a szerző aprólékosan elemzi az olasz katalogizálási szabványnak azokat a pontjait, amelyek ellentmondanak a párizsi határozatoknak.

A régi olasz szabályzat és az első dokumentumok között mutatkozó jelentősebb eltérések 1970 októberében kerültek nyilvánosságra az AIB katalogizálási munkaközösségének körözésében.

1968-ban a Közoktatásügyi Minisztérium megbízása alapján kezdte meg működését a bizottság, amely a párizsi határozatok alapján az új olasz kiadást szerkesztette. A bizottság elnöke Francesco Barberi, az egyetlen a bizottság tagjai közül, aki a ma is érvényben lévő 1956-ban kiadott szabvány szerkesztésében részt vett, a referens Diego Maltese volt. A bizottság, amely hét állandó tagból és két külső szakértőből állt, 1968 májusától 1973 júniusáig 21 alkalommal ült össze. Az üléseken minden egyes dokumentum többször is megvitatásra került.

Az első éveket az általános alapelvek tisztázásának szentelték, ill. azoknak a szabályoknak a megfogalmazására, amelyek nem foglalkoztak a címfej problémáival. Az utóbbi időben a figyelem kizárólag a címfej megválasztásának kérdéseire irányult. Eddig hét dokumentumot adtak közre, amelyek közül az első kettő az alapelveket tárgyalja. A harmadik dokumentum a kollégák véleményét foglalja össze és a bizottság választát az észrevételekre.

Bár az egyes különleges esetekben hozott döntést még felül kell vizsgálni, a nézetkülönbségeket ki kell küszöbölni — az első két dokumentum az alapvető az egész szabvány belső egysége és a bizottság koncepciójának megértése tekintetében.

Az általános elvek tisztázása után és a különböző dokumentumok kidolgozásának megkezdése előtt a Bizottság saját munkáját párhuzamosan több területen szabályozta.

- Példák keresése a szabályzatba való beiktatásra, hogy ezek alapján a szabályok szövegét majd megfogalmazzák,
- A terminológia és a definíciók kidolgozása, a megfogalmazandó páragrafusok terminológiai egységének biztosítására.
(A glosszárium a szabályzat függelékeként fog megjelenni.)
- A szabályok megfogalmazása.

Elkészültek a címleírás és a betűrendbesorolás szabályai, közben kisebb kérdések (írásjelek, poligramok, szíglák) és különleges táblázatok (számnevek idegen nyelveken, transliteráció, rövidítések) kerültek kidolgozásra.

Elkészült a periodikák leírására vonatkozó szabályzat, amelyet a tanulmány a testületi szerzős művek címfejének megválaszolásánál tárgyal.

Az eddig elvégzett — és a befejezéshez közeledő — szabályzat-szerkesztés munkái között nem foglalkoztak a különleges kiadványtipusokra vonatkozó szabályzatok kidolgozásával.

Az első két dokumentum megkülönbözteti és külön fejezetekben tárgyalja a katalogizálás két döntő mozzanatát:

- a címfej adatainak megválasztását (amelyeket a katalóguscédulának tartalmaznia kell)
- az adatok feltüntetésének formai szabályait.

Az első dokumentum a bevezetőben az általános elvek megfogalmazásával foglalkozik és a párizsi határozatok ismert definíciója alapján határozza meg a betűrendes szerzői katalógus funkcióit. Részletesen foglalkozik továbbá a fő- és melléklapok viszonyával, kiemelve, hogy a melléklap azokban a kétséges esetekben szükséges (kötelező), amelyekben egy adatot, amelyet mint a főlap címfejt keresnénk, mellőzték egy másik adat javára. Minden egyéb melléklap és hivatkozás feleslegesen felduzzasztja a katalógust. A szabályok rendszerbefoglalása igen sok konfliktussal járt. (A főszerzőnek alárendelt szerző, szerző — cím, egyéni szerző — testületi szerző etc.). Ezeket a konfliktusokat kötelező melléklapokkal kell megoldani.

Ugyancsak az első dokumentum foglalkozik a címfej megválasztásával, egyéni és testületi szerző esetében. A tanulmány részletesen tárgyalja a többszerzős gyűjteményes művek (mint a szerzők saját művei) és a gyűjtemények (mint kompilációk) közötti eltéréseket.

A címfej megválasztásával foglalkozó fejezetek közül kiemelkedő jelentőségű a címfej megválasztása testületi szerző esetében. Az új olasz szabályzat elfogadta a testületi szerző elvét (amelyet sok más külföldi szabályzat a mai napig nem fogadott el). A testületi szerzőre vonatkozó meghatározások teljesen hiányzanak az 1921-ben és 1956-ban kiadott olasz szabályzatokból. A tanulmány részletesen tárgyalja a testületek adminisztratív, normatív és dokumentatív jellegű kiadványait. Külön foglalkozik a szerzőség kérdésével azoknál a kiadványoknál, amelyek nem tartoznak a fenti kategóriákba.

A szabályzatban külön fejezetek foglalkoznak a testületek speciális kiadványaival, a kongresszusi iratok és a kiállítási katalógusok leírásainak szabályaival.

A második dokumentum a címfej megválasztásának formai szabályozásával foglalkozik. A testületek címfejeinek formai szabályait már kidolgozták. Ezeket a szabályokat más szekciókkal együtt tárgyalták meg, külön-külön a testületek egyes típusai szerint. (Egyházi testületek, területi hatóságok stb.).

A Bizottság most az egyéni szerzős címfej formai szabályainak kidolgozásával foglalkozik. Ennek a fejezetnek egyes részei már előrehaladott stádiumban vannak, s a szabvány teljes szövegével együtt az év végére remélhető a befejezésük.

A cimleírás szövegrésze után következnek a kollációra vonatkozó részletes szabályok és a megjegyzések részére fenntartott fejezet szabályai. A tipográfiai adatok között a nyomdára és a nyomda helyére vonatkozó adatok ma már nem nélkülözhetetlenek. Modern kiadványoknál ezeknek az adatoknak nyomdászati szempontból nincs jelentőségük. Igen fontos azonban a megjegyzések részére fenntartott fejezet, mert a kiadvány külső jegyeiről, tartalmáról és a könyvtár birtokában lévő példányról egyaránt fontos információkat ad. Itt tárgyalja a szabályzat a többkötetes művek leírásának problémáit. Míg a cimleírás szövegrészeiben és a kollációban a közös kumulatív elemek vannak feltüntetve, az egyes kötetek adatait – ha szükséges –, megjegyzésben közlik.

A betűrendbesorolás szabályai a jelenleg érvényben lévő szabályoknál sokkal bővebbek. A szabályok két részre oszlanak: a címfej betűrendezésére, és a belső elrendezésre (a betűrendi csoportok szabályaira). A szabályok sok új javaslatot tartalmaznak, olyannyira, hogy általános alkalmazásuk teljes egészében csak az új katalógusban lesz majd kivitelezhető. Ilyen újítások pl. az i és j betűk szétválasztása (utalással olyan esetekben, amikor az összeosztás lehetséges). A másik új javaslat a diakritikus jelek kivétel nélküli elhanyagolása a betűrend szempontjából. Ebből következően a családnevek mint Müller és Wolfe úgy sorolandók mint Muller és Wolfe (és már nem Mueller és Woelfe). A katalogizálónak egyenlő mértékben kell gondoskodnia az összes névforma utalóval vagy kölcsönös hivatkozással való összekapcsolásáról. A besorolás szabályainál a mechanikus elvet kell szem előtt tartani. A betűrendi csoporton belül a cédulák egymásutánja logikus sorrendet kövessen. (Cím – testület – személynév az érvényben lévő szabályok szerint, személynév – testület – cím a nemzetközi gyakorlatból következő új szabályzat szerint.) Ugyanazon címfej belső elrendezésénél a gyakorlat azt mutatja, hogy nem alkalmazható azonos eljárás sem az összes katalógusban, sem egy katalóguson belül. Ebből következően bizonyos esetek szabályozásánál alternatív javaslatokra van szükség.

Az új szabályok kiadásáról nyilatkozni még korai lenne. A táblázatok végleges kidolgozása, a függelékek, a glosszárrium, az index készítése és a szabályzat nyomdai kivitelezése még bizonyos időt igényel.

A Deutscher Städtetag ajánlása a képgyűjtemény és a közművelődési könyvtár helyi együttműködéséről

Közleményünk a Bibliotheksdienst 1973. évi 1. számának hiranyagára támaszkodik. Az alábbi tömörítvényt POLGÁR Ernő készítette.

A német városok érdekképviselői szervének elnöksége, 1971. május 25-i, 172. ülésén szükségesnek tartotta a nyilvános könyvtárak és az oktatási intézmények közötti együttműködés kérdésének elemzését. Az együttműködésre vonatkozóan javaslatokat dolgoztak ki, amelyek a következők:

Iskoláknak, népfőiskoláknak, oktatási intézményeknek, nyilvános könyvtáraknak, muzeumoknak és más művelődési intézményeknek foglalkozniuk kell az audiovizuális eszközökkel. Az audiovizuális eszközök gazdaságos, ésszerű bevezetése a gyakorlatba csak az egyes intézmények koordinálása útján valósulhat meg. Ez a koordinálás a gyarapítás, a megőrzés, a kölcsönzés és a védelem munkaterületein lenne szükséges és megvalósítható.

Különösen fontos az iskolai könyvtárak tájékoztatási központokká alakítása, ellátása könyvekkel és audiovizuális eszközökkel. Gondoskodni kell a megfelelő technikai védelemről is. Természetesen ennek bevezetésénél pénzügyi akadályok léphetnek fel.

Az együttműködést mind a kép- és hanghordozó (soft-ware), mind a hozzájuk tartozó eszközök (hard-ware) viszonylatában ki kell terjeszteni.

El kell érni, hogy az audiovizuális eszközök az iskolákban taneszközökké váljanak és az egyre jobban fejlődő szakmai képzés és továbbképzés keretében az általános tájékoztatást szolgálják. Be kell szerezni: képeket, mikrofilmeket, földgömböket, hanglemezeket, térképeket, dia-sorozatokat, filmszalagokat, hangszalagokat, magnókazettákat, hangosfilmeket és képmagnóhoz szükséges eszközöket.

E kép- és hanghordozó eszközök használatához szükségesek: diavetítő, filmvetítő, lemezjátszó, magnetofon, hangosfilmvetítő, képmagnó és televízió.

Az együttműködést személyzeti területre is ki kell terjeszteni. Ez különösen érvényes a könyvtári személyzetre, akik a gyarapítást, a feltárást és a kölcsönzést végzik, valamint a technikai személyzetre, akik a hang-, képhordozó, audiovizuális berendezések, technikai segédeszközök kezelését vezetik, irányítják. Ezek közé tartoznak a technikai ismeretekkel rendelkező rádió- és televíziótechnikusok, optikusok, elektrotechnikusok, hang- és képtechnikusok, fényképészek és fotólaboránsok.

Az együttműködés különböző szervezési lépcsőkön valósulhatna meg. A cikk a következő javaslatokat, kooperációs forrásokat említi:

A könyvtárak, oktatási intézmények, népfőiskolák kössenek megállapodást egymással az audiovizuális eszközök (hard-/soft-ware) kiválasztása, beszerzése és állománybavétele területére.

Kölcsönösen cseréljék ki egymás katalógusait.

Intézetek, intézmények szoros kapcsolatokat építsenek ki egymás között, s tegyék lehetővé az audiovizuális eszközök cseréjét.

Közös személyzet kialakítása a technikai eszközök karbantartására, védelmére.

Az együttműködést az oktatási intézmények, nyilvános könyvtárak és népfőiskolai önképző központok térbeli koncentrációjának ujjaépítésére is ki kell terjeszteni.

A DEUTSCHER STÄDTETAG AJÁNLÁSA AZ ISKOLAI KÖNYVTÁRAK UJJÁSZERVEZÉSÉHEZ

A modern iskola egyik fontos feladata, hogy idejében tájékoztassa a tanulót a továbbtanulás, pályaválasztás lehetőségeiről. Ehhez a munkához nyújt nagy segítséget az iskolai könyvtár. A német városok érdekképviselői szerveinek 1961. június 2-i ülésén javaslatot dolgozott ki az iskolai és nyilvános könyvtárak együttműködéséhez. A nyilvános könyvtárak állománygyarapítási tanácsokkal segítenek az iskolai könyvtáraknak. Az iskolai könyvtárügy azóta már sokat fejlődött, figyelme a következő területre orientálódott.

Az iskola egységes munkaközponttá alakuljon, mind a tanárok, mind a tanulók számára.

Természetesen a központi helyet elfoglaló könyveken, folyóiratokon, újságokon kívül hozzáférhetőek legyenek az audiovizuális eszközök is. A cikk megjegyzi, hogy az iskolai könyvtár csak akkor tudja igazán betölteni tájékoztató feladatát, ha a könyveken s egyéb nyomdatermékeken kívül dia-sorozatok, filmek, magnószalagok és kazetták, hanglemezek, mikrofilmek, vetítők, lejátszókészülékek (magnó, lemezjátszó), rádió, televízió is rendelkezésükre áll a tanulóknak.

Ezek megvalósítása fokozatosan történne.

1. lépcső:

Minden tanulóra 3 könyv essen, a könyvtárnak azonban legalább

600 kötetet kell tartalmaznia.

Audiovizuális eszközök beszerzése.

5 folyóirat és újság rendelése.

2. lépcső első fele:

Minden tanulóra 5-8 könyv essen,

Audiovizuális eszközök beszerzése.

10-40 folyóirat és újság rendelése, valamint az idősebb tanulóknak továbbtanulási, pályaválasztási tájékoztatók beszerzése.

2. lépcső második fele:

Minden tanulóra 10 könyv essen.

Audiovizuális eszközök beszerzése.

30-80 folyóirat és újság rendelése, valamint pályaválasztási tájékoztatók beszerzése stb.

A pedagógusok dolgozzanak együtt az iskolai könyvtárossal, beszéljék meg a szerzeményezést, az állománygyarapítás problémáit. Fel kell tární a dokumentumokat. Betűrendes, szak- és betűrendes-tárgyi katalógust kell kiépíteni, valamint kötetkatalógust is célszerű készíteni.

Az iskolák speciális könyvtári feladatainak megoldására a nyilvános könyvtárakban központi "iskolakönyvtári munkacsoportot" kell létrehozni. Ezeknek a munkacsoportoknak a megállapodás után olyan feladatokat is el kell végezni, amelyek nem azonosak a nyilvános könyvtár feladataival. Ezek a következők:

- Gyarapítás, irodalomfigyelés,
- Központi beszerzés és feldolgozás,
- Folyamatos állománybavételezés,
- Állománymegőrzés,
- Revízió,
- Csere, kölcsönzés.

Az iskolai könyvtárak ujjszervezésében segítséget nyújtanak az állami könyv-intézmények és lehetőség nyílik állami támogatásra is.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1973. évi működése

A Művelődésügyi Minisztérium 1973 februárjában jóváhagyta a Tanács új ügyrendi szabályzatát és a javaslatot a Tanács és tagozatai ujjászervezésére és tagjaink kinevezésére. Március folyamán megtörtént a tanácsstagok felkérése. Az újjáalakult Tanács Elnöksége első ülését május 4-én tartotta. Megvitatta és módosításokkal jóváhagyta a Tanács kétéves munkaprogramjára készített javaslatot.

Junius 25-én, az ujjászervezett Tanács első ülésén Kondor Istvánné, a Könyvtárügyi Osztály vezetője ismertette "Az új könyvtárügyi alapjogszabály elveit". (V. ö. Könyvtáros, 1973. 9. sz.) Az új könyvtárügyi alapjogszabály tervezetét előzetesen különböző szakmai fórumok vitatták meg, közülük a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. A széles körű előkészítés ellenére a törvénnyel kapcsolatos vitában különböző nézetek ütköztek. A hozzászólók nagy része úgy foglalkozott az alapjogszabály kérdéseivel, hogy ennek kiadását szükségesnek és lehetségesnek tartotta, de egyes kérdések kimunkálását nem tekintette kielégítőnek. Volt azonban olyan vélemény is, amely megkérdőjelezte az alapjogszabály kiadásának időszerűségét. A könyvtári alapjogszabály kimunkálásával a Könyvtárügyi Osztály tovább foglalkozik, felhasználva a Tanácsban kifejtett és az osztály által megfontolandónak ítélt véleményeket.

E tanácsülés elfogadta a Tanács kétéves munkatervét.

Az OKDT Közművelődési és Iskolai Könyvtárügyi Tagozata új összetételében október 31-én tartotta első ülését, amelyen három napirendi pont szerepelt:

1. A tagozat 1973-74. évi munkaprogramja. Előterjesztette Arató Attila az OKDT alelnöke, a tagozat vezetője.
2. A központi szolgáltatások igénybevétele a megyei könyvtárban. Előadója: Tóth Gyula, a szombathelyi Tanárképző Főiskola docense.
3. A tanácsi közművelődési könyvtárak építésének távlati fejlesztési terve. Előadója: Sallai István, a KMK főosztályvezetője.

A tagozat a javasolt munkatervet elfogadta, a kiegészítő javaslatokat a következő munkatervi periódusra utalta.

A második napirendi pont keretében az előadó a megyei könyvtárak olvasószolgálati gyakorlatának nézőpontjából vizsgálta a központi szolgáltatások kérdését és ezzel kapcsolatban tárgyalta azokat a feladatokat, amelyek már a III. Könyvtárügyi Konferencia előkészítése során is vitára kerültek. Mivel a megyei könyvtárak a központi szolgáltatásoknak részben ellátói, részben felhasználói és közvetítői, nem volt haszon nélkül való e problémákat az ő szempontjukból is vizsgálat alá venni. Különösen sok szó esett a vita során a bibliográfiai el-

látás problémáiról és a megoldás lehetőségeiről, a könyvtárközi kölcsönzésről, a nemzeti bibliográfia felhasználásának lehetőségeiről, ill. korlátairól stb. Figyelemre méltó az a javaslat, amely a megyei könyvtárak saját központi szolgáltatásainak fejlesztését szorgalmazta. Az iskolai könyvtárügynek a tagozatban résztvevő képviselői igen aktívan vettek részt a tanácskozásban, jelezve minden témánál az iskolai könyvtárak létét és igényeit.

A tanácsi közművelődési könyvtárak építésének távlati fejlesztési tervét a tagozat alapos, jó munkának, elveiben, célkitűzéseiben helyesnek ítélte. Felhívta a figyelmet a tervben szereplő, időközben megváltozott adatok helyesbítésére. Többen javasolták a könyvtárépítési tervekhez analitikus normatívák és modellek kidolgozását. A tervezetben érvényesülő normatívákat többen túl szerénynek, bővitendőnek tartották.

A Tanács Természettudományi, Műszaki Tájékoztatási és Szakkönyvtárügyi tagozata november 26-án, szűkebb munkabizottság keretében megtárgyalta még "A könyvtárak és a könyvtárügy kapcsolatai a népgazdasági szakmai információs rendszerrel" című előterjesztést, amelyet Zircz Péter, a Könyvtárügyi Osztály h. vezetője és Sárdy Péter, a Könyvtárügyi Osztály munkatársa készített. Az előterjesztés a hazai népgazdasági információs rendszer és a könyvtárügy kapcsolatának számos problémáját tárta fel, és javaslatot tett a kapcsolatok rendszerének kifejlesztésére, továbbá szövegszerű ajánlásokat arra nézve, hogy ez a kérdés hogyan kerüljön bele az új könyvtári tvr-be. A munkabizottság e vázolt helyzetképpel és a kialakítandó koncepcióval általában egyetértett, a szöveggel kapcsolatban pedig módosító javaslatokat tett.

A Társadalomtudományi Szakkönyvtárügyi és Tájékoztatási Tagozat idei egyetlen programjának tárgyalása, amelynek címe "Az együttműködés eredményei a társadalomtudományi szakirodalmi ellátásban", a kormány Tudománypolitikai Bizottságával folytatott tárgyalások miatt, a Könyvtárügyi Osztály javaslatára, halasztódott 1974-re.

A Tanács az elmúlt évben nem hirdetett pályázatot. Az OKDT pályázatok fenntartása azonban szükségesnek látszik. A Kutatáspolitikai szakbizottság már tett javaslatot két szélesebb körű témára. A pályázat anyagi feltételei az OKDT költségkeretén biztosítva vannak.

Sajtó alatt van a Tanács két új kiadványa: a Könyvtártudományi Tanulmányok 1971-1973 c. kötete és a "Könyvtáros" folyóirat repertórium. A következő kötet a Kutatáspolitikai szakbizottság által készített tanulmányoknak fog helyet adni.

A tanulmánykötetek évenként jelennek meg. A további kötetek szempontjából szívesen foglalkozunk országos érdekű, 3-4 ivnél nem terjedelmesebb tanulmányokkal közlés céljából. A készülő tanulmányok tárgyát és terjedelmét célszerű előre jelezni a Tanács titkárának. A tanulmányok átadásának határideje minden évben március 1. és szeptember 15.

A szakbizottságok munkája

A szakbizottságok közül a következők dolgoztak eredményesen az elmúlt évben:

Az 1972-ben újjászervezett Kutatáspolitikai Szakbizottság folyamatosan dolgozott 1973-ban is a feladatúlv kitűzött kutatáspolitikai koncepció kidolgozásán. Ehhez négy tanulmány: dr. Havasi Zoltán, dr. Csüry István

Papp István és B. Nagy Ernő tanulmánya készült el, ezeket a szakbizottság megvitatta és elfogadta. A munkálatok továbbfolynak, újabb tanulmányok készülnek, a munka végső eredménye várhatóan az év első felében készül el. Összegezte a Szakbizottság a KMK 1972-ben meghirdetett pályázatának eredményét és megvitatta az 1974. évre javasolt pályázati témákat.

Az MTA Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs munkabizottsága részéről dr. Mezey László, a történettudományok doktora tájékoztatta a szakbizottságot a Régi Magyar Nyomtatványok következő köteteinek munkálatairól.

Az Országos Osztályozó Bizottság, amely 1967 óta folyamatosan működik, és közvetlen kapcsolatban van a FID Osztályozási Bizottságával, tevékenyen részt vett a rendszer továbbfejlesztésében és ennek hazai megismertetésében. Idei, november 21-i ülésén megvitatta egy osztályozási tanfolyam tervét és tematikáját. A tanfolyamot a KMK rendezi.

Állásfoglalás szükséges a Képzési és a Továbbképzési, valamint a Könyvtárigazgatási szakbizottságok további működését illetően. (E bizottságok az elmúlt évben nem tartottak ülést.) Javaslat merült fel a Könyvtárépítési és berendezési szakbizottság újjászervezésére is.

Nemzetközi szervezetek magyar nemzeti bizottságai

Az AIBM (Association Internationale des Bibliothèques Musicales) Magyar Nemzeti Bizottsága ez év július 4-én tartotta alakuló ülését. E bizottság egyik főfeladata a nemzetközi zenei bibliográfiai vállalkozásokban (RISM, RILM) való hazai részvétel elősegítése. Megvitatta a bizottság szervezeti szabályzatát, munkaprogramját és az ezzel kapcsolatos munkamegosztást, továbbá a londoni konferencián való részvétel ügyeit. A konferencián résztvevő magyar küldöttség tagjai aktívan vettek részt az ülések munkájában, bizalmat keltettek a magyar nemzeti bizottság munkája iránt, és ez is hozzájárult ahhoz, hogy az AIBM a következő évek valamelyikében Magyarországon szeretné rendezni évi konferenciáját. Ez ügyben a bizottság már tájékoztató lépéseket tett.

A FID Magyar Nemzeti Bizottsága gondozásában elkészült és sajtó alatt van a FID 1972. évi budapesti kongresszusának angol nyelvű "Proceedings" c. kiadványa. A Bizottság elnöke résztvett a FID Tanácsának 1973. évi három ülésén. 1973-ban a FID/DC (Fejlődő Országok), FID/CCC (Központi Osztályozó Bizottság), FID/C3 (Társadalomtudományi osztályozás), FID/ET (Oktatás és képzés), FID/II (Ipári Tájékoztatás) Bizottságaiban vettek részt magyar szakértők. A magyar vezetés alatt álló FID/DC Bizottság 2 kiadványt jelentetett meg. A Bizottság saját megítélése szerint szükség van helyzetének és személyi összetételének felülvizsgálatára.

Az OKDT Elnöksége 1974. január 23-i ülésén megvitatta és tudomásul vette a Tanácsnak és szervezeteinek 1973. évi munkájáról szóló titkári jelentést és az alábbiakban foglalt állást:

1. A "könyvtárigazgatás" fogalma alá sorolt témák többsége olyan jellegű, hogy nem szakbizottsági, inkább tanácsi megvitatást igényel. Egyes kérdések kidolgozására esetenként kell munkabizottságokat szervezni. Az Elnökség köszönetét fejezte ki a szakbizottság elnökének, titkárnak és tagjainak a sok éves, értékes munkájukért, amellyel a könyvtárügy számos alapvetően fontos problémájának megoldásához nyújtottak segítséget, egyben úgy foglalt állást, hogy a Könyvtárigazgatási szakbizottságot, mint a Tanács állandó szakbizottságát megszünteti.

2. A Könyvtárépítési és Berendezési Szakbizottság újjászervezését az Elnökség egyelőre nem tartja szükségesnek, úgy látja, hogy célszerűbb ha a könyvtárépítési tervek elbírálásával kapcsolatos teendőket továbbra is a KMK végzi hivatali munkaként.

3. Az Elnökség legközelebbi ülésein sorra veszi a szakbizottságok ügyeit. Elsőnek kívánja tárgyalni, mint legsürgősebbnek látszót, a FID Magyar Nemzeti Bizottságának ügyét.

4. A Kutatáspolitikai Szakbizottságtól február 15-ig kéri az 1975-re meghirdetendő pályázat témáira vonatkozó javaslatokat.

5. Az Elnökség elhatározta, hogy negyedévenként tartja üléseit.

N. RÁCZ Aranka

Könyvtártechnikai újdonságok

Automata mikrofilmlap tároló és visszakereső rendszert hozott forgalomba "MICRO-FINDER System 148" néven az NB Jacket S. A. - Brüssel, Belgium cég. A rendszer alapja piros és kék csikkal színezett 105x148 mm méretű mikrofilmtároló tasak, amely öt pozíciós kódjelet hordoz. Az öt kódszám közül az első három a tárolótasak alsó szegélyén bevágással kerül kódolásra, a két utolsó lovasokkal a felső peremre. Az így kódolt tárolótasakok 100 lapot befogadó kazettákba kerülnek, amelyek mérete 162 d 108x52 mm. Az építőszekrény elve alapján felépíthető kazetták két, egy 0 - 49 és egy 50 - 99 számokat tartalmazó részre oszlanak. A kazetták talpának kiképzése kizárja, hogy egy lap rossz helyre kerüljön, mert a hibás beosztású lapok kiemelkednek, amit a felső színes csik külön is kiemel. A mikrofilmlapok használatakor a kazettákat a "Selector"-ba kell helyezni. A keresett számokat a kezelő személynek be kell állítani a keresőegységen, amire a szelektor a megfelelő lapokat kiemeli. Ugyancsak kiemeli a szelektor a rosszul beosztott, tehát ezért kiemelkedő tárolótasakokat. A készüléket mágneskapcsolóval látták el, ami a kazetták behelyezésekor bekapcsol, kivételekor automatikusan kikapcsol. Az öt-kódos kazettarendszerben 99 000 egység tárolható 990 kazettában.

A MICRO-FINDER System 64 a System 148 egyszerűbb változata. E kitételben a tárolótasakok nincsenek alul hornyolva, így a kazettákba helytelen sorrendben is bekerülhetnek a lapok és ezek eltávolítása sem lehetséges automatikusan a válogató-kereső egységgel. Mindkét rendszerben tárolt mikrofilmlapok egyszerű mikrofilmlap-olvasóval vagy olvasó-nagyító készülékkel tanulmányozhatók.

Különleges könyvtári és dokumentációs célokat szolgál a REGISCOPE Corporation of America - New York, N. Y. USA cég REGISCOPE Model M elektronikus mikrofilmfelvedő és kidolgozó készüléke. Segítségével legfeljebb 305x305 mm (12" x 12") méretű dokumentumok: kölcsönözhető könyvek és kölcsönző-kártyák felvételezhetőek a 16 mm széles mikrofilmre, amelyet automatikusan ki is dolgoz. A különleges Kodak filmek kazettában helyezhetőek a készülékbe. A nagy mélységélességű objektív egy vastag könyv és a mellé

helyezett kölcsönzőkarton lefényképezését is lehetővé teszi. A fényképezés folyamata lábkapcsolóval könnyíthető meg. Egy 30 méter hosszú tekercsre kb. 2000 felvétel készíthető. A REGISCOPE mikrofilmfelvevő és mikrofilmfelvevő-kidolgozó készülékek egyéb típusai (pl. Model RR, B, U vagy a Model D, E és S) különféle nyilvántartási és lajstromozási célból történő fényképezést szolgálnak.

Mikrofilm lapok tanulmányozására és visszanyagítására készül az OCE 3660 olvasó- és az OCE 3650 olvasó-nagyító berendezés. Az OCE-Elliott Inc. - Chicago, Ill. USA cég által gyártott mindkét típus azonos felépítésű: 105x148 mm (4"x6") nagyságu mikrofilm lapokat lehet velük tanulmányozni, a kép 180 fokkal elfordítható, cserélhető objektívjeik 20, 24, 36, 42 és 48-szoros nagyítást tesznek lehetővé, a képernyő nagysága 30x30 cm (12"x12"), a fényforrás nagy fényerejű halogénizzó. Az olvasó-nagyító készülékkel A/4 méretű nagyítások készíthetők. Egy tekercs elektrosztatikus (cinkoxidos) papírra kb. 500 nagyítás fér el. A készülék teljesítménye 16 nagyítás percenként.

Az Overseas APECO Limited - Geneva, Switzerland legújabb gyors-másoló készüléke a XENOTRON 190-X. A 60 másolatpercenkénti teljesítményű berendezés egyes lapokat és könyveket másol legfeljebb 21, 6x35, 6 cm nagyságu másolófelületről, amit 21, 6x27, 9 cm-re kicsinyít le. A másolatok egyszerű irodai minőségű tekercspapírra készülnek. A példányszám kiválasztása 1-499 másolatig vezérelhető. A készülékhez automata adagoló (25 különféle dokumentumhoz) és 20 fiókos lerakó is kapható. A készülék 82, 5 cm széles, 71 cm mély, 120 cm magas, sulya 200 kg.

A CANON Amsterdam N. V. - Schiphol Oost - Holland cég CANON NP-70 típusu elektrosztatikus másoló készüléke a Canon nedves-száraz eljárással működik. Az A/3, A/4 valamint B/4 és B/5 méretű egyes lapokról, könyvekről és háromdimenziós tárgyakról 1:1 arányban egyszerű irodai papírra készíti a másolatokat. A készülék teljesítménye 15 darab A/4 és B/5 méretű, vagy 7 darab A/3 és B/4 nagyságu másolat. A másolatok példányszáma 1-15 között állítható. A 95 kg sulyu készülék 34 cm magas, 83, 5 cm széles és 64 cm mély.

Sokoldalú hordozható mikrofelvevő készüléket hozott forgalomba a Hirakawa Co., Limited - Tokyo, Japán cég. A HIRAKAWA 35 típusu készülékkel 35 mm-es tekercsfilmre 5-10-szeres kicsinyítéssel lehet fényképezni a dokumentumokat az adott tárgyasztalról (30x40 cm). Az objektív kihasználásával kifordított felvevőfejjel 35-szörös kicsinyítéssel is készíthetők felvételek kb. 110x180 cm nagyságu dokumentumokról. Az élesség beállítását különleges tükröreflexes kereső könnyíti meg. Filmtartó jába 30 méter hosszú, fekete fehér vagy színes mikrofilmek helyezhetők perforált vagy perforálatlan kivitelben. A felvételek teljes és félképméretben készülhetnek perforált és perforálatlan filmre, perforálatlanra még külön duplex felvételezési módszerrel is. A készülék használhatóságát bővíti az ötféle megvilágítási idő, örökvillanó csatlakozási lehetőség és egy távkapcsoló. A készülék helyigénye 35x50 cm, két perc alatt felállítható. Egyszerű szállítását a koffer kivitel és csekély sulya (13 kg) biztosítja.

Különböző típusu mikrofilm és mikrofilm lap olvasó és olvasó-nagyító készüléket ajánl a MISI = Micro Information System, Inc. - Atlanta, Ga. USA cég. A mikrofilm lapokhoz készült MISI Model 201 mikrofilm lap olvasó-nagyító készülék 18-szoros nagyításban vetíti ki a mikrofilm képet. A MISI Model 202 COM mikrofilm lapok használatára szolgál, a nagyítás mértéke 48-szoros. Mindkét készüléktípus 30x30 cm (12"x12") nagyságu színezett vetítőernyővel

rendelkezik. Filmlaptartójuk mindenfajta mikrofilmlapot befogad 127x203 mm méretig. A különböző beosztású mikrofilmlapok használatát cserélhető mátrix-hálóik segítik. Tekercspapír adagolója 500 elektrosztatikus (cinkoxidos) nagyítás készítését teszi lehetővé. Egy-egy nagyítás 10 másodperc alatt készül el. A készülék használhatóságát növeli, hogy a mikrofilmlap olvasók mellett a tekercsfilmes és kazettás olvasókészülékekhez cserélhető objektívek is kaphatók 24, 32, 36 és 42-szeres nagyításhoz. Ezáltal a különféle mikrofilmlapok (normál = 18-32-szeres, és szuper = 42-48-szoros) és mikrofilmtekercsek, valamint COM filmek egyaránt használhatók.

RONEO SAXON PPCI-1 elnevezéssel egyszerű irodai papírra másoló elektrosztatikus készüléket hozott forgalomba a Roneo Vickers Office Equipment Group – Croydon, England cég. Az egyes lapokat és bekötött könyveket egyaránt másoló berendezés cserélhető papiradagoló kazettával működik. A kazettákba 14x21, 6 cm és 28x33 cm közötti méretű papírok helyezhetők, ami sokféle dokumentum takarékos másolását teszi lehetővé. A készülék teljesítménye különböző eredetiről kb. 30 másolat percenként. Példányszám beállítójával 1-25 másolat készíthető automatikusan, vagy folyamatos másolásra is használható.

A Hasler GmbH – Bad Homburg, Deutsche Bundesrepublik LKB 935 néven új fotoelektromos gépi lyukkártya feliratozó készüléket hozott forgalomba. A kiírást 5x7 tús nyomómatrix végzi a lyukasított kártyák felső peremére. A kiírás sebessége kb. 900 kártya percenként. A feliratozó IBM és BULL kódokat egyaránt kiírhat. A gazdaságos, egyszerű és jóminőségű feliratot készítő berendezés jól hasznosítható mikrofilmes gépi lyukkártyák, dokumentációs lyukkártyák feliratozásához.

PÉTERVÁRI László Béla

SZEMLE

Könyv és Könyvtár. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. 9. kötet. Debrecen, 1973. 284. p.

Az évkönyvsorozat eddigi köteteit tulajdonképpen mindig sokféle orgánumnak, így a Könyvtári Figyelőnek, a Magyar Könyvszemlének és – váltokozva – még további két-három szakterület folyóiratának kellett (vagy kellett volna) ismertetnie ahhoz, hogy a bennük közzétett valamennyi dolgozat értő és érdemi tudomásulvételhez – méltatáshoz vagy bírálathoz – jusson. A mostani, hagyományosan elegáns formában és hagyományosan gondos szerkesztésben megjelent 9. kötet tartalma ezzel szemben csak filozófiai és művelődés (irodalom) történeti profilu folyóiratok, mondjuk a Magyar Filozófiai Szemle és a Magyar Könyvszemle után "kiált" a maga számára elbírálást parancsolóan.

Ezzel engem, mint – legfeljebb – a nekem megbízást adó Könyvtári Figyelő szerinti szakembert és szakírókat olyan "szakmai sérelem" ért, amelynek következtében e kötet ismertetésekor jórészt le kell mondanom az "ítészi" örömről, illetve csak a figyelemfelkeltésre korlátozódnom. Kívánom mégis, hogy az idézett folyóirat-társak részesítsék nagy figyelemben a kötetet, s ezáltal a mi lapunk olvasói is avatott szakkritikákban tájékozódhassanak szépen szedett oldalain "konzervált" teljesítmények – remélem: jelentős – értéke felől.

Az évkönyv-kötet első tanulmányát – A "Huszdik Század" szociológiai pozitivizmusa (Fejezet a folyóirat történetéből) címen – Csüry István írta. Bár a szerző – ahogy szerényen mondja – csak támpontokat keres az őt érdeklő "elméleti lényegű kérdések megközelítéséhez", ám a megközelítésre kitűzött kérdések sokasága ("A marxista szociológia lehetősége és mibenléte, tudománytörténeti és tudományrendszertani helye foglalkoztat, viszonya a marxi elmélet alapjaihoz és klasszikus tudománykomplexumához, a polgári szociológiához és annak osztálydetermináltságához, valamint a szocializmus építésének gyakorlatához") már önmagában is lenyűgöz, és korántsem szokványos és könnyű utazást ígér témakörében, azaz a számkra annyira tanulságos, annyiszor vitatott "magyar századforduló" végső szakaszának polgári eszmeáramlataiban.

A meredek szellemi kaptatók leküzdésével tüzdelt utazás minden esetleges illuziót szertefoszlató, kemény és határozott ítélettel végződik, ti. azzal, hogy "a Huszdik Század marxizáló pozitivistáinak ideális mártír póza éppen ott lepleződik le mint póz, elméleti, politikai ellenzékisége mint polgári osztályhűség, ahol a forradalmi osztály, a munkásság forradalmasan lép fel s hozzálát filozófiájának valóraváltásához." Mindemellett a Társadalomtudományi Társaság és a Huszdik Század létezésének, katalizáló szerepének fontosságát

Csüry is elismeri. S mi több: bámulatos – professzori – mennyiségű adat- és ismeretanyagot szuverén módon mozgatva, logikusan rendszerezve és dialektikusan elemezve-értékelve, az évek egymásutánjában rendkívül pontosan ki is mutatja. Talán nem tévedek, ha megkockázatom: ez a tanulmány a későbbiekben a témakör kutatói között sokszor idézett-vitatott alapfeldolgozásnak, meghaladni csábító teljesítménynek számít majd.

A Magyar Könyvszemle-profilu, egyszersmind "régiónörténeti" és "a reformációval kapcsolatos művelődéstörténeti" dolgozatok sorát az évkönyvben Esze Tamás Sztárai Gyulán c. tanulmánya nyitja meg. Ennek célja, hogy – a szerző szavaival élve – megtisztítsa "a magyar reformáció nagy fundátorát és remek bajvivóját" az "álhagyományoktól és vélekedésektől". A célbajutás sajátos, rokonszenves és általam korszerűnek is érzett módszerét hadd mutassam be ismét a szerző megfogalmazásában, minthogy nála találobban nem tudnék jellemezni: "Módszerét tekintve a dolgozat – a forrásanyag mivoltához képest – részben kismives munka, részben a logika és az intuíció vakmérőnek tűnő vállalkozása annak érdekében, hogy értékesítsen kallódó adatokat, tévelygő adatokat helyükre igazítson, értékes dokumentumokat kiszabadítson az opinio praeconcepta rabságából." A tanulmány függelékeként Gyöngyössy Benjámin Sztárai-témájú, eddig publikálatlan vitairatával, valamint ez ügyben a Tudományos Gyűjteményhez írt leveleivel ismerkedhetünk meg.

Gombáné Lábos Olga Kecskeméti Alexis János világ- és történelemszemlélete, politikai felfogása címen közzétett dolgozata egy nagyobb tanulmány része. "Hősének", a XVII. század eleji protestáns bibliamagyarázónak munkásságában számos haladó gondolkodásra és haladó politikai felfogásra valló elemet mutat ki. Ezzel azon kutatókhoz társul, akik hasonló munkákkal tudják bizonyítani, hogy szellemi örökségünkben még mennyi "intenzívebb műveléssel" felhozni érdemes érték rejlik.

A svájci felvilágosodás és debreceni kapcsolatai címen jelenteti meg tanulmányát Lengyel Imre. Mindenekelőtt részletezve ismerteti és értékeli a svájci – protestáns – felvilágosodást, annak jelentősebb központjait és képviselőit, majd Maróthi György, Szilágyi Sámuel, Hatvani István és "a többi debreceni diák" svájci tartózkodásának és kapcsolatainak nyomait, illetve azokat a hatásokat deríti fel és mutatja ki, amelyek Debrecenre e kapcsolatok folyamánként – gyümölcsözően, előrelendítően és az Európához való kapcsolódás folyamatosságát biztosítván – érték.

Végül A. Molnár Ferenc közli Reguly Antal Kalevala-fordítás töredékét egy Pápay másolta, az MTA Könyvtára tulajdonában lévő kéziratból. A közzétevő ennek kapcsán alkalmat talál a Régi Kalevalára alapuló töredék keletkezésével-sorsával foglalkozó kutatásainak megismertetésére.

FUTALA Tibor

NÉMETH Zsófia: A Természettudományi Kar hallgatói az Egyetemi Könyvtárban. (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Bibliothecaria. Tom. VII. Fasc. 4.) Szeged, 1973. 41. p. 13 t., 1. mell.

A szegedi József Attila Tudományegyetem könyvtári Actáinak eddig megjelent füzetei határozott szerkesztői elképzeléseket tükröznek. A tudománypolitikai irányelvekkel szoros összefüggésben lévő könyvtárpolitikai feladatok felismerése vezette a kiadvány szerkesztőjét, HAVASI Zoltánt abban a törekvésben, hogy — nem hanyagolva el a történeti visszapillantást s a könyvtár bibliográfiai feladatait sem — elsősorban a könyvtár olvasószolgálati problémáit elemezve siessen az egyetemi oktatás segítségére, ennek szolgálatában javítsa és korszerűsítse magát a könyvtári munkát. Ezzel a helyes felismeréssel magyarázható, hogy az Acta számos füzete foglalkozik az olvasó- és olvasáselemzés időszerű kérdéseivel, a szakirodalmi oktatás soronlévő feladataival, a hallgatók kulturális igényeinek egyre magasabb szintű kielégítésének lehetőségével.

A feladatok elemzésének alfája és omegája: megismerni a jelenlegi problémákat, hogy azokból helyes következtetéseket levonva megtalálhassák az optimális megoldási formákat. Ebben a törekvésben jut kiemelkedő szerep minden statisztikai felmérésnek és az ezen alapuló olvasóelemzésnek.

A könyvtári statisztikák készítését — valljuk be — a munkatársak sok könyvtárunkban nyűgnek érzik, s valóban azzá válik, ha formálisan végzik, ha csupán meghatározott (a szükségesnél gyakorta lényegesen több) adat gépies feljegyzésében mérül ki s a statisztikai felmérést (vagy kimutatást) végző munkatárs nem látja azt a célt, amelynek érdekében a napi (vagy esetenkénti, reprezentatív) "strigulázást" teljesítenie kell. A rosszmájú megfogalmazás, amely szerint "a statisztika légbőlkapott adatok hajszálpontos feldolgozása", az értelmes célkitűzés hiányában valóban kisértetiesen beigazolódik. Magyarul: minden olyan statisztikai kimutatás értelmetlen, amely "önmagáért" van, amelyet nem értékelnek, amely haszontalanul süllyed az évi jelentések elolvasatlanul halmozódó adattengerébe.

NÉMETH Zsófia számos táblázatban feldolgozott, több szempont szerint is értékelt, sok hasznos és használható következtetést eredményező, továbbgondolásra készítő (és továbbgondolásra érdemes) elemző statisztikai összeállítás, amely az Acta Bibliothecaria legutóbbi füzeteként jelent meg, az eredményes és értelmes statisztikai elemzések közé tartozik. Abból kiindulva, hogy a művelődésügyi miniszter 1966. évi utasítása nyomán egyre több egyetemünkön és főiskolánkon vezetik be a szervezett szakirodalmi ismeretek oktatását, s hogy a sokszor (és más szemponból) idézett "tananyagrobbanás" a természettudományos tárgyak oktatásánál különösképpen súlyosan jelentkezik, megkísérelte a hallgatók könyvtárhasználati szokásainak alapos elemzésével felmérni a korszerű könyvtári szolgáltatások előtt álló feladatokat. S ha nem tudott is dolgozatával megnyugtató változtatásokat elérni, fontos jelzéseket fogalmazott meg, amelyekre — s nemcsak a szegedi József Attila Tudományegyetemen! — fel kell figyelni.

Annál is értékesebb NÉMETH Zsófia elemző írása, mert nem a hallgatók "vallomásaira" (tehát nem a szubjektív elemeket gyakorta túlhangsúlyo-

zó, a valós helyzetet megszépítő, azaz hamis eredményeket hozó kérdőívek adataira) támaszkodott, hanem részben a könyvtár forgalmi statisztikáira, részben pedig a hallgatói kölcsönzési és olvasótermi forgalom könyvtári bizonylatinak tanúságára; s tette ezt úgy, hogy nem reprezentatív felmérésre, hanem a könyvtár negyedéves forgalmi anyagának jellemzőire hivatkozva állította össze statisztikai táblázatait, vonta le következtetéseit. Így valóban tükörképet adott a szegedi természettudományos hallgatók könyvtárhasználati gyakorlatáról, s ha ez a kép sok esetben elszomorító is, alapvetően elgondolkoztató, mert nagy általánosságban országos problémakörként is kezelhető. A helyzet nem megnyugtató, de javítására – ha egy-egy könyvtár (így a szegedi Egyetemi Könyvtár is) sokat tehet érdekében – országos rendezésre lenne szükség.

Vonatkozik ez elsősorban arra a tényre, hogy a hallgatók zöme még mindig nem ismeri fel a könyvtár óriási szerepét saját tanulmányi lehetőségeinek és eredményeinek növelése szempontjából, nem él azzal a hatalmas anyagi-szellemi bázissal, amit a tudatos gyarapítási koncepció révén egy-egy nagykönyvtár az ő számára jelenthet, nem tudott kinőni a "középiskolás életforma" tanulási beidegződéseiből, nem tudja igazában használni a könyvtárat. Csak a szervezett szakirodalmi oktatás minél szélesebb körű és hatékony kiépítésétől várható, hogy ezen a téren minőségi változás következzen be.

Ami a "másik oldal", a könyvtár, szerepét illeti, NÉMETH Zsófia helyesen emeli ki – hivatkozva külföldi megállapításra –, hogy rendkívül fontos szempont a könyvtári környezet megfelelő kialakítása az, hogy a hallgatók, az olvasók "kényelmes és barátságos könyvtári környezetben" olvashassanak. A gyarapítási, beszerzési keretek ui. a legtöbb esetben determináltak, ezeken a könyvtárak nem, vagy alig képesek változtatni. (Gondoljunk csak a külföldi kiadványok növekvő ára és a beszerzésükre fordítható devizakeret állandósága közötti ellentmondásra). A kétségbeesetten szűkös raktári helyzeten, az olvasótermi férőhelyek számának elégtelenségén sem lehet tollvonással segíteni, bármennyire sürgetik is ezt a "tollvonást" a megjelenő elemzések, mint NÉMETH Zsófiáé is. Viszont igenis sokat tehet a könyvtár annak érdekében, hogy a hallgatókat kölcsönző és olvasóhelyiségeihez vonzza azáltal, hogy – az adott keretek között – apróbb változtatásokkal siet a hallgatói igények elébe: a kényelmetlen, régi ülőalkalmatosságokat kényelmesebb székekkel cseréli fel, a korszerűtlen világítótesteket modernekekkel váltja fel, gondoskodik arról, hogy a hallgatók ne csak olvassanak az olvasótermekben, hanem annak közelében – esetleg előtérben – ki is cserélhessék gondolataikat stb. Ez utóbbit azért is hangsúlyoznánk, mert – s erre nem felejtett el kitűnő elemzésében a szerző – éppen a természettudományos (s tegyük hozzá: a műszaki) tárgyakat hallgató és tanuló diákoknak van meg leginkább az igényük arra, hogy egy-egy nehezen érthető anyagrészt, meggondolkoztató feladatot, szövevényes ábra kapcsán nemcsak a "könyvtári csendben" keressék a megoldást, hanem a tanuló-társakkal folytatott vitákban, megbeszélésekben is. Talán itt van NÉMETH Zsófia következtetéseinek egyetlen gyengéje: a Természettudományi Kar hallgatóinak könyvtárhasználati szokásait elemzi, de nem tud szabadulni a bölcsész-hallgatók olvasási-tanulási szokásaitól, azok egyenruháját próbálja ráhuzni a merőben más igényű hallgatókra, s a megoldások sorában is ebből a szempontból közelít a kérdéshez. Talán ez a "filozopter-szemlélet" a magyarázata annak, hogy a mélyreható statisztikai elemzés tulságosan elmerül az évfolyamok, látogatók, beiratkozók, kölcsönzött művek számainak mélységeiben, de

minőségi elemzést meg sem kísérel, egyedül arra tér ki, hogy a "természettudományi kari hallgatók meglehetősen alacsony szépirodalmi érdeklődést" tanúsítanak. Ez a negatívum valóban elszomorító az egyetemes szellemi művelődés szempontjából, de a könyvtárost az is érdekelné, hogy a ténylegesen kölcsönzött, ill. olvasott művek fajtánként hogyan oszlanak meg. Talán az az adat tul summázó, hogy "zömmel tankönyveket és jegyzeteket" olvasnak! Hasznosnak mutatkoznék pl. a folyóiratok iránti érdeklődés felmérése, különösen akkor, ha figyelembe vesszük azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a különböző egyetemek könyvtárai tesznek a drága és egyre dráguló devizás folyóiratok beszerzésének ésszerű koordinálásáért.

Nem foglalkoztunk a tanulmány számszerű eredményeivel: erről sokkal többet mond maga az összeállítás, amely példás rendjével, aprólékos gondosságával és koncepciójának következetes végigvitelével eredménynek és példának egyaránt kitünő. Köszönet illeti érte az összeállítót! Mi csak megkíséreltünk a dolgozat kapcsán néhány gondolati szálát tovább fejteni, biztosan tudva azt, hogy az elmondottakon kívül további következtetésekre is alkalmat szolgáltat NÉMETH Zsófia elemzése. Ez legnagyobb érdeme!

VÉGH Ferenc

FONYÓ Istvánné – SIMON Zoltán: A zenei szolgáltatás megszervezése a közművelődési könyvtárakban. Debrecen, 1973. 45.p.

Tíz esztendeje, hogy újabb különgyűjteménnyel és szolgáltatással gazdagodott néhány nagyobb közművelődési könyvtárunk (Békéscsaba, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Állami Gorkij Könyvtár), fél évtizede – a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárügyi Osztály támogatásával – megötszöröződött a könyvtárak zenei részlegeinek száma. A megyei, városi, járási könyvtárak mellett tucatnyi községi intézmény is életre hívta a maga szerény zenei részlegét. Az utóbbi években mintha megcsappant volna, nyilván anyagi és személyzeti gondok örvén, a dicséretes buzgalom. A zenei részlegek száma, gyűjteményének gyarapodása, szolgáltatásának színvonala – az országos átlagot tekintve – stagnál. Tisztelet a kivételnek. Ilyen tiszteletreméltó kivétel Hajdu-Bihar megye. 1971 tavaszán Debrecenben felavatták az ország egyik legnagyobb, egyben a megye legelső tanácsi fenntartású zenei könyvtárát. Azóta, mint ez a szóbanforgó módszertani levél bevezetőjében kiderül, Bihar-keresztes, Egyek, Hajdudorog létesített, és a közeli jövőben Balmazújváros, Hajduszoboszló alakít könyvtárában zenei részleget. Elsősorban ezek és a távolabbi "jövőben létesítendő munkájának egységesítése, valamint a tervezés megkönnyítése érdekében" született a jelen módszertani levél. A szerzőpáros – Fonyó Józsefné, a debreceni zenei könyvtár vezetője és Simon Zoltán, a megyei könyvtár módszertani csoportjának vezetője – a fenti céllal rögzítette

a legszükségesebb ismereteket és módszereket. Noha az utóbbi három esztendőben, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondozásában, három kiadvány is napvilágot látott ebben a témakörben (Gráfné Forrai Magdolna: Gyakorlati tanácsok a közművelődési fonotékák számára; Grexa Gyula: A közművelődési könyvtárak fonotékáinak feladata a zenei ismeretterjesztésben; Pethes Iván: A fonotéka, mely utóbbira egyébként az összeállítás is utal), hasznosak, hézagpótlónak ítéljük a most megjelent könyvecskét. Annál inkább, mert tömör, világos nyelvezettel, az imént említett művek témakörét kitérítve, áttekinthető szerkezetben foglalkozik a valóban legfontosabb tudnivalókkal.

A zenei szolgáltatás megszervezése című fejezet elején megfogalmazza a részleg alapvető feladatát, azt t. i., hogy "a könyvtár hagyományos eszközein és módszerein túl lemezek vásárlásával és helybeni használatával aktívan segítse a zenei ismeretterjesztést, az idegen nyelvek tanulását, az irodalom auditív befogadását." Az auditív anyag csoportos és egyéni hallgatásához nyújtson tájékoztatást és tájékozási lehetőséget. Alkalmoszerűen állítson össze verses, zenés műsorokat, biztosítsa anyagának "átjátszhatóságát", működjék együtt a zenei intézményekkel, iskolákkal, művelődési házakkal.

A tárgyi feltételekről szólva modellálja egy 10-12 férőhelyes zenei részleg felszerelési és berendezési szükségleteit – kb. 45 ezer forintra taksálva a teljes költséget. Hangsúlyozza, hogy az évi költségvetésben minimálisan 5-6 ezer forintot kell biztosítani a szerzeményezéshez, ami bizony a gyűjtőkör "sokszólamosságát" és feltételezett igényességét, továbbá a kinálatot tekintve roppant szerény összegnek tűnik. A személyzet kérdését érintve részlegalkozásu vagy tiszteletdíjas (lehetőleg zenei képzettségű) szakember beállítását tartja optimálisnak. A technikai és adminisztrációs munka azonban valamelyik könyvtáros feladatkörébe tartozna. Nyilvánvalóan anyagi eredetű megfontolásból született ez a kompromisszum, csakugy, mint a részleg kezelését – esetleg – teljes egészében a könyvtárosra testálójavaslat. A gyűjtőkörről vonatkozó passzus tökéletesen helytálló. A világnyelvek alap- és középfoku oktató lemezei, a zenei, népzenei (kivéve a könnyű műfajt) felvételek, irodalmi lemezek mellett ügyelni kell a zenei tárgyú könyvek, bibliográfiák, folyóiratok beszerzésére, ezek és a hangzó anyagok racionális telepítésére. A zenei részleg belső munkáját érintő fejezet az állománygyarapítás és az állománybavétel gondjain könnyít praktikus tanácsaival (a beszerzés forrásai, jelzetalkotás, szerelés). A leltározásra vonatkozó korrekt fejezetrész után, példákon demonstrálva, bővebben foglalkozik a feldolgozás (csak címleírásra szűkített) problematikájával. Ugy gondolom, a zenei részlegek korlátozott lehetőségeinek és nagyságának ismeretében nem lehet vitakozni az erősen leegyszerűsített szabvány-ajánlásokkal. Rövid ismertetőt kapunk a katalógusépítésről; a raktári, a gyártási szám, a szerzői és a címkatalógusról.

"A zenei részleg működése" fejezet kiterjed a használók körére, a szolgáltatások fajtáira és a statisztikai nyilvántartásra. Az állományvédelemre és állagmegővésre vonatkozó fejezet tulajdonképpen rövidítve megismétli a Pethes- és Grexa-féle kiadványban található "kezelési utasítást". Az utolsó fejezet felhívja a figyelmet a debreceni Zenei Könyvtár hálózati szolgáltatásaira és központi funkciójára. Csak ismételni tudom: ügyes, gyors, praktikus összeállítást adott közre a Hajdu-Bihar megyei Könyvtár. A kiadvány értékét növeli az Új Könyvekből merített, deziderátaként is hasznosítható zenei tárgyú könyvek és a hasonló tartalmu folyóiratok jegyzéke.

Kaposvár bibliográfia. (Összeáll. Bohony Nándor, Fiola Pál, stb.) [Közread. a] Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1973. 390 p. illusztr. 24 cm.
/Somogyi bibliográfiák, 5./

Kaposvár várossá nyilvánításának századik évfordulója alkalmából került kiadásra a "Kaposvár bibliográfia", Bohony Nándor, Fiola Pál, Óvári Zsuzsa és Sipos Csaba összeállításában a Somogyi bibliográfiák sorozat 5. köteteként.

A sorozat első kötete Kellner Bernát, a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár igazgatója összeállításában jelent meg még 1957-ben "Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája" címmel. A Kaposvár bibliográfia, mint ahogy Kellner Bernát írja az előszóban: "Első lépés a következő évekre tervezett teljes Somogyi bibliográfia megszerkesztéséhez". Ez a kiváló összeállítás több éves gyűjtőmunka eredménye: 4797 tételt tartalmaz, s bevezeti az olvasót, kutatót a város történetébe, megismerteti fejlődésével, s felsorolja az értékes adatokat tartalmazó dokumentumokat. A bibliográfia az irodalmat az íráások tartalma alapján csoportosítja. A csoportokon belül először az önállóan megjelent művek – melyeknek leldhelyét is közli –, majd a folyóiratok és az újságcikkek szerepelnek a megjelenés sorrendjében. Fontos információkat tartalmazó hírek, rövid közlemények is felvételre kerültek. A válogatás elsődleges szempontja a legfontosabb forrásmunkák, dokumentumok felvétele, a terjedelemtől függetlenül. A részletes tartalommutató összefoglalóan tárja fel a bibliográfia tagolását, tárgyszavak szerint. A 23 főcsoport mintegy 70 alcsoportot foglal magában.

Az első tárgykör: összefoglaló íráások a városról, s ezen belül – az aktualitással indokolhatóan – a centenárium jegyében született, vagy azt megelőző, arról szóló íráások találhatók. Ezt követően a várossal foglalkozó íráások, története forrásmunkáinak felsorolása következik kronologikusan. Egyes íráások annotációt is tartalmaznak, mégpedig azok, amelyek nem fejezik ki egyértelműen az adott dokumentum tárgyát. Ezután a statisztikai összeállítások, kiadványok és a bibliográfiák következnek. Így pl. megtalálható a bibliográfia alcsoportban Kávássy Sándorné: Rippl-Rónai a somogyi sajtóban. 1885-1957. (→ 317. tétel) c. összeállítása, amelynek felvétele elképzelhető lett volna a művészet, művészi élet főcsoportban is, mivel a bibliográfia tartalom szerint szóródik. Persze ez nem jelenti azt, hogy a bibliográfia alcsoport léte nem indokolt, sőt: sokkal célszerűbb volt a bibliográfia szerkesztőinek az a következetes törekvése, hogy más területek bibliográfiáit is ide sorolta.

Teljességre törekvő képet nem lehet adni az összes tárgykörrel, de nem is lenne célravezető azok részletes felsorolása, mert nem jelentene mást, mint a tartalommutató mechanikus lemásolását. Egy-két terület részletesebb megtekintése azonban elengedhetetlen. A földrajzi, geológiai, demográfiai, néprajzi áttekintés után részletes összeállítást találunk Kaposvár politikai életéről, munkásszorgalmáról, parasztmozgalmairól, pártjairól, összesen 424 tételt. A közigazgatás, idegenforgalom, közlekedés, gazdasági élet, ipar, mezőgazdaság tárgyköre után találhatjuk a közművelődés tárgykörét, amely a múzeumügy, levéltárak, művelődési otthonok területein kívül helyet ad az olvasás, könyvtárügy problémáinak is. A 185 tétel közül 109 a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár kiadványainak jegyzékét, illetve a könyvtárról, a könyvtárban folyó munká-

ról stb. szóló írásokat szerepelteti. A bibliográfia, hátralevő részében a művészet, a zene, színház, film és sport területeit öleli fel, majd végül a lexikonokban, kézikönyvekben szereplő neves kaposvári személyek névsorának lexikon-szerű címszónyilvántartása – születési hely, idő, foglalkozás – zárja, teszi szerves egésszé az összeállítást.

A tájékozódás megkönnyítését és a visszakeresést segítik elő: a betűrendes és névmutató és az egyesületek, szervezetek, intézmények, vállalatok mutatója.

Ez a szép kiadvány, melyet Z. Soós Zoltán illusztrációi díszítenek, amely annyira elűt a mostanában megjelenő, rohammunkában sokszorosított bibliográfiáktól, minden bizonnyal kulcsfontosságú kézikönyve lesz a somogyi helyismereti kutatásnak.

POLGÁR Ernő

Borsodi Könyvtáros

Szerkesztőségünk a könyvtárügyi szakirodalom fontos részének tartja a könyvtári hálózatok híradóit. A Könyvtári Figyelő következő számaiban ezek közül kívánunk néhányat – a teljesség igénye nélkül – olvasóink számára bemutatni.

Közel két évtizede jelenik meg immár rendszeresen kisebb-nagyobb megszakításokkal a Borsod-megyei könyvtárosok híradója, amely színvonalát tekintve bátran nevezhető folyóiratnak is, mivel kétséggkívül egyike a legnóvsabbban szerkesztett megyei kiadványoknak.

A lap hosszú utat tett meg, amíg az első stencilezett számtól a mai esztétikus külsejű, tartalmilag is igényesebb kiadvány megjelenéséig eljutott. Születését egy, a felszabadulás tizedik évfordulója alkalmából szervezett népkönyvtárosi munkaversenynek köszönheti, ahol a versenyhíradó szerepét volt hivatott betölteni. Az első szám 1955 júniusában látott napvilágot négyszáz stencilezett példányban, majd néhány hónap múltán, a decemberi számtól kezdve már nyomdai uton készült. Megalkotói, a megyei könyvtár munkatársai már kezdetben felismerték azt a lehetőséget, amit a kiadvány a megye könyvtáros társadalmának az orientálásában nyújthat. Eleinte kéthavi megjelenést terveztek, de ezt az akkori feltételek mellett nem sikerült biztosítani. Így 1956 végéig összesen öt szám jelent meg, majd – több éves szünet után – 1960 áprilisában indult meg újra a kiadvány.

A szerkesztők az egységes megyei könyvtárpolitika kialakítása érdekében arra törekedtek, hogy a lapban a közművelődési könyvtárak problémái

mellett a megyében tevékenykedő műszaki, tudományos és iskolai könyvtárakat érintő szakmai kérdések is helyet kapjanak. Ennek a célkitűzésnek a szolgáltatásban hívták létre 1963 elején a Borsod megyei könyvtárak Módszertani Tanácsát, s ettől az időponttól kezdve a hirodó új borítólapal, kollektív szerkesztő bizottság munkájának az eredményeként jelenik meg. Az egységes könyvtárpolitika kialakításának az igénye az ipari jellegű és a tudományos életben is mind jelentősebb szerepet játszó megyében már a hatvanas évek elején felmerült. Így már az 1960. augusztusi számban cikket olvashattunk Miskolc könyvtárosai a munkásosztály művelődéséért címmel. A lap többi számában is található írások a szocialista brigádok olvasottságáról, a műszaki termelési propaganda időszerű feladatairól, vagy az ipari dolgozók szakirodalmi ellátásáról, hogy csak néhányat említsünk. Ezek mellett rendszeresen jelentkeztek a tudományos szakkönyvtárak eredményeit, szolgáltatásait bemutató cikkek, például a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtáráról, vagy az iskolai könyvtárak életéről tudósító és a könyvtárosok, valamint pedagógusok együttműködésének időszerű feladatait elemző különféle cikkek és módszertani anyagok, óravázlatok, vetélkedők, forgatókönyvek, stb.

A hatvanas évek vége felé a kiadvány megjelenése mind rendszertelenebbé vált és 1967 és 1972 között szünetelt. Csak 1972-ben, a megyei könyvtár alapításának huszadik évfordulója tiszteletére indult meg újra. 1972-től rendszeresen, negyedévenként jelenik meg, most már ezerkétszáz példányban. Az 1972-es évfolyam első számában HUBAY László "Egy lap ujjáéled" címmel irt ünnepi visszaemlékezést.

Az a tematikai változatosság, amelyről korábban szóltunk, az elmúlt két évben megjelent írásokra is jellemző. Megnőtt az egyes könyvtárak eredményeit, vagy könyvtárosok portréját bemutató színes tudósítások száma. A lap több olyan cikket, tanulmányt, egy-egy szakterület problematikáját, vagy az egész megyei és gyakran az egész hazai könyvtárügyet is érintő írásokat közöl igényes feldolgozásban, amelyek méltán vívták ki a kiadvány szakmai rangját, elismerését.

A lap 1973. évi első számában HUBAY László megyei könyvtárigazgató tollából közöl visszaemlékezést "A megyei könyvtárhálózat husz éve" címmel, amelyből az eredmények mellett a könyvtári szolgáltatások fejlesztési terveit, a kis települések könyvtári ellátására vonatkozó elképzeléseket ismerhetjük meg. Kétségtelen, hogy a Borsod megyei közművelődési könyvtárak a legdinamikusabban fejlődő könyvtári hálózatok közé sorolhatók. A cikk olvasása után mégis úgy érezzük, elengedhetetlen néhány beszédes statisztikai adatra emlékeznünk. 1973-ban a 212 önálló könyvtárban 124 419 olvasót tartottak nyilván. Az egész megyei kölcsönzési forgalom 10%-át a megyei könyvtár bonyolította le. 1973-ban a megyei könyvtárnak 13 000 olvasója volt, az előző évi 10 000-el szemben. Az iskolai könyvtárak helyzetével két cikk is foglalkozik. Mint ezekből kiderül, egyik legfőbb célkitűzésük, hogy valamennyi általános iskolában létesüljön korszerű iskolai könyvtár olvasóteremmel. A könyvtárosok és pedagógusok összehangolt munkájának az eredménye, hogy a megyében az iskolai könyvtárügy számos nehézsége ellenére ma már az országos élvonalban van. Eddig évente átlagosan tíz új korszerű iskolai könyvtárat sikerült kialakítani. A körzeti könyvtárak időszerű problémáit és feladatait SOTKÓ Józsefné írásából ismerhetjük meg. A szakszervezeti könyvtárak gondjairól pedig "Eredmények és gondok a diósgyőri Vasas Könyvtárban" című cikk tájékoztat.

Csak néhány fontosabb írást emeltünk ki egyetlen számból annak illusztrálására, hogy a szerkesztők milyen következetesen törekedtek az egységes megyei könyvtárpolitika megvalósítására, a különböző típusú könyvtárakat érintő közérdekű témák megfelelő arányú közreadásával.

Az említett tematikai frissesség és változatosság jellemző az évfolyam többi számaira is. Elegendő csak a tartalomjegyzékek között tallózni ennek a bizonyítására. Az 1973. évfolyam második száma a Lévy József Tudományos Könyvtárnak, valamint a műszaki egyetemi könyvtár selmeci (muzeális) gyűjteményének történetéről és szolgáltatásairól közöl cikkeket. KOVÁCS László írása a szlovák nemzetiségű lakosság könyvtári ellátásával, GYŐRI Erzsébet pedig Miskolc könyvtártelepítésével foglalkozik. A lap harmadik száma dr. ZSÁMBOKI László írását közli "Negyedszázad a könyvtárügy szolgálatában" címmel. Dr. Uhlmann Aladárról, a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának tudományos főmunkatársáról, abból az alkalomból, hogy Szabó Ervin emlékéremmel tüntették ki. Negyedszázados könyvtárosi pályafutásának kezdete egybeesik a mai miskolci könyvtárügy indulásával. Első szervezője és vezetője volt a városi könyvtárnak, amely 1952-ben a miskolci Nemzeti Színházban kapott otthont. A szám érdekes vetélkedő anyagát is közli TÓTH Gyuláné tollából, amelyet az általános iskola negyedik osztályos tanulói számára állítottak össze. A negyedik számból GYŐRI Erzsébet írását ismerhetjük meg "Tapasztalatok az aktív természettudományos szaktájékoztatásról" címmel, amely a miskolci városi könyvtár új információs szolgáltatásáról számol be. SERFŐZŐ János cikke pedig a Csokonai Vitéz Mihály emlékére szervezett ongai napok gazdag programjait ismerteti. Ez a szám emellett még több kisebb könyvtár életéről közöl színes tudósítást.

Ugy véljük, e néhány – talán önkényesen kiragadott – példa is elegendő annak szemléltetésére, hogy a kiadvány milyen sokszínűen tölti be területi hivatását, a megye könyvtárosainak tájékoztatását. A folyóirat két állandó rovata: a különféle irodalmi ismertetőik szemléje és a rövid hírek, tudósítások rovata. A tartalmi igényesség és a feldolgozás színvonalának a biztosítása csakugy a szerkesztés munkáját dicséri, mint az esztétikus megjelenés, amelyet a tipográfiai áttekinthetőség és a "blikfangos" tördelés jellemez. Kár, hogy a szép számmal közölt fotók néha kissé – a szó legszorosabb értelmében – elhalványulnak LENKEY Zoltán grafikus művészi illusztrációi mellett. Ugyan csak hiányoljuk, hogy a lap 1972 óta nem minden számban közölt tartalomjegyzéket, ami pedig az indexkészítés munkáját nagyban megkönnyítené.

Reméljük, hogy a Borsodi Könyvtáros megjelenését a jövőben rendszeresen – szünet nélkül, esetleg kéthavonta – sikerül majd biztosítani és ezzel a kiadvány továbbra is maradéktalanul betöltheti azt a rangos helyet, amely a megyei híradók között eddigi eredményei alapján méltán megilleti.

BAGI János

Ára: 15,— Ft